

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ**

**ERGENLİKTE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR
VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Gökmen ARSLAN

**İzmir
2015**

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
DOKTORA TEZİ**

**ERGENLİKTE ALGILANAN DUYGUSAL İSTİSMAR
VE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Gökmen ARSLAN

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. H. Zekavet KABASAKAL**

**İzmir
2015**

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki" adlı çalışmamın, bilimsel ilkeler ışığında yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklar bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bu esrelere atıf yapılarak yararlanılmış olduğuna belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.10.2015

Gökmen ARSLAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Zekavet KABASAKAL

Üye : Prof. Dr. Rengin KARACA

Üye : Doç. Dr. Mustafa BULUS

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ilgın BAŞARAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bülent Baki TELEF

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

22.10.2015

Prof. Dr. Ali Günay BALIM
Enstitü Müdürü

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Ulusal Tez Merkezi | Tez Form Yazdır

Sayfa 1 / 1

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

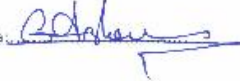
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10085587
Yazar Adı / Soyadı	GÖKMEN ARSLAN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 13585509950
Telefon	5308914009
E Posta	gkmna@slan@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki
Tezin Tercümesi	The Relationship Between Psychological Reliance and Perceived Emotional Abuse in Adolescents
Konu	Psikoloji = Psychology ; Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2015
Sayfa	217
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. HATİCE ZEKAVET KABASAKAL 19127286860
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metnin açık erişime sunulmasını 12.10.2018 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum. NOT: Ertelene süre formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

12.10.2015

İmza:

TEŞEKKÜR

Öncelikle araştırmamın her aşamasında bana titiz çalışmasıyla bilgi ve tecrübesinden yararlanma fırsatı veren, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmamda yardımcı olan danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Zekavet KABASAKALA'a ve değerli tez jüri üyelerim Prof. Dr. Rengin KARACA, Doç. Dr. Mustafa BULUŞ, Yrd. Yrd. Doç. Dr. Ilgın BAŞARAN ve Yrd. Doç. Dr. Bülent Baki TELEF'e katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora öncesinde ve sürecinin her aşamasında desteğini ve yakın ilgisini her zaman gördüğüm değerli hocam Doç. Dr. Murat BALKIS' a yardımlarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimine başladığım günden bu yana, eğitim ve tez sürecimin hemen her aşamasında yakın ilgilerini gördüğüm ve ihtiyaç halinde uzman görüşlerine başvurduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Ferda AYSAN, Doç. Dr. D. Müge SİYEZ, Doç.Dr.Ebru İKİZ, Doç. Dr. Şüheda ÖZBEN ve bu süreçte ölçme aracı konusunda değerli fikirlerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Fatoş ERKMAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın tamamlanma sürecinde desteğini esirgemeyen aile dostumuz İsmail AK ve Dr. Necmi AYTAN'a teşekkür ederim. Ayrıca bu araştırmanın her aşamasında birçok kişinin bana yardımı ve desteği olmuştur. Çalışmam sürecinde yanımda olup da özellikle adlarını sayamadığım herkese buradan teşekkür etmek beni mutlu kılacaktır; hepinize gönülden teşekkürler..

Doktora eğitimim boyunca yılmadan bana her konuda yardımcı olan, anlayış gösteren, destek veren, sevgisini ve ilgisini hiç esirgemeyen Sevgili Eşim ve gülümsemesiyle bana yaşama sevinci veren Oğlum'a sonsuz teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	i
Kabul Metni	ii
Tez Veri Giriş Formu	iii
Teşekkür	iv
İçindekiler	v
Tablo Listesi	ix
Şekil Listesi	xi
Özet	xii
Abstract	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç ve Önem	5
1.3. Problem Cümlesi	8
1.4. Alt Problemler	8
1.5. Sayıtlılar	9
1.6. Sınırlılıklar	9
1.7. Tanımlar	9
1.8. Kısaltmalar	10

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. Ergenlik Dönemi	11
2.2. Çocuk İstismarı	16
2.3. Çocuk İstismarına İlişkin Yaklaşımlar	19
2.3.1. Psikiyatrik Model	19

2.3.2. Sosyolojik Model	21
2.3.3. Sosyal Öğrenme Modeli	23
2.3.4. Sosyal Bağ Model (Social Bonding)	25
2.3.5. Bağlanma Modeli (Attachment)	26
2.3.6. Ekolojik Model	27
2.3.7. Ekolojik/Etkileşimsel Model (Ekological-Transactional)	30
2.4. İstismar Türleri	32
2.4.1. Fiziksel İstismar	33
2.4.2. Cinsel İstismar	36
2.4.3. Çocuk İhmali	39
2.4.4. Duygusal İstismar	42
2.4.4.1. Duygusal İstismarın Alt Boyutları	45
2.5. Pozitif Psikoloji ve Psikolojik Sağlamlık	49
2.6. Psikolojik Sağlamlık	52
2.7. Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Koruyucu ve Risk Faktörler	56
2.8. Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Yaklaşımlar	61
2.9. Anne-Babadan Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık	64
2.10. İlgili Araştırmalar	71
2.10.1. Yurt İçinde Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Yapılan Çalışmalar	72
2.10.2. Yurt Dışında Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Yapılan Çalışmalar	78

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	83
3.2. Evren ve Örneklem	84
3.3. Veri Toplama Araçları	90
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu:	90

3.3.2. Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği:	90
3.3.3. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği Anne-Baba Kısa Formu:.....	92
3.3.3.1. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne-Baba Kısa Formuna İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları.....	96
3.4. Veri Çözümleme Teknikleri.....	101

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Anne-babadan Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Betimleyici İstatistikler	110
4.2. Sosyo-demografik Değişkenler ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Bulgular.....	113
4.3. Anneden Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Sosyo-demografik Değişkenleri ve Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Bulgular	113
4.3. Babadan Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Sosyo-demografik Değişkenleri ve Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Bulgular	120
4.4. Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Bulgular.....	126
4.5. Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Bulgular.....	136

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Ergenlikte Psikolojik Sağlamlık ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Sonuçlar.....	146
5.2. Ergenlikte Anne-Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Sonuçlar	152
6.4. Sonuç.....	161

6.5. Öneriler	166
KAYNAKÇA.....	168

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Fiziksel Olarak Çocuklarını İstismar Eden Yetkinlerin Psikolojik, Kişiler Arası ve Biyolojik Özellikleri	34
Tablo 2. Çocuk Cinsel İstismarına İlişkin Risk Faktörleri.....	38
Tablo 3. Duygusal İstismarın Alt Kategorilerine İlişkin Tanım ve Örnekler	47
Tablo 4. Araştırma Evren ve Örnekleminde Yer Alan Okul ve Öğrenci Sayıları	86
Tablo 5. Örneklemi Oluşturan ve Anne Formunu Dolduran Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler	87
Tablo 6. Örneklemi Oluşturan ve Baba Formunu Dolduran Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler	88
Tablo 7. Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Anne-baba Eğitim Durumlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler	89
Tablo 8. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Baba Kısa Formuna İlişkin Standardize Edilmiş Lambda, t ve R^2 Değerleri	97
Tablo 9. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne Kısa Formuna İlişkin Standardize Edilmiş Lambda, t ve R^2 Değerleri	99
Tablo 10. Yapısal Eşitlik Modellerinde Kullanılan Uyum İndeksleri ve Kabul Değerleri.....	109
Tablo 11. Anneden Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Betimleyici İstatistikler	110
Tablo 12. Babadan Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Betimleyici İstatistikler	111
Tablo 13. Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	114
Tablo 14. Yaşa göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	115
Tablo 15. Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Algılanan Ekonomik Duruma göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları	117

Tablo 16. Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumuna göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	118
Tablo 17. Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	120
Tablo 18. Yaşa göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	122
Tablo 19. Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Algılanan Ekonomik Duruma göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları	123
Tablo 20. Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumuna göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları.....	124
Tablo 21. Gözlenen Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerlerine İlişkin Analiz Sonuçları	126
Tablo 22. Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri	129
Tablo 23. Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Uyum İndeksleri .	132
Tablo 24. Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri	135
Tablo 25. Gözlenen Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerlerine İlişkin Analiz Sonuçları	137
Tablo 26. Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri	139
Tablo 27. Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Uyum İndeksleri .	141
Tablo 28. Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri	144

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Hipotetik Model.....	8
Şekil 2. Ana-babaların Duyarlılık ve Talepkarlık Düzeylerine İlişkin Sınıflandırma	14
Şekil 3. Ekolojik-Etkileşimsel Model	31
Şekil 4. Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	128
Şekil 5. Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	131
Şekil 6. Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık Aracılığı ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	134
Şekil 7. Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	138
Şekil 8. Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	140
Şekil 9. Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık Aracılığı ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları	143

Özet

Bu çalışmanın amacı ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Isparta ilinde farklı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören duygusal istismar anne formunda 712 kız ve 537 erkek olmak üzere 1249; baba formunda 704 kız ve 530 erkek olmak üzere 1234 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında, psikolojik sağlamlığı ölçmek amacıyla “Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği”, duygusal istismarı değerlendirmek için “Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği (Anne-Baba Formu)”, sosyo-demografik değişkenler için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Verilerin analizinde, verilerin türüne bağlı olarak çok değişkenli varyans analizi (multivariate analysis of variance-MANOVA), korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modeli (YEM) uygulanmıştır. Araştırma sonuçları anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğunu göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisine ilişkin sonuçlar, anne-babadan duygusal istismara maruz kalan ergenlerin akranlarına göre daha fazla psikolojik rahatsızlık yaşadıklarını göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki dolaylı etkisine ilişkin sonuçlar, anne-babadan algılanan duygusal miktarı arttıkça psikolojik sağlamlığın azaldığı ve psikolojik sağlamlık azaldıkça psikolojik rahatsızlıklarda artışın yaşandığını göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın doğrudan hem psikolojik sağlamlık hem psikolojik rahatsızlıklar üzerinde anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca ergenlik döneminde psikolojik sağlamlığın sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Elde edilen bulgular, eğitimciler, psikolojik danışmanlar ve ruh sağlığı alanında çalışanlar açısından ele alınıp tartışılmış ve bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sağlamlık, duygusal istismar, ergenlik

Abstract

The purpose of this study is to examine the relationship between emotional abuse perceived by parents and resilience in adolescence. This study included two samples as father and mother form. First sample, emotional abuse perceived by mother, consists of 1249 student attending different high schools in Isparta. Participants were 712 female and 537 male. Second sample includes emotional abuse perceived by father is responded by 1234 students in total. Participants in second sample were 704 female and 530 male. Within the scope of this study, “Resilience and Youth Development Scale” was used to measure the resilience, “Parent Adolescent Relationship Scale (Father and Mother form)” was employed to assess emotional abuse, and for the socio-demographic variables, Personal Information Form was used. In data analysis, multivariate analysis of variance (MANOVA) depending on the type of data, correlation analysis and structural equation model was applied. Results of this study demonstrate that parental emotional abuse is a significant risk factor for the resilience. According to the results, emotional abuse perceived from parents is directly related to psychological problems and those adolescents who were exposed to emotional abuse tend to experience much psychological problems than their peers. Considering the results related to the indirect effects of parental emotional abuse on psychological problems, it has been observed that while the emotional abuse perceived from parents increases, resilience decrease. As the resilience decreases, increase in psychological problems occurs. Emotional abuse perceived from parents was found to directly affect both resilience and psychological problems significantly. It was also found that resilience differ significantly in terms of socio-demographic variables. The obtained findings have been discussed from the point of educators, psychological counselors and the ones working in mental health department, and some suggestions are made.

Keywords: Resilience, emotional abuse, adolescence.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Son yıllarda dünyanın birçok yerinde çocuk hakları konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere karşın hala çocukların büyük çoğunluğu aile, birey ve toplumsal kurumlar tarafından gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar nedeniyle zarar görmektedir. Dünyanın bir çok yerinde çocuklar beslenme, bakım ve gözetim yetersizliğinden yaşamını yitirmekte, çeşitli rahatsızlıklarla karşı karşıya kalmakta ve gelişmemektedir. Birçok çocuk anne-baba, diğer kişi veya toplumsal kurumlar tarafından uygulanan kötü muamele ve şiddet nedeniyle duygusal ve fiziksel açıdan örselenmekte, hatta ölmekte veya cinsel fuhuş gibi cinsel sömürünün en ağır biçimleriyle karşılaşmaktadır (Akyüz, 2012: 505). Çocukların psiko-sosyal açıdan karşılaştıkları bu olumsuz durumlar, çocuk istismarı kavramı altında değerlendirilmektedir.

Her ne kadar alan yazında istismar üzerine uzlaşmış bir tanım bulunmasa da (Karson, 2001:2-3), Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarının, çocuğun sağlığına, yaşamına ve onuruna fiilen veya potansiyel olarak verilen zarar sonucunda meydana gelen fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkar muamelede bulunma yada ticari veya diğer amaçlarla gerçekleştirilen sömürünün bütün çeşitlerini kapsayan psiko-sosyal bir sorun olduğunu belirtmiştir (World Health Organization [WHO], 1999:15).

Alan yazında fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, ihmal olmak üzere dört tür istismar yapısı üzerinde durulmaktadır. Bu istismar türleri içerisinde etkileri ve sonuçları nedeniyle gözlenmesi, incelenmesi ve irdelenmesi en zor türlerden bir

tanisi olan duygusal istismar, çocuğun psikolojik gelişimine olumsuz yansıyacak sözel veya aşırı emirleri kapsayan, gereksinim duydukları ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak, çocuğun kimliğini zedeleyen ve bozuk davranışları ortaya çıkaran, toplumsal değerler tarafından yıkıcı davranışlar olarak değerlendirilen, anksiyete, depresyon, gerileme (withdrawal) veya agresif davranışlara neden olan, çocuğun yaşamındaki olumsuz sonuçların altında yatan psikolojik veya duygusal yaralanma olarak tanımlanmaktadır (Eryiğit, 2004:12; Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007:203; Glasser ve Prior, 1997:316; Kılınç, 1999:7). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (WHO, 2009:60), duygusal istismar çocuğa bakmakla yükümlü kişinin çocuğa uygun ve destekleyici bir çevre oluşturmada başarısızlığı ve çocuğun duygusal sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek eylemleri kapsamakta ve bu eylemlerin, çocuğun hareketlerini sınırlayan, alay, aşağılama, tehdit ve sindirme, reddetme ve fiziksel olmayan diğer düşmanca davranışları içerdiği belirtilmektedir.

Duygusal istismar bireyin yaşamında karşılaşılabileceği önemli stres kaynaklarından bir tanesidir. Ayrıca çocuk ve ergenlerin gelişimi, büyümesi ve duygusal uyumları üzerinde birçok olumsuz etki bırakabilen bir olgudur (Iwaniec, 2006:164). Olumsuz etkileri ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde de etkilerinin devam ettiği düşünüldüğünde, istismara yönelik önleyici ve müdahale edici çalışmalar daha da önem kazanmaktadır.

Çocuğun gelişimi, büyümesi ve duygusal uyumu üzerinde birçok olumsuz etki bırakabilen duygusal istismar olgusunda, irdelenmesi gereken soru, neden bazı bireyler stres durumlarına karşı sanki bağışıklıkları varmış gibi zarar görmeden ve bu durumlarla sağlıklı bir şekilde başa çıkarken, diğer bazı bireyler bu yaşantılardan neden zarar görmektedir (Iwaniec, 2006:164). Diğer bir ifade ile bireyler duygusal istismara maruz kaldıklarında, bazı özellikleri onları daha güçlü kılar ve bu özellikleri yaşamış oldukları olumsuzluklarla daha etkili şekilde baş etmelerine yardımcı olur. Sameroff (2005:1) kişinin karşılaşmış olduğu bu zorluklara rağmen sağlıklı şekilde gelişim göstermesinin psikolojik sağlamlık kavramı ile açıklanabileceğini belirtmektedir.

Zorluklar karşısında gösterilen olumlu uyumu kapsayan ve dinamik bir süreç olarak tanımlanan psikolojik sağlamlıkta iki önemli durum söz konusudur. Bunlardan ilki önemli bir tehdide veya ciddi bir sıkıntıya maruz kalma ve diğeri ise gelişimsel sürece yönelik önemli saldırıları ve travmaları içermesine karşın olumlu uyum sağlamayı başarmadır (Luthar, 2005; Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000:543; Masten, 2001:228; Masten ve Coatsworth, 1998:206). Burada bireyin gelişimine veya uyumuna yönelik tehditlere yada risklere rağmen olumlu sonuçların ortaya çıkması söz konusudur (Masten, 2001:228). Buradan hareketle psikolojik sağlamlığa ilişkin bir tanım yapılacak olunursa, psikolojik sağlamlık, zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkma ve kendini toparlama, aşırı stres altında esneyebilme, bir şeyler ters gittiğinde bile uyum sağlayabilme ve azimle sorunları ele alabilme, son derece ciddi durumlar sonrasında dahi dengeyi sağlayabilme becerisi/kapasitesidir (Masten ve Reed, 2002:75; Ruther, 1999:119).

Psikolojik sağlamlığa ilişkin birçok tanımın bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle alan yazında üzerinde uzlaşılan bir tanımdan bahsetmek oldukça güçtür. Evrensel kabul gören bir tanım bulunmamasına rağmen yapılan tanımlarda (Fergus ve Zimmerman, 2005; Fraser, Richman ve Galinsky, 1999; Garmezy, 1993; Masten, 2001; Masten ve Coatsworth, 1998; Luthar, 2000; Richardson, 2002; Rutter, 1999; Stewart, Reid ve Mangham, 1997; Windle, 1999) ortak bazı temaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Stewart, Reid ve Mangham (1997:22) alan yazında psikolojik sağlamlığa ilişkin yapılan tanımları ele alarak aşağıdaki temaların daha ön plana çıktığını belirtmişlerdir:

- ✓ Psikolojik sağlamlık, bireylerin bir takım özellikleriyle çevreleri arasında karmaşık ve karşılıklı etkileşimden oluşur.
- ✓ Psikolojik sağlamlık, başa çıkma yeteneği (koruyucu faktörler) ile stres (risk faktörleri) arasındaki bir dengeden meydana gelir.

- ✓ Psikolojik sağamlık dinamiktir. Bireyin gelecekteki olumsuz durum ile başa çıkmasında, içinde bulunduğu durumun üstesinden başarılı şekilde gelememesinde bireyin bireysel yeterliliğini güçlendirir.
- ✓ Psikolojik sağamlık gelişimseldir. Gelişiminin farklı basamaklarında farklı şekillerde meydana gelir yani değişkendir ve yaşam geçişlerinde önemli faktördür.
- ✓ Psikolojik sağamlık özellikle stresin en fazla olduğu geçiş dönemlerinde (times of transititon) daha da önem kazanmaktadır.

Duygusal olarak istismar karşısında sağlam olmayı başaran bireylere ilişkin örüntüleri ortaya koymak amacıyla alan yazında birçok çalışma bulunmaktadır (Azizođlu, 2009; McGloin ve Widom, 2001; Shirley, 2012; Nasvytienė, Lazdauskas ve Leonavičienė, 2012; Iwaniec, 2006). Bireylerin bir takım özellikleri onları daha güçlü kılmaktadır. Öyleyse bu özelliklerin neler olabileceğini ortaya çıkarmaya yönelik yapılacak çalışmalar, olumsuz durumlarda bireylere sunulabilecek müdahale ve yardım hizmetleri noktasında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle duygusal istismarda psikolojik sağamlığı, bireysel, ailesel ve toplumsal düzeylerde ve ekolojik bir yapı içerisinde ele almak yararlı olacaktır.

Her ne kadar řu tarz ailelerde çocukların daha fazla duygusal istismara maruz kaldıkları veya řu tip çocukların daha fazla istismar yaşadıkları söylenemese de, çocuk, ailelerin ve toplumsal yapının bir takım özellikleri duygusal istismara karşı çocukları daha savunmasız kılabilmekte ve sonrasında uyum sürecini zorlaştırabilmektedir. Örneğin, bireysel faktörler açısından duygusal istismara kızların erkeklere oranla daha fazla maruz kaldıklarına ilişkin bulguların yer almasına rağmen (Azizoğlu, 2009; McGloin ve Widom, 2001; Shirley, 2012), erkek ve kızlar arasında bir farkın olmadığını ifade eden bulgularda bulunmaktadır (US Department of Health and Human Services, Children's Bureau, 2012). Bu nedenle koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin bir uzlaşının olmadığı söylenebilir.

Afifi ve MacMillan (2011) tarafından çocuk istismarı sonrası psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu faktörlerin incelendiği bir çalışmada, destekleyici bir ilişki ve tutarlı bir aile ortamına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu tür aile ortamlarında bireylerin daha az duygusal istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Diğer yandan bireyin istismarın olduğu ortamdan uzaklaşma fırsatının olmayışı, ev dışında ilgi, hobi ve becerilerin geliştirilebileceği olanakların sınırlı olması, arkadaşların az olması, destekleyici bir öğretmenin olmayışı, düşük okul performansı, sosyal izolasyon risk faktörleri; istismarın olduğu çevreden uzaklaşma olanağının olması, dışsal destek sistemlerine ulaşım ve kullanabilme, becerilere, ilgilere veya bir organizasyona üye olma, arkadaşların olması, destekleyici bir öğretmenin, iyi bir okul performansının olması ve oyuncak veya evcil bir hayvan gibi ek bir yaşama bağın olması psikolojik sağlamlık üzerinde koruyucu faktörler olduğu belirtilmiştir (Iwaniec, 2006:183).

Dünyanın bir çok ülkesinde önemli bir sorun haline gelen istismara karşı, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk hakları her ne kadar güvence altına alınmaya çalışılsada, özellikle Amerika ve birçok batı ülkesinde acil müdahale edilmesi gereken bir noktaya varmıştır (Korbin, 1983:2-3; Langness, 1983:13). Yoğunluğu bakımından farklılık göstersede ülkemizde de son yıllarda istismar sıklıkla karşımıza çıkan bir olgu haline gelmiştir. Bu nedenle istismar üzerine yapılan çalışmalar, bu konudaki önleyici ve müdahale edici hizmetlerin tespiti veya sunulması noktasında oldukça önem taşımaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

Çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer ailedir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Duygusal etkileşimin azlığı sadece çocuğun duygusal dünyasını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda çocuğun fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişimi üzerinde de olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Yavuzer, 2003:136-138).

Çocuğun gelişimsel görevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilmesinde ebeveynlerin katkısı oldukça fazladır. Fakat istismarın olduğu ailelerde ebeveyn, fiziksel bakımını ve güvenliğini, duygusal güvenliğini ve sosyal etkileşimini sağlama noktasında çocuğun temel gereksinimlerini karşılayamaz. Bu tarz ortamlarda büyüyen çocuklar içe yönelim problemleri, dışa yönelim problemleri yaşamakta ve diğer insanlar ile ilişkilerinde ve otonomi, benlik algısı gelişiminde diğerlerine göre daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Bolger ve Patterson, 2003:156-160; Iwaniec, 2006:166).

Ergenlik dönemiyle birlikte bireyler bir yandan büyüme, olgunlaşma, değişme ve gelişme için yeni fırsat ve yaşantılar kazanırken, aynı zamanda akademik, kişisel ve sosyal uyum sorunları yaşayabilirler (Duru ve Arslan, 2014). Bu dönemde ergen bir yandan gelişimsel görevlerini başarma, diğer yandan sağlıklı bir şekilde gelişim göstererek ergenliğin getirmiş olduğu bu değişimlere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu uyum sürecini karmaşaya sürükleyebilecek ve ergenin sağlıklı bir şekilde gelişimsel görevlerini başarmasını engelleyecek, gelişimine olumsuz yansıtacak faktörlerden bir tanesi de anne-baba tarafından ergene uygulanacak duygusal istismardır.

Duygusal istismarın olduğu ev ortamında çocuğa ilişkin algılar kötü, kayıtsız, düşmanca ve reddedicidir. Çocuk ailenin günah keçisidir. Çocuğa sürekli olarak kendisinden nefret edildiği, çirkin olduğu, sevgisiz ve aptal olduğu veya aileye yük olduğu ima edilebilir (Polat, 2007:237; Iwaniec, 2006:30). Dolayısıyla bu durum çocuğun gelişimine, büyümesine ve iyi oluşu üzerinde yıkıcı etkiler bırakan duygusal bir boşluk, sosyal izolasyon ve yalnızlığı meydana getirir. Sürekli çocuğa karşı bu şekilde davranan ebeveyn, çocuğun benlik saygısına, sosyal yeterlilik ve başarı duygusunun oluşmasına zarar verecek, güvenlik ve ait olma duygusunu azaltacak, sağlıklı ve güçlü bir gelişimi engelleyecek ve genel manada çocuğun yaşamını mutsuz ve acı verici kılacaktır (Iwaniec, 2006:30).

İstismara uğramış çocukların yaşamış oldukları bu sorunlar sadece içinde oldukları dönemi değil aynı zamanda yaşamlarının ilerleyen dönemlerini de etkilemekte ve çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Diğer bir deyişle çocukluk ve ergenlik döneminde istismar kaynaklı bu sorunların bir kısmı yetişkinlikte de devam ederken diğer bir kısmı da farklı problemlere neden olabilmektedir. Bu nedenle çocukluk döneminde yaşanan istismar, etkileri aslında yaşam boyu devam eden bir olgudur (Bolger ve Patterson, 2003:156-160; Iwaniec, 2006:166). Bu çerçevede değerlendirildiğinde ergenlikte istismar konusunda yapılacak çalışmalar oldukça önem taşımaktadır.

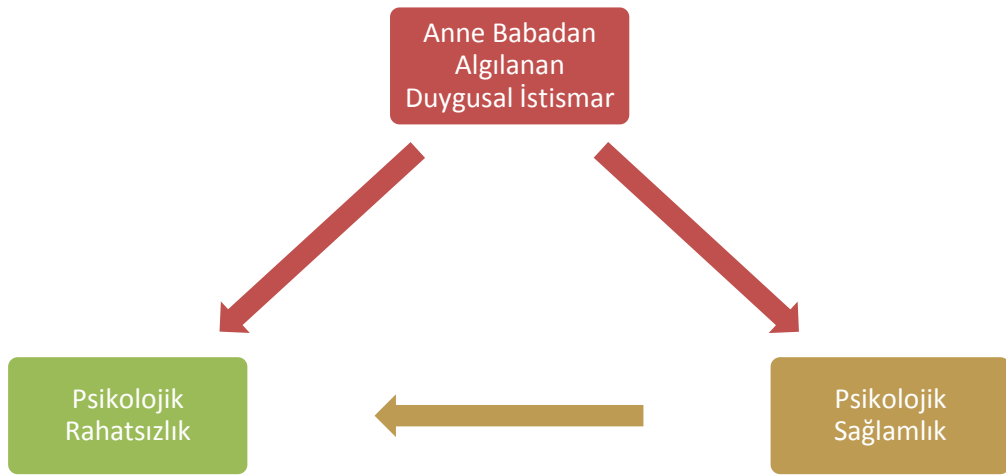
Yapılan çalışmalarda, istismara maruz kalan bireylerin düşük benlik algısı ve öz-yeterlilik (Al-Fayez, Ohaeri ve Gado, 2012; Asgeirsdottir, Gudjonsson, Sigurdsson ve Sigfusdottir, 2010; Karakuş, 2012; Yates, 2007; Yılmaz Irmak, 2011), düşük problem çözme becerisi (Graham-Bermann, Gruber, Howell ve Girz, 2009), yoğun ailesel ve ebeveyn arası çatışma, aile içi etkileşim eksikliği (Graham-Bermann, Gruber, Howell ve Girz, 2009; Asgeirsdottir, Gudjonsson, Sigurdsson ve Sigfusdottir, 2010), zayıf arkadaş ve sosyal ilişkiler (Schultz, Tharp-Taylor, Haviland ve Jaycox, 2009), düşük akademik performans, içe yönelim ve dışa yönelim problemleri (Arslan, 2012; Azizoğlu, 2009; Sharkey, You ve Schnoebelen, 2008; Türk, 2013) gibi uyum sorunları yaşadıkları bulunmuştur.

Sonuç olarak istismar sonuç ve etkileri açısından bireyler üzerinde uzun vadede önemli zararlar bırakabilen bir olgudur. Bazı bireyler duygusal istismara maruz kaldıklarında, bazı özellikleri onları zayıf kılarken bazı özellikleri onları daha güçlü kılmakta ve bu yaşamış oldukları olumsuzluklarla daha etkili şekilde baş etmelerine yardımcı olmaktadır (Santrock, 2012:433). Bu nedenle bu özelliklerin neler olduğu üzerine yapılan çalışmalar duygusal istismarın önlenmesi, istismara müdahale edilmesi ve istismar sonrasında kişinin sağlıklı şekilde bu yaşantının üstesinden gelebilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır.

1.3. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın amacı, ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Anne-babadan algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla alan yazın incelenmiş ve Şekil 1’de sunulan model test edilmiştir.

Şekil 1.
Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Hipotetik Model

Şekil 1’de önerilen hipotetik modeli test etmek ve sosyo-demografik değişkenler ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1.4. Alt Problemler

1. Ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
2. Anneden algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlığı anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
3. Babadan algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlığı anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

4. Anneden algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik rahatsızlıkları anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
5. Babadan algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik rahatsızlıkları anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
6. Anneden algılanan duygusal istismar psikolojik rahatsızlıkları anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
7. Babadan algılanan duygusal istismar psikolojik rahatsızlıkları anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

1.5. Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların sorulara içten ve objektif biçimde yanıt verdikleri kabul edilmiştir.
2. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne-Babadan Algılanan Duygusal İstismar Formu'nun ölçtüğü şiddetli, gizli red, gerçekçi olmayan beklentiler, aşağılama ve kabul/saygı boyutlarını nitelediği varsayılmıştır.
3. Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği'nin ölçtüğü içsel/dışsal koruyucu faktörler ve okula bağlılık boyutlarını nitelediği varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırmanın çalışma grubu 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Isparta il merkezinde kamuya ait ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerle sınırlıdır.
2. Araştırma Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği'nin ölçtüğü şiddetli, gizli red, gerçekçi olmayan beklentiler, aşağılama ve kabul/saygı ile sınırlıdır.
3. Araştırma Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği'nin ölçtüğü içsel/dışsal koruyucu faktörler ve okula bağlılık ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Ergenlik Dönemi: Ergenlik dönemi, buluş çağına girme ile başlayan biyo-psikolojik açıdan çocukluğun sona erdiği ve toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan,

genç yetişkinliğin başladığı dönem olarak nitelendirilen 12-24 yaşları arasındaki dönemdir (Yavuzer, 2003: 263).

Psikolojik sağlamlık: Psikolojik sağlamlık, önemli değişim, olumsuzluk veya risklerle karşılaşıldığında bireyin başarılı bir şekilde bunlarla başa çıkabilme yeterliliği veya kapasitesidir (Stewart, Reid ve Mangham, 1997:22-23)

Duygusal istismar: Duygusal istismar, çocuğa bakmakla yükümlü kişinin çocuğa uygun ve destekleyici bir çevre oluşturmada başarısızlığı ve çocuğun duygusal sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek eylemleri kapsadığını ve bu eylemlerin, çocuğun hareketlerini sınırlayan, alay, aşağılama, tehdit ve sindirme, reddetme ve fiziksel olmayan diğer düşmanca davranışlardır (WHO, 2009:60).

1.8. Kısaltmalar

AFA: Açımlayıcı faktör analizi (exploratory factor analysis).

DFA: Doğrulayıcı faktör analizi (confirmatory factor analysis).

ANOVA: Tek yönlü varyans analizi

MANOVA: Çok değişkenli varyans analizi

YEM: Yapısal Eşitlik Modeli

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1. Ergenlik Dönemi

Kavramsal olarak ergenlik, Latince "büyümek, olgunlaşmak" anlamlarında kullanılan "adolescere" fiilinin kökünden gelmekte olup, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci ifade etmektedir (Newman ve Newman, 1986: 2). Ergenlik dönemi, bireyin henüz kendi toplumsal sorumluluklarına sahip olmadığı, ama rolleri keşfedebileceği, deneyebileceği bir ara evre olarak kabul edilebilir. Öyleyse, toplumun bir yol, bir kişilik, bir kimlik, bir meslek vb. seçebilmesi için gence sağladığı bir mola verme zamanı veya bir süre söz konusudur. Ama zihinsel büyümenin patlamasından başlayarak, cinsel olgunlaşma ve cinsel kimlikten geçerek toplumsal kişiliğe varıncaya kadar, ergenlerin karşılaştıkları gelişim görevlerinin sayısı dikkate alındığında, ara evre kavramı, yerini "kargaşa dönemi" kavramına kolayca bırakabilmektedir (Cloutier, 1982:1).

Ergenlik dönemi gelişimsel özelliklerini konu edinen birçok çalışma olmasına rağmen, bu dönemin yaş sınırları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu nedenle, yaş dilimleri içinde ki yerinin saptanması açısından ergenlik dönemi farklı toplumlarda farklı şekillerde ele alınmıştır. UNESCO'nun tanımlamasında ergenlik dönemi, 15-24 yaşları (Köknel, 2004: 89), Dünya Sağlık Örgütü ise ergenliği, 10-19 yaşları arasını kapsayan bir gelişim dönemi olarak tanımlamaktadır (WHO, 2009). Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı'na göre ergenlik dönemi, buluş çağına girme ile başlayan biyo-psikolojik açıdan çocukluğun sona erdiği ve toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan, genç yetişkinliğin başladığı dönem olarak nitelendirilen 12-24 yaşları arasındaki dönemdir (Yavuzer, 2003: 263; Kulaksızoğlu, 2008).

Ergenliği zor kılan faktörler fiziksel gelişim ve cinselliğe yönelme gibi hususların ötesinde, ergenin aile çevresi ile olan aile ilişkilerinin nitelik ve niceliği, arkadaşları, öğretmenleri ile birlikte okul çevresinden aldığı geri bildirimler, erinliğin zor geçmesinde etkili olabilmektedir. Stresli bir dönem olarak kabul edilmesine rağmen, ergenliği problemli kılan husus, gencin yeni oluşumlarla başa çıkma becerilerini henüz geliştirmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Henüz zorlu durumlarla nasıl baş edebileceğini, bocalama durumundaki ergen için en etkili yardım; başa çıkma stratejisi geliştirmesinde ona destek olmak ve rehberlik etmektir (Aydın, 2005: 178). Bu nedenle aile, sosyal çevre, eğitim kurumları gibi yapılar ergenin psikolojik sağlığı üzerinde oldukça önemli etkiler bırakabilmektedirler.

Ergenlik döneminin önemli bir gelişimsel boyutu olan psiko-sosyal gelişim genel olarak kimlik, özerklik, yakın ilişkiler kurma, cinsiyeti ile barışık olma, aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri gibi boyutlarda ele alınmaktadır (Steinberg, 2007; Morgan ve Huebner, 2008).

Bir kimlik oluşturma, ergenlerin en önemli görevlerinden biridir. “Ben kimim“ sorusu, ergenlerin bilinç seviyesinde düşündüğü birşey değildir. Ergenler, ergenlik yıllarında başkalarından da etkilenerek (ebeveynler, diğer ilgi gösteren yetişkinler, arkadaşlar, vs.) sevdikleri ya da sevmedikleri şeyler hakkında bir görüş oluştururlar. Bunun sonucu olarak kendi değer ve inançlarının, mesleki hedeflerinin, ve ilişkilerinden ne beklediklerinin bilincinde olan insanlar oluşur. Güvenli kimlikleri olan insanlar kendi dünyalarında nereye uygun olduklarını (veya nereye ait olmak istemediklerini) bilirler (Ruffin, 2009; Morgan ve Huebner, 2008).

Bu dönemde ergen için yetişkin olmanın bir parçası olan kimlik duygusu kadar önemli olan bir diğer gelişim ise özerklik duygusudur. Çocukluğun bağımlılığından kurtularak yetişkinliğin özerkliğine doğru bir hareket vardır. Bazı insanlar, özerkliğin (otonomi) başkalarından tamamen bağımsız olmak olduğunu düşünürler. Bu durumu ergenlerin “isyanı-ayaklanması (rebellion)” olarak görürler. Aslında ergenlik çağında otonomi kurmak, gerçekte ilişkilerinde bağımsız ve kendi

ayakları üzerinde durabilen biri olmak anlamına gelir. Otonom ergenler, kendi kararlarını alma ve izleme becerisini kazanır, kendi doğru ve yanlış prensiplerine göre yaşar ve ailelerine duygusal olarak daha az bağımlı olmayı başarabilirler. Ayrıca özerklik davranışsal olduğu kadar duygusal ve bilişsel bileşenleri de içermektedir (Steinberg, 2007: 331; Ruffin, 2009).

Ergen aile ilişkisi konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, yapılan çalışmaların çoğunlukla ergen–ebeveyn ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Morris ve Steinberg, 2001: 87). Bireyin sosyalleşmesinde önemli bir yer edinen ebeveyn-çocuk ilişkisi, ergenlik dönemi ile birlikte değişime uğrar. Çocukluk döneminde ve ergenliğin başlarında daha hiyerarşik bir ilişkiyi barındıran ebeveyn-çocuk ilişkisi, ergenlikle birlikte daha eşitlikçi bir yapıya dönüşür (Smetana ve diğer., 2006: 259).

Ergenlik döneminde ergen-ebeveyn ilişkisinin karakteristik özelliği genellikle çatışmalar içermesidir. Ergenliğe girişin ilk yıllarında ebeveyn-ergen arasında çatışmalar yaşansa da, ergenliğin sonraki yıllarında bu durum azalmaktadır. Ergenlik döneminde yüksek düzeyde çatışmanın ergen gelişimi, ilişkileri ve gelecekte uyum sağlayabilmesinde olumsuz etkiye sahip olmasına rağmen, erken ergenlik döneminde yaşanan çatışmaların, aile ilişkilerini daha fonksiyonel hale getirdiği belirtilmektedir (Smetana ve diğer., 2006: 259; Steinberg, 2007: 150-151). Ayrıca bu dönemde çatışmalara rağmen, ergenler ile anne babaları arasında çok az duygusal uzaklığın bulunduğunu ve ergenlerin büyük bir çoğunluğunun kendilerini anne babalarına yakın ve anne babalarının onları sevdiğini ve dikkate aldığının farkında oldukları belirtilmektedir (Steinberg, 2007: 150).

Ergenlik döneminde, ebeveyn ve ergen ilişkisinin şekillenmesinde diğer önemli bir etken ebeveyn üslupları-tarzlarıdır. Steinberg (2001:7; 2007:158), Baumrind'in ebeveyn tutumlarında ebeveyn duyarlılığı ve talepkarlığı olmak üzere iki özelliğini vurguladığını ve dört boyutta sınıflandırarak ele aldığını belirtir. Anne-baba duyarlılığı, anne babanın çocuğun gereksinimlerine kabul edici ve destekleyici

bir biçimde karşılık verme derecesidir. Ana-baba talepkarlığı ise ana-babanın çocuktan olgun ve sorumlu davranışlar bekleme derecesidir. Her iki özellik bakımından farklılık gösteren ana-babaların bazıları sıcak ve kabul edici iken, diğerleri umursamaz ve reddedici dirler. Bazı ebeveynler çocuklarından çok şey talep ederken, diğerleri çocuklarına serbestlik tanıyarak çok az şey isterler (Smetana ve diğer., 2006: 262).

Şekil 2.

Ana-babaların Duyarlılık ve Talepkarlık Düzeylerine İlişkin Sınıflandırma

		Talepkarlık	
		Yüksek	Düşük
Duyarlılık - - - - -	Yüksek	Yetkili	İzin Verici
	Düşük	Yetkeci	İlgisiz-Kayıtsız

Şekil 2.2' de görüldüğü gibi duyarlı fakat hiç talepkar olmayan ebeveynler; izin verici, hem duyarlı hem de talepkar ebeveynler; yetkili, duyarlı olmayan ama talepkar olan ebeveynler; yetkeci ve ne duyarlı ne de talepkar olan ebeveynler ise ilgisiz-kayıtsız olarak görülmektedir.

Yetkili (açıklayıcı-otoriter) ebeveynler, çocuğun davranışlarına ilişkin standartları koyar, çocuğun gereksinimlerine ve yeteneklerine uygun beklentiler geliştirir ve sıcak ancak disiplinlidirler. Her ne kadar çocuğun özerkliğine önem verseler de çocuğun davranışlarına ilişkin son sorumluluğu kendileri üstlenirler.

Yetkili ebeveynler çocukları ile akılcı, yaşantı odaklı bir tarzda ilgilenir ve çocukları ile disiplin konularında sık sık tartışır lar. İtaate çok değer veren yetkeci

ebeveynler ise cezalandırmaya dayalı, katı ve zorlayıcı disiplin önlemlerini tercih ederler. Bu tür ana-babaların inancına göre, çocuklar konulan kurallara soru sormaksızın uymalıdır. Bu nedenle ev ortamında sözlü iletişim yaygın değildir. Yetkeci ebeveynler daha çok çocuğun özerkliğini kısıtlama eğilimindedirler.

Kabul edici ve yumuşak bir davranış tarzı sergileyen ve disiplin konularında daha edilgen olan izin verici ebeveynlerin, çocukların davranışlarına ilişkin talepleri görece olarak azdır. Çocuğa daha fazla davranış özgürlüğü tanıyan izin verici ebeveynlere göre, kontrol çocuğun özgürlüğüne müdahaledir ve çocuğun sağlıklı gelişimini engeller.

Son olarak ilgisiz/kayıtsız ebeveynler ise çocukları ile etkileşim için ayırmak zorunda oldukları enerji ve zamanı en aza indirmek için ne gerekiyorsa onu yaparlar. Dolayısıyla bu tarz ebeveynler, çocuklarına karşı ihmalkâr davranabildikleri söylenebilir. Çocuklarının düşüncelerini nadiren önemser ve yaşamları hakkında çok az bilgiye sahiptirler (Gander ve Gardiner, 2004: 481-483; Steinberg, 2007: 158).

Yukarıdaki ebeveyn tutumlarının ergenler üzerindeki etkileri dikkate alındığında, genellikle, yetkili ev ortamlarında büyüyen ergenlerin, yetkeci, izin verici veya ilgisiz-kayıtsız evlerde büyüyen akranlarından psiko-sosyal olarak daha yeterli, özgüvenlerinin ve akademik başarılarının daha yüksek olduğu, daha sorumlu, uyumlu, yaratıcı, meraklı ve sosyal becerileri daha fazladır. Bunun aksine yetkeci evlerde büyüyen ergenler, özgüvenleri düşük, bağımlı, edilgen ve toplumsal olarak daha yetersizdirler. İzin verici ev ortamında büyüyen ergenlerin birçoğu genellikle olgun ve sorumluluk sahibi değildirler. Liderlik konularında ark planda kalırken, akranlarının isteklerine daha az karşı koyarlar. İlgisiz-kayıtsız evlerde yetişen ergenlerin birçoğu tepkiseldir. Madde bağımlılığı ve suça yönelme gibi problem davranışlara yönelme eğilimleri daha yüksektir (Steinberg, 2007: 159).

2.2. Çocuk İstismarı

Çocuk istismarı kavramını açıklamadan önce, çocuk kavramına açıklık getirmek oldukça önemlidir. Uluslar arası hukuk da çocuk haklarını düzenleyen temel yasal metin olan Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 18 yaşından küçük herkesi çocuk olarak değerlendirmektedir. Dünya genelinde 193 devlet tarafından dünyada kabul edilen bu sözleşmeyi, 1994 tarihinde ülkemiz onaylamış ve bu sözleşme 1995 yılında bir kanun olarak ülkemizde yürürlüğe girmiştir (Akyüz, 2012:40-41). Türk Medeni Kanunu'nda ise Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde kabul edilen yaş sınırı ön görülmüş ve 18 yaşından küçük olan tüm bireyler çocuk olarak değerlendirilmektedir (Çelik, 2005). Yine aynı şekilde Türk Ceza Kanunu'nda, Çocuk kavramından 18 yaşını doldurmamış kişinin anlaşılması gerektiği belirtilmektedir (TCK, 2004).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk hakları güvence altına alınmaya çalışılmışsa da, günümüzde çocuğa yönelik şiddet her geçen gün artan bir olgu haline gelmiştir. Birçok çocuk maruz kaldıkları kötü muamele ve şiddet nedeniyle duygusal ve fiziksel açıdan örselenmekte, hatta ölmekte veya cinsel fuhuş gibi cinsel sömürünün en ağır biçimleriyle karşılaşmaktadır (Akyüz, 2012: 505). Çocukların psiko-sosyal açıdan karşılaştıkları bu olumsuz durumların, çocuk istismarı kavramı altında toplandığı görülmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali son yıllarda giderek artan ve ciddi bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Langness, 1983:13). Hemen hemen bir çok ülkede yaygın olarak görülmesine rağmen, birçok batı ülkesinde ve Amerika'da son yıllarda acil müdahale edilmesi gereken bir düzeye ulaşmıştır (Korbin, 1983:2-3; Langness, 1983:13).

İngilizce'de "Child Abuse" kavramının karşılığı olarak Türkçe de yaygın olarak kullanılan çocuk istismarı (Voltan Acar, 2012:19), tarihsel süreçte yeni bir olgu değildir. Tarihsel süreçte farklı kültürlerde, farklı çağlarda çocukların çeşitli biçimlerde kötü muamelelere maruz kaldıkları görülmektedir. Örneğin, Roma ve

Cermen hukukların, çocukların doğar doğmaz babaları tarafından öldürülmeleri; Çin, Hindistan gibi ülkelerde bebeklerin nehirlerle atılması sık uygulanan törenlerdendir (Akyüz, 2012:504).

Geçmişte çocuk istismarı daha çok çocuğunun fiziksel istismarını ve ağır ihmali ifade ederken, günümüzde çok boyutlu bir olgu haline gelmiştir (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:6). 1800'lerin sonlarında çocukları korumak için yapılan çalışmalara kadar sosyal bir problem olarak ciddi manada çocuk istismarı dikkatleri çekmemiştir. 1960'larda Dr. Henry Kempe "Hırpalanmış Çocuk Sendromu (Battered Child Syndrome)" adlı çalışmasıyla dikkatleri çocuk istismarı konusuna çekmiştir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:15).

Çocuk istismarına ilişkin yapılan ilk tanımlara baktığımızda, 1970'li yıllarda Hellnes tarafından çocuk ile bakıcısı arasında çocuğun fiziksel veya gelişimsel durumuna yansıyan ve bir kaza sonucu ortaya çıkmayan, etkileşim yada etkileşim eksikliği, 1972'lerde Helfner ve Kempe yapılan bu tanımda bazı değişiklikler yaparak anne babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin giriştiği veya yerine getirmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı zarar görmesi, 1980'lerde Garbarino ve Gilliam, ana-baba veya çocuktan sorumlu kişiler tarafından girilen, toplumsal değerler ve uzman görüşünün birleştirilmesi sonucu çocuğun sağlığı açısından uygunsuz olduğuna hükmedilen eylemlerin tümü gibi tanımların yapılmış olduğu görülmektedir (Polat, 2007:38).

Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller ve Silver (1985:143) hırpalanmış çocuk sendromunu genel olarak anne veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerce uygulanana ağır fiziksel istismar olarak tanımlamışlardır. Kempe'nin 1962 yılında tanımlamış olduğu "hırpalanmış çocuk sendromu", çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin, özellikle anne-babaların çocuğa yönelik şiddet eylemlerini ve çocukta oluşturdıkları lezyonları içermektedir. 1964 yılında Fontana "kötü davranma (maltreatment)" sendromu adı altında duygusal yoksunluk, ihmal ve kötü beslenmeye de içine alan bir tanım yapmıştır. 1975'te Helfer acilde görülen tüm

çocukların %10'nunda istismarın rol oynayabileceği lezyonların olduğunu ileri sürmüş ve 1974'te Gil tarafından yapılan tanımda istismarın fiziksel ve psikolojik etkilerinden bahsedilmiştir (Polat, 2007:38-39).

Çocuk istismarına ilişkin yapılan bu tanımlara rağmen, alan yazında üzerinde uzlaşmış bir tanımdan bahsetmek oldukça zordur. Bu durum ampirik çalışmalarının genellenmesinde sorunlara ve çocuk istismarında uzmanlarca yapılan değerlendirmelerde öznel yargılara yol açmıştır (Karson, 2001). Her kültürün kendine özgü çocuk yetiştirme biçiminin olması ve kültürel değerler nedeniyle çocuk istismarına ilişkin ortak bir tanımda uzlaşa bulunmamaktadır (Karson, 2001:2-3; Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:11). Fakat bu tür bir yaklaşım yanlış anlamaları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin, uygun çocuk yetiştirme şeklinin ne olduğu konusunda bir çok görüş bulunmaktadır. Bunların bir çoğunda, baskın kültürde (mainstream cultural group) yer alan bireyler tarafından sergilenen davranışlar normal olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan çocuğa zarar vermenin derecesine ilişkin tanımlarında, değerlendirmeyi yapan kişilere göre farklılık gösterdiği söylenebilir (Karson, 2001:3).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ise çocuk istismarı, çocuğun sağlığına, yaşamına ve onuruna fiilen veya potansiyel olarak verilen zarar sonucunda meydana gelen fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkar muamelede bulunma yada ticari veya diğer amaçlarla gerçekleştirilen sömürünün bütün çeşitlerini kapsamaktadır (WHO, 1999:15).

Alan yazında yaygın olarak kabul gören Çocuk İstismarını Önleme ve Tedavi Etme Örgütü (The Federal Child Abuse Protections and Treatment Act [CAPTA]), tarafından yapılan tanımda, çocuk istismarı oluşabilecek ölüm, ciddi fiziksel yada duygusal zarar, cinsel istismarla sonuçlanan yakın zamanda olmuş eylem (davranış) yada ihmal, ya da çocuğun (yasalar tarafından tanımlanan yaş sınırı) bir ebeveyn yada çocuğun sağlığından sorumlu olan bakıcı (aile dışındaki bakıcı) tarafından istismar edilmesidir (Stoltzfus, 2009: 3).

Yapılan tanımlamalardanda anlaşılacağı gibi çocuk istismarına ilişkin yapılan tanımların hetrojen bir yapı sergilediği söylenilebilir. Fakat yapılan tanımlardan hareketle çocuk istismarının çocuğa bakmakla yükümlü kişi/kişiler (ebeveyn, bakıcı v.b.) tarafından çocuğa uygulanan fiziksel, cinsel, duygusal zarar verici muamele ve çocuğun hem fizyolojik hem psikolojik sağlığını riske sokabilecek, hatta ölümüne yol açabilecek her türlü eylemi kapsadığını ifade edebiliriz. Bu çalışmada da buradan hareketle çocuk istismarı dört boyutta ele alınmış ve çalışma kapsamında duygusal istismar incelenmiştir.

2.3. Çocuk İstismarına İlişkin Yaklaşımlar

Çocuk istismarının karmaşık bir olgu oluşu, onun meydana geliş nedenlerini ortaya koymaya çalışan bir çok kuramın oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Bu kuramlardan bazıları özellikle istismar edene kişinin kişisel ve kişiler arası özellikleri (genetik yatkınlık, kişilik özellikleri gibi) üzerinde odaklanırken, diğer bir kısmı ise sosyal ve kültürel faktörlerin önemini vurgular (Berglund ve Doherty, 2008). Çocuk istismarına ilişkin yapılan her bir nedensel açıklama beraberinde yeni bir yaklaşımı getirmiştir (Newberger, Moore Newberger ve Hampton, 1983). Çocuk istismarı etiyojisine ilişkin yaklaşımlardan bazıları aşağıda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

2.3.1. Psikiyatrik Model

Çocuk istismarına ilişkin ilk yaklaşımlar, çoğunlukla psikiyatri odaklıdır. Günümüzde de sıklıkla kullanılan bu model, istismarın faili olarak ebeveyn veya diğer yetişkinler üzerinde odaklanır. Bu kişilerin yani istismarı gerçekleştirenlerin bir takım patolojik veya zihinsel rahatsızlıklarının olduğunu ileri sürer (Zigler ve Hall, 1997:59).

Bu yaklaşımın temel varsayımı, tacizci (abusive) ebeveynlerin tanımlanmasının mümkün olduğudur. Burada hata olasılığı oldukça yüksektir. Çünkü çocuk istismarı açısından riskli olarak ailelerin ve ebeveynlerin potansiyel zarar verici olarak lanse edilme olasılığı hata yapma ihtimalini de beraberinde getirecektir.

Bu nedenle çocuk istismarına ilişkin psikiyatrik yaklaşımın doğasında bir çok tehlike de bulunmaktadır (Zigler ve Hall, 1997:60).

Bu modelde daha çok ebeveynin kişilik özellikleri üzerinde durulmuş ve çocuk istismarı ile ilişkili olduğu düşünülen narsistik eğilimler, impuls kontrol zayıflığı, kompulsivite, kaygı, depresyon gibi bazı kişilik özellikleri belirtilmiştir (Polat, 2007: 47). Bu noktada psikiyatrik model çocuk istismarını açıklarken özellikle ebeveynlerden birinin bireysel psikopatolojisi ve ebeveyn ilişkileri üzerinde odaklanır (Yenibaş ve Şirin, 2007:54).

Çocuklarını istismar eden ebeveynler üzerine yapılan çalışmalarda, bu ebeveynlerin sadece %10'nunun bazı ruhsal sorunları olduğu (Polat, 2007:47) ve psiko ve sosyo-patolojik olarak tanımlanabileceği belirtilmiştir (Zigler ve Hall, 1997:59). Bu ailelerin çocuklarına karşı kırgınlık, kızgınlık, kıskançlık ve onu reddetme gibi karmaşık duygular içerisinde oldukları gözlenmiştir (Yenibaş ve Şirin, 2007:53; Polat, 2007:47).

Bireysel psikopatoloji açısından çocuklarını istismar eden ebeveynlerin, çoğunlukla normal düzeyde zekaya sahip oldukları, ego zayıflıklarının bulunduğu, birinde veya her ikisinde yetersizlik duygusu, ben-merkezcilik, bağlanma gereksinimleri gibi karakter bozuklukları görülebildiği ve bunların yanı sıra saldırganlık, özel ve toplumsal hayatta başarısızlık, yaşamada düzensizlik ve süreksizlik gibi özellikler taşıdıkları belirtilmiştir (Polat, 2007:48; Yenibaş ve Şirin, 2007:54). İstismarcı babaların bir çoğunda ise babaların psikopatik davranış özelliklerine değinilmiştir (Polat, 2007:48). Bunların dışında istismarcı ebeveynde gözlenen diğer bazı davranışlar ise; katı kompulsif veya obsessif-kompulsif davranışlar, kendine saygı duymama, güven duygusu eksikliği, empati kuramama gibi bazı ego zayıflıkları, depresif tepkiler, özellikle istismarın öldürmeye vardığı boyutta sıklıkla görülmektedir (Polat, 2007:48; Yenibaş ve Şirin, 2007:54). Çocukluk döneminde istismar edilenlerin bireylerin yaklaşık %80'ninin 21 yaşına geldiğinde

psikolojik bir bozukluğu sahip olduğu belirtilmektedir (Prevention and Treatment of Child Abuse [PTCA], 2013).

Ebeveyn ilişkileri açısından bakıldığında, ebeveynin benzer özellikleri hemen hemen tümünün çocukların da kendilerinin de istismara uğramış yada istismara uğramış bir kardeşe tanık olmuş, istismar içeren bir ortamda yetişmiş olmalarıdır (Okan İbiloğlu, 2012:207; Polat, 2007:48-49). İstismara ve ihmale uğrayan bu çocukların yaklaşık %30'unun yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde çocuklarını istismar ettikleri belirtilmiştir (PTCA, 2013). Ayrıca ebeveyni sürekli olarak bir bakıcının elinde kalan ve düzenli yaşamın verilmediği parçalanmış ailelerden geldikleri belirtilmektedir (Polat, 2007:48).

Dikkat çeken diğer bir nokta ise istismara ebeveynin çocuklarına yönelik davranışlarında kendi anne-babalarındaki davranış modellerini uygulamalarıdır. Anne-babalarından kötü muamele gören bireylerin diğer bir kişiye sevgi ile bağlanma ve bu sevgiyi temel alarak bir ilişki oluşturabilme yeteneğinden yoksun olmaları, kendi çocuklarına da sevgi göstermemelerine neden olmaktadır. Sevgiden yoksun ve davranış şekilleri kötü davranma olan bu anne-babalar, bir stres durumunda kullanabilecekleri bu davranış modelini sergilemekte ve kendilerinden daha güçsüz olan çocuklarına şiddet uygulayabilmektedirler. Çocuklarına kötü davranan anne-babaların hem kendilerine hemde başkalarına güvenleri olmadığı gibi, bu eşlerin birbirlerine karşıda saygı ve sevgileri yok denilebilecek kadar azdır. İstismarcı ebeveynin birbirleri ile olan ilişkilerinde en çok dikkat çeken özellik ayrılık ve tek ebeveynliktir. Bir çok çocuk istismarında, çocukların anne babalarının ayrılmış olduğu, ailenin tek ebeveyninden oluştuğu ve bu ebeveyninde çoğunlukla anne olduğu görülmektedir (Polat, 2007:48-49; Yenibaş ve Şirin, 2007:54-55).

2.3.2. Sosyolojik Model

Psikiyatrik yaklaşımdan farklı olarak sosyolojik yaklaşım, ebeveynin yaradılışından gelen bazı eksiklik veya kusurları vurgulamaktan daha çok, ebeveyn ve ailelerin toplum ile etkileşimleri üzerinde odaklanır (Scannapieco ve Connel-

Carrick, 2005:25; Zigler ve Hall, 1997:61). Çocuk istismarı ve ihmalinin nedenleri olarak sosyal yapıdaki şiddetin kabulünü vurgularlar (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:25).

Çocuk istismarına ilişkin sosyolojik model, aile dinamikleri ve kültürel çevre ile etkileşimde yaşanan sosyal stresler ve izolasyon, sosyal statü, sosyo-ekonomik statü gibi faktörlerin çocuk istismarındaki önemini vurgular (Zigler ve Hall, 1997:61). Bu etmenler aile içerisinde strese ve engellemelere neden olur. Bu faktörlerin içerisinde sadece aile reisinin işsizliği, kötü konut koşulları, düşük gelir düzeyi, ailede ilaç, alkol ve madde bağımlılığı gibi alt-sosyoekonomik sınıfa ait sorunlar olmadığı, aile içi geçimsizlik gibi farklı sosyoekonomik düzeyde görülen olgularıda kapsadığı görülmektedir (Polat, 2007:50).

Örneğin, çocuk istismarının, işsizliğin ve ekonomik düzeyin düşük yani gelirin daha düşük olduğu bölgelerde daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:25; Zigler ve Hall, 1997:61). Bunun yanı sıra istismar, ekonomik düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan ailelerde de görülebilmektedir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerde özellikle aile içi geçimsizlikler yada aileye yeni bir üyenin gelmesi istismar olasılığını etkileyen önemli faktörlerdendir. Bu ailelerin çevrelerinde güçlü tanıdıklarının olması, güvende altında olmaları çoğu kez istismar suçunu bakıcılara yüklenmesi sağlayan ve aileleri masum gösteren önemli faktörlerdendir (Polat, 2007:50).

Sosyolojik yaklaşımın önemli öğelerinden bir tanesi ise sosyal destektir. Çocuklarını istismar eden bir çok ailede, sosyal destek için örgütsel (organizational) bağlar zayıftır; ihmal ve istismara neden olan bir çevre oluştuğunda, stres durumunda alabilecekleri örgütsel (organizational) veya sosyal destek diğer ailelere göre daha azdır (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:25).

Aileyi toplumsal yapıdan veya kültürel değerlerden soyutlamak oldukça zordur. Bu nedenle aile içerisinde yaşanan şiddet, kültürel şiddet düzeyinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Gerek kitle iletişim araçları aracılığı ile gerekse insanlar

arası ilişkilerde onaylanan şiddet oranı, ailelerin çocuk yetiştirme biçimleri ile fiziksel cezanın kullanılma sıklığı ve şiddetine yansımaktadır (Polat, 2007:50).

Sosyolojik modelin vurguladığı diğer bir etmen ise aile içerisindeki özel durumlardır. Ailedeki stres ve bunalımların çocuk istismarına neden olduğu bilinmektedir. Aile üyelerinden birinin uzun süren, yatak istirahati gerektiren kronik bir hastalığı, yine aile üyelerinden birinin ölümü, ailede engelli bir bireyin olması da istismarı provoke eden etmenler arasında gösterilebilir (Polat, 2007:50). Bu modele göre çocuk istismarının önlenmesi, izolasyon ve sosyal stresleri azaltıcı sosyal desteklerin kullanılması ile mümkündür (Zigler ve Hall, 1997:61).

2.3.3. Sosyal Öğrenme Modeli

Sosyal Öğrenme Modeli öğrenmenin gözlem (model veya sosyal öğrenme) ve pekiştirme yoluyla gerçekleştiğini ve sadece davranış değişikliğinden ibaret olmadığını ileri sürer. Birey yeni bir davranışı ya kişinin kendi eylemlerinin olumlu ya da olumsuz sonuçlarını görmesi ile yada başka bir bireyin davranışlarını gözleyip bu davranışların sonucunu gözlemesi ve bu davranışları taklit etmesi yolu ile öğrenir (Sheckter, 2000: 10-11).

Bandura'ya göre davranış çevresel etkiler ve kişisel değişkenler aracılığıyla ve bunların etkileşimleri sonucunda şekillenir. Kişisel değişkenler (internal personal factors) bireyin düşünceleri, inançları, tercihleri, beklentileri ve algılayış tarzından meydana gelmektedir. Davranış çevrenin ve kişisel değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesinin bir ürünüdür ve kişilik bu etkileşimle şekillenir. Model, davranışın çevre tarafından belirlendiği görüşünü reddeder ve çevreyi, davranış ve bireyi sürekli etkileşim halinde birbirinde değişiklik yaratabilen etkenler olarak değerlendirir. Çevre bireyi etkilediği gibi, birey de dönüp çevreyi etkileyebilir. Örneğin, çevre davranışı etkilerken davranış da çevreyi etkileyebilir. Kişisel faktörler çevreyi etkilerken aynı zamanda çevrede kişisel faktörleri etkileyebilir (Ewen. 2003: 367- 373).

Bilişsel ve davranışsal kuramların bir çok özelliğini içerisinde barındıran Sosyal öğrenme modeli, istismarın nesiller arası aktarımında ve kişiler arası şiddetin kabulünde iç görü sağlar (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:25). Sosyal öğrenme modeline göre kişi şiddeti veya istismarı yaşam deneyimleri aracılığı ile ve yetiştiği çevreden öğrenir (Johnson, 2013). Model istismarın olumsuz model alma sonucunda oluştuğunu ve çocukların model aldıkları bu davranışlar üzerinde gelecekteki davranışlarını şekillendiklerini (Brunschot ve Brannigan, 2002: 219-220) ve daha sonraki bir dönemde bu davranışı tekrar edebildiklerini ileri sürer (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:25).

Davranış öğrenme süreci kişinin basit gözlem ve taklit aracılığı ile bilişsel ve sosyal davranışları model alarak öğrenmesi ile başlar. Çocuklar şiddete maruz kaldığında, çocuklar şiddeti doğrulamaya ilişkin mantıksal çıkarımlar ve normlar oluşturacaktır. Çocuklar duyguların ifade edilmesinde ve aile içi çatışmaların çözümünde şiddeti kabul edilebilir bir yol olarak öğreneceklerdir. Çocuk istismarı açısından bakıldığında ise, şiddet görme veya gözlemlemesi ve sosyal bir bağlamda şiddetin desteklenmesi, şiddet uygulamayı çocuklara öğretecektir. Diğer bir ifade ile şiddet kişinin istediği şeyi elde etmesinin bir yolu olarak desteklenmektedir. Çocuklar böylece dolaylı olarak kişilerarası ilişkiler aracılığı ile şiddet davranışını öğrenir ve çatışmalarla çıkmanın bir yolu olarak şiddete başvurular (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:54-55).

Çocukluk döneminden itibaren çocuklar, ebeveyni gözlemleyip onları taklit ederek model alır. Şiddet veya istismar türleri alınarak, taklit yolu ile öğrenildiğini varsayıldığında, aile içerisinde sorun çözme biçiminde, aile üyelerinin sahip oldukları özelliklerin kolaylıkla model alınabileceğidir (Arslan, 2012:33). Örneğin; Glasser ve arkadaşları (2001:482) tarafından yapılan bir çalışmada, cinsel istismar faillerin %35'inden fazlasının geçmişinde şiddet varken, bu oran fail olmayanlarda %11 civarında bulunmuştur.

2.3.4. Sosyal Bağ Model (Social Bonding)

Sosyal Bağ Modeli'ne göre aile, okul, gibi toplumsal kurumlarla güçlü bağları olmayan bireyler diğer bireylere göre daha fazla sapkın ve toplumsal yapı tarafından kabul edilmeyen davranışlar gösterirler. Bu nedenle istismara yönelme, bireyle toplum arasındaki bağın zayıf olmasından kaynaklanmaktadır (Steinberg, 2007: 486).

Bu yaklaşım, insanların doğasında sapkın davranışlarda bulunmanın olduğu varsayımıyla hareket eder. Bu nedenle “neden yetişkinler çocukları istismar eder?” sorusuna birçok kuram cevap bulmaya çalışırken, sosyal bağ kuramı kültürel ve yapısal faktörlerin aile içi şiddeti desteklediğini ele alarak “neden yetişkinler çocukları istismar etmez?” sorusunu sorar. Diğer bir deyişle sosyal güçler yetişkinlerin çocukları istismar etmesine engel olmakta mıdır? Sorusunu yöneltir. Kurama göre güçlü sosyal bağlar insanlara uygun bir kazanç (a stake in conformity) sağladığında, insanlar sapkın davranışlara yönelmeden kaçınırlar (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

Sosyal Bağ Modeli'ne göre sosyal bağlardaki sorumluluk alma (commitment), bağlanma (Attachment) ve inanç (belief) olmak üzere üç öge, çocuk istismarı ile oldukça yakından ilişkilidir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

Sorumluluk alma (commitment) bağı, bireyin sosyal aktivitelere ve kurumlara katılımını belirtir (Sheckter, 2000:13-14). Diğer bir deyişle bireyin geleneksel (conventioanal) aktivitelere ve geleneksel başarıya (conventioanal success) yaptığı yatırımın derecesini ifade etmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52). Bu kavram insan değerlerinin riske atılamayacağını ve insan ilişkilerinde değerlerin ne kadar önemli olduğunu bize gösterir (Alston, Harley ve Lenhoff, 1995: 32- 33; Sheckter, 2000: 13-14). Ev, aile, kariyer gibi birçok şeyi kaybeden insanların çocukları istismar etme olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenilebilir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

Bağlanma (Attanchement), kişi ve toplum arasındaki simbiyotik bağı ifade eder. Kişinin diğerleri tarafından önemsendiğini hissetmesidir. Bağlanma toplumda güçlü bağların meydana gelmesini sağlar. Çünkü kendimiz için önemli olan insanları hayal karıklığına uğratmak istemeyiz. Eğer birey ile diğer toplumsal yapılar arasında güçlü ve kararlı bağlar varsa, bireylerin sosyal normları daha az ihlal edecekleri varsayılmaktadır. Eğer birey ile diğerleri arasında güçsüz bağlar varsa, bireylerin başkalarının isteklerine karşı umursamaz olacakları varsayılmakta ve böylece sosyal beklentilerden sapma eğiliminde bulunacakları ve sapkın davranışlara yönelecekleri belirtilmektedir (Alston, Harley ve Lenhoff, 1995: 32-33; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

Sosyal bağ kuramının tanımladığı diğer bir kavram ise inançlardır. İnançlar, sosyal norm ve değerler içerisinde yer alan bireyin ahlaki yapısını ifade eder. Bazı inanç ve değerlerin birey için daha önemli olduğu varsayılır. Bu inanç ve değerler bireyin suça ve yıkıcı davranışlara yönelmesinde azaltıcı ve koruyucu etkiye sahiptirler (Alston, Harley ve Lenhoff, 1995: 32- 33; Sheckter, 2000: 13-14). Örneğin, çocuğa zarar vermenin yanlış olduğu inancına ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çocuklara veya çocuk haklarına ilişkin her toplum kendine has özellikler göstermektedir. Kimi toplumlarda çocuklara verilen haklar oldukça sınırlıdır. Toplumun çocuklara ne yapabileceklerini veya ne yapamayacaklarını söyleme hakkına sahip olmadığına inanmaktadırlar. Muhtemelen bu inanç sapkın davranışların artış göstermesine neden olacaktır (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

2.3.5. Bağlanma Modeli (Attachment)

Bağlanma, bebeğin yaşamını sürdürebilmesi için bakıcısına tamamen bağlı olduğu bebekliğin ilk bir yılında ilerleyerek gelişen duygusal bir bağdır (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:55). Bağlanma doğumla başlar ve yaşamın ilk üç yılında meydana gelir. Bebek tamamen ilk bakımını birincil olarak (primary caregiver) sağlayan kişiye bağlıdır ve bakıcının onun bağlılığına vermiş olduğu tepkiler, nasıl bir bağlanmanın oluşacağını belirler (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:33).

Çocukluk döneminde oluşan bu duygusal bağ, çocuk-bakıcı ilişkisi, bebeğin güven ve güvenlik (trust and security), benlik algısının, öğrenme ve keşfetme becerilerinin oluşmasında oldukça önemli bir işlev görür. Yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanmada yaşanılacak problemler, yetişkinlikte yakın ilişkilerde başarısız olma gibi zorluklara katkıda bulunabilmektedir. Örneğin, fiziksel yetersizlik veya zor mizaç gibi belirli bir özelliikle doğan bir çocuğu düşünelim. Bağlanma kuramı bu problemlerin çocuk-ebeveyn arasındaki güvenli bağlanmaya engel olacağını ileri sürer. Bu durum, daha sonraları ebeveynin karşılaşacakları güçlüklerin artmasına ve zor bir çocuğa neden olabilmektedir. Yaşanılan bu güçlükler ebeveynin kaldırabilme veya tölere edebilme eşiğini aştığında, fiziksel istismara neden olabilmektedir. İstismar eden ebeveyn istismar etmeyenler ile karşılaştırıldığında, çoğunlukla bebeklerine güvensiz bağlandıkları görülmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:51-52).

Çocuk istismarı sadece olduğu dönemi değil yaşam boyu etkileri devam eden ve çocuk gelişiminin bütün alanlarını etkileyen bir olgudur. İstismara uğramış çocukların yaklaşık üçte ikisi güvensiz bağlanmaya sahip olduğu belirtilmektedir (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:33). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk döneminde istismara uğrama arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, çocukluk döneminde fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğrama ile saplantılı bağlanma geliştirme arasında yüksek ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin bulunmuştur (Deniz, 2006:93-95).

2.3.6. Ekolojik Model

Çocuk istismarına katkıda bulunan öğelere ilişkin bir çok veriyi bir araya getiren belkide en önemli yaklaşım, Belsky'nin ekolojik yaklaşımıdır (Zigler ve Hall, 1997: 63). İçerisinde hem psikolojik bakış açısını hemde sosyolojik bakış açısını barındıran ekolojik kuram, çocuk istismarının altında soyolojik, psikolojik ve biyolojik faktörlerin yer aldığını belirtir ve bunlar arasındaki etkileşim üzerinde odaklanır (Juby, 2005:15).

Ekolojik yaklaşımın temel dayanağı, çocuğun gelişiminin ve diğer bireylerin etkisinin var olduğu ekolojik bir yapıda çocuğu ele almasıdır. Çocucuğun gelişimini anlamamanın en iyi yolu çocuk ve çevre arasındaki etkileşimi anlamaktır. Çocuğun içinde bulunduğu bu ekolojik yapılar çocuğa yakınlıklarına göre değişiklik gösterirler (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:52; Overstreet ve Mazza, 2003:69).

Bu kurama göre çocuk istismarının oluşumunda, kültürel değerleri ve inançları içinde barındıran ve en uzak ekolojik yapı olan makrosistem, çocuğun içerisinde yaşadığı toplumsal yapılardan oluşan ekzosistem ve aile, okul çevresi, akran ilişkilerininide içerisine alan ve çocuğa en yakın ekolojileri ifade eden mikrosistem ve duygusal düzenleme, başa çıkma stili gibi gelişimsel uyumu etkileyen faktörleri içeren bireyin ekolojisini ifade eden ontojenik (ontogenic) sistem olmak üzere dört yapı olduça önemlidir (Juby, 2005:15-16; Overstreet ve Mazza, 2003:69; Zigler ve Hall, 1997: 63).

Ontojenik sistem, istismar eden kişinin çocukluk dönemini ve kişisel özelliklerini kapsar ve istismarcıyı bu duruma getiren şeyin ne olduğuylla ilgilenir (Juby, 2005:16). Bu durum, ebeveynsel geçmiş, ebevyinin gelişimsel düzeyi, çocuklara yönelik duygular, çocuk gelişimini anlamayı ve ebeveynin zihinsel sağlığı gibi bazı faktörleri kapsamaktadır (Zigler ve Hall, 1997: 63-64). Örneğin çocukluk döneminde bir ebeveyni tarafından çocuğun sevgi ve destek görmemesi ontojenik risk faktörleri içerisinde değerlendirilebilir (Freysteinsdóttir, 2004:20).

Davranışın oluşumuna katkıda bulunan ikinci bir faktör olan mikrosistem, çocuğun yakın çevresi üzerinde durur ve çocuğun kendisininide bu yapının içerisinde değerlendirir (Juby, 2005:16; Zigler ve Hall, 1997: 64). Aile yapısının doğası, çocuğun sağlığı, çocuğun mizacı, ailenin büyüklüğü ve evlilik ilişkileri gibi faktörler bu düzeyde çocuk istismarına neden olabilmektedir (Zigler ve Hall, 1997: 64). Burada önemli nokta, çocuk istismarında çocuğun kendisinin rol oynaması fakat istismara nedenin çocuğun kensinin olmamasıdır (Juby, 2005:16).

İstismarda etkili olan ebeveyn ve çocuk özellikleri açısından bakıldığında, ebeveynin geçmişinde istismar ve ihmalin olma olasılığının yüksek olduğu, ebeveyn olmayı zor ve hoşlanılarak yapılan bir şey olarak algılamadıkları, yaşam doyumlarının düşük olduğu, eşler arasında çatışmaların ve eş tarafından istismar, şiddete maruz kalmanın, sosyal izoloasyonun daha fazla olduğu ebeveyn özellikleri içerisinde gösterilebilir. Diğer yandan çocuk açısından bakıldığında, çocuğun premature doğması, fiziksel veya zihinsel yetersizliklerinin olması, istismara uğramamış çocuklar ile karşılaştırıldığında daha olumsuz davranışlara sahip olmaları gibi faktörler çocuğun istismar edilmesinde çocuğa ilişkin faktörler içerisinde gösterilebilir (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:27).

Ekzositem, hem formal hem de informal yapıları içerisinde barındıran, daha geniş bir sosyal yapıdaki aile ve bireyden oluşmaktadır. Bu ekolojide komşular ve iş aile üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu yapıların yanı sıra, okul, formal ve informal destek ağları, sosyoekonomik durum ve sosyal hizmetler diğer sosyal yapıları oluşturmaktadır (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:27). Bu sistem aile sistemi dışındaki yakın sistemlerden oluşmaktadır. Ekosistem, bir çok açıdan çocuk istismarı ile ilişkilidir. İşsizlik ve beraberinde getirmiş olduğu stres, fakirlik ve sosyoekonomik statü, komşuluk ilişkileri, sosyal izolasyon gibi faktörler ile çocuk istismarı arasında ilişki bulunmaktadır (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:28; Zigler ve Hall, 1997: 64).

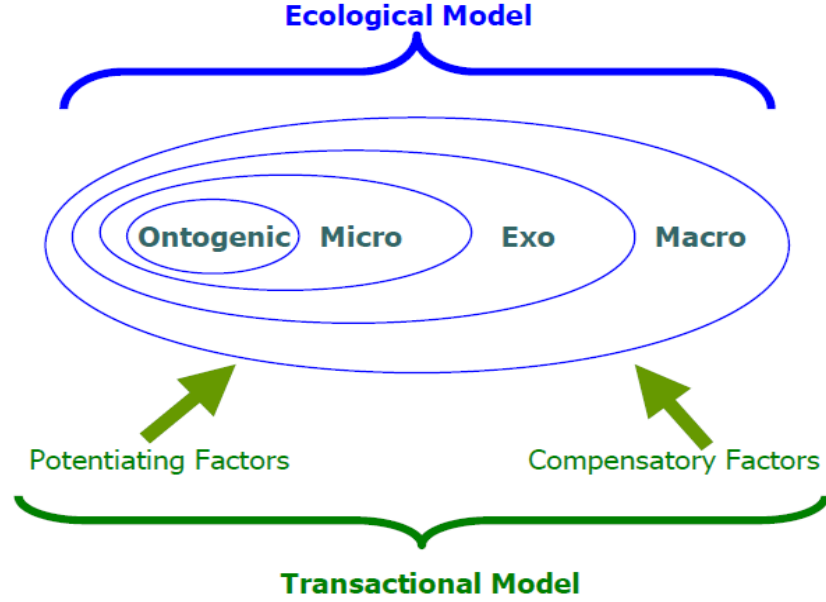
Son yapı olan makrosistem ise en dıştaki yapıyı oluşturmaktadır. Makrosistem, toplum, aile ve bireyin içerisinde bulunduğu daha büyük bir kültürel dokudan oluşmaktadır. Şiddete yönelik toplumsal tutumlar, çocuk disiplinine ilişkin beklentiler, ülkedeki şiddet oranı gibi öğeler, çocuk istismarının meydana gelmesine zemin hazırlayan faktörlerdir (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:28; Zigler ve Hall, 1997: 64). Örneğin, Amerika'da kişiler arası çatışmalarda çözüm yolu olarak fiziksel gücün kabul görmesi nedeniyle batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında şiddet oranı oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Burada aile içerisindeki çocuk istismarına katkıda bulunan kültürel öğeler oldukça önemlidir. Çünkü bazı

kültürlerde şiddette müsamaha gösterilen ve kabul gören bir durumdur. Örneğin, çocuğa yönelik şiddet İskandinav ülkelerinde kabul görmemekte ve hatta İsveç, Norveç, Danimarka ve Fillandiya'da yasalar tarafından çocuğa yönelik fiziksel şiddet yasaklanmıştır (Freysteinsdóttir, 2004:40-41).

2.3.7. Ekolojik/Etkileşimsel Model (Ekological-Transactional)

Cicchetti ve Lynch (1993) tarafından çocuk isitmarına ilişkin Belsky'nin (1980) ekolojik yaklaşımın kavramsallaştırmalarıyla Cicchetti ve Rizley'in (1981) etkileşimsel yaklaşımın kavramsallaştırmalarının bir araya getirilerek çocuk isitsmarının açıklanmaya çalışıldığı bu model, ekolojik-etkileşimsel model olarak bilinmektedir. Ekolojik bakış açısı çocuk etiyolojisi nedenleri üzerinde dururken, etkileşimsel model daha çok çocuk isitsmarının sonuçları yani çıktıları üzerinde durmaktadır (Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:30). Çocuk istismarının sonuç ve nedenlerini açıklamaya çalışan bu model, çocukların gelişimsel yetersizliklerinin anlaşılabilmesi için ekolojik-etkileşimsel düzeylerin teker teker ele alınarak incelenmesi gerektiğini belirtir (Cicchetti ve Lynch, 1993:98).

Şekil 3.

Ekolojik-Etkileşimsel Model

(Juby, 2005:18)

Ekolojik-etkileşimsel model, ekolojik modelin psikolojik, sosyolojik ve biyolojik örüntülerini alır ve bunlara çocuk istismarının oluşumunda risk faktörü olan etkileşimler üzerinde odaklanıldığı etkileşimsel boyutu ekler. Risk faktörleri genellikle istismarın artışına neden olan güçlendirici faktörler (potentiating factors) ve çocuk istismarı riskini azaltan dengeleyici faktörler (compensatory factors) olmak üzere iki kategoride ele alır. Bu iki kategoride geçici (transient) ve kalıcı (enduring) faktörler ayrımı yapılmaktadır. Geçici faktörler geçici bir durumu gösteren ve stabile olmayan faktörlerdir. Kalıcı faktörler ise daha kalıcı özellikler gösteren faktörlerdir (Cicchetti ve Lynch, 1993:98-99).

Koruyucu faktörler olan kalıcı dengeleyici faktörler, çocuk istismarı riskini azaltmaya ilişkin kalıcı durumları içermektedirler. Kalıcı güçlendirici faktörler ise istismar riskini arttıran faktörleri kapsamaktadır. Örneğin, ebeveyn, çocuk veya

çevresel özellikler, geçmişteki istismar yaşantılarını içerebilmektedir. Geçici dengeleyici faktörler aileyi streslere karşı koruyabilmekte ve istismara yönelik tampon görevi görmektedirler. Geçici güçlendirici faktörler ise kısa süre içerisinde istismar riskini arttırabilmektedirler. Örneğin, evlilik sorunları, işini kaybetme gibi durumlar bu faktörler içerisinde sayılabilir (Juby, 2005:19-20; Scannapieco ve Connel-Carrick, 2005:31).

Ekolojik-etkileşimsel bakış açısı, çocuk istismara uğradığında sadece çocuk veya ebeveyn üzerinde odaklanarak müdahaleyi değil, onların sosyal çevrelerini, kültürel ve makro etkilerin yanı sıra etkileşimde oldukları diğer kişilere de müdahale eden bir yaklaşım sunar. Çocuk istismarını yeterince değerlendirebilmek için, bütün ekolojik düzeyleri daha kapsamlı bir anlayış kazanabilmek için keşfetmek gerekir (Juby, 2005:19-20).

Sonuç olarak ekolojik-etkileşimsel modeli, şüana kadar çocuk istismarını açıklamaya yönelik sunulan yaklaşımlar içerisinde çocuk istismarını ayrıntılı olarak ele alan ve açıklmaya çalışan en kapsamlı modellerden bir tanesi olduğu söylenebilir.

2.4. İstismar Türleri

Çocuk istismarın ilişkin yapılan tanımlara bakıldığında çocuk istismarına ilişkin dört sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir (Crosson-Tower, 2008; Karson, 2001; Miller-Perrin ve Perrin, 2007; Stoltzfus, 2009;; WHO, 1999). Benzer şekilde Stoltzfus (2009: 3) yapılan bu tanımlardan hareketle çocuk istismarının dört boyutta ele alınmasını önermektedir. Bu boyutları;

- a. Fiziksel istismarı; bu durum genel olarak çocuğun kaza dışı yaralanmasını veya zarar görmesini, bazı durumlarda yaralanmayla karşı karşıya kalmayı
- b. İhmali; çocuğa gerekli yiyecek, giyecek, barınma, tıbbi bakım, ya da denetim sağlanamaması veya başarısız olunması ve bunların çoğunun genellikle ekonomik sebepler dışındaki nedenlerden dolayı olması,
- c. Cinsel istismar ve sömürü,

d. Duygusal istismar yada zihinsel hasar şeklinde sınıflandırır.

Bu çalışmada yapılan sınıflandırmalar ışığında çocuk istismarının fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal boyutları ele alınarak açıklanmıştır. Araştırma kapsamında duygusal istismar ele alınacağından, diğer istismar türlerine ilişkin genel hatlar belirtilerek duygusal istismar üzerinde ayrıntılı durulmuştur.

2.4.1. Fiziksel İstismar

Duygusal/psikolojik istismarla birlikte çocuk istismarının en sık görülen tiplerinden bir tanesi olan fiziksel istismar, özellikle dayanın/fiziksel şiddetin çocuk yetiştirmede bir disiplin yöntemi olarak kabul görüşü toplumlarda oldukça fazladır. Fiziksel istismarda çocuğa yönelik şiddet uygulamaları vardır. Şiddet uygulamalarının vucuda yansması, uzman kişilerin vucutta saptadığı, sırtık ve ekimozlardan başlayarak kemiklerde çatlak, kırık gibi lezyonları ve iç organ hasarlarından oluşmaktadır (Polat, 2007:60)

Sosyo-kültürel yapı ve her toplumun kendisine has çocuk bakımı ve yetiştirme anlayışı nedeniyle fiziksel istismara ilişkin ortak bir tanımdan bahsetmek oldukça güçtür. Fiziksel istismarı tanımlarken içinde bulunulan toplumsal yapıyı göz önüne alarak tanımlamaya gitmek oldukça önemlidir. Fiziksel istismarda üzerinde uzlaşılan nokta, fiziksel istismarın kaza sonucunda yaralanma olmaksızın bakıcı tarafından çocuğa uygulanan şiddeti belirttiğidir (Crosson-Tower, 2008:96). Burada ebeveyn veya diğer bakıcılar tarafından kasıtlı olarak çocuk veya ergene yönelik vurma, tokat atma, tekmeleme, yakma, boğmaya çalışma gibi davranışlar ile bireyin yaralanması söz konusudur (Langone ve Glickman, 2003).

Cüceloğlu'na (2008:374) göre ana-baba bencil duygularının etkisin altında kalarak fiziksel istismara yönelir. Bu tür ana-babalar çocuğun gelişimine ilişkin herhangi bir amaç gütmeyen ve çocuk kendilerine rahatsızlık vermediği sürece onun farkına bile varmazlar. Bu eylem, aşırı fiziksel ceza veya açık fiziksel şiddet ile karakterize edilebilir. Bununla birlikte burada ebeveyn taleplerini karşılamada

başarısız olan çocuğa ebeveynin öfkesi de söz konusudur. Çocuğu tehlikeye atma ve çocuğa yönelik zarar verme vardır (Malinosky-Rummell, 1993:68). Şekil 3.'te çocuklarını fiziksel olarak istismar eden kişilerin psikolojik, kişiler arası ve biyolojik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 1.

Fiziksel Olarak Çocuklarını İstismar Eden Yetkinlerin Psikolojik, Kişiler Arası ve Biyolojik Özellikleri

Özellikler	Örnekler
Duygusal ve davranışsal sorunlar	Kendini öfkeyle ifade etme (self-expressed anger) Depresyon Düşük engellenme eşiği (low frustration tolerance) Düşük benlik algısı Esnek olmama (rigidity) Öfke kontrolünde problem yaşama Empati eksikliği Anksiyete Kişisel sıkıntılar ve algılanan yaşam stresleri Madde bağımlılığı Problem çözme becerisinde eksiklik Entelektüel bozulma (intellectual impairment)
Aile ve kişiler arası sorunlar	Evlilikteki anlaşmazlıklar, gerilimler ve istismar Ebeveynin çocukluğundaki istismar öyküsü (parental history of abuse in childhood) Çocuklar ve diğer aile üyeleri ile olumlu etkileşim eksikliği Aile üyeleri arasındaki sözel ve fiziksel çatışmalar Toplumdan ve arkadaşlardan izolasyon
Ebeveyn örüntülerine ilişkin sorunlar (parenting difficulties)	Çocuklardan gerçek dışı beklentiler Çocukların gereksinim/yeteneklerinin ihmali, göz ardı edilmesi Çocukları yönetme becerisi eksikliği Ebeveyn rolünü stresli görme Çocuklara ilişkin olumsuz bakış açısı Çocuk yetiştirmeye ilişkin olarak zayıf problem çözme becerisi Düşük düzeyde iletişim ve çocuklar ile etkileşimde zayıflık Çocuklara yönelik yüksek düzeyde fiziksel ve sözel öfke

Biyolojik faktörler	Rapor edilen fiziksel sağlığa ilişkin problemler ve yetersizlikler Psikolojik olarak aşırı reaktivite (overreactivity) Nöropsikolojik eksiklikler (prblem çözme, kavramsallaştırma becerisi gibi)
---------------------	---

(Miller-Perrin ve Perrin, 2007:86)

Fiziksel olarak istismara uğrayan çocukların demografik özelliklerine bakıldığında, yaş açısından 6-7 yaşın çoğunlukta olduğu, çok azda olsa kızların erkeklerden daha fazla istismara uğradığı ve risk altında olduğu, fiziksel istismar kızlarda 12-17 yaş aralığında en yüksek düzeye ulaşırken, erkek çocuklarda bu durum bebeklikten beşleyerek 11 yaşa kadar devam ettiği, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde istismar riskinin daha fazla olduğu belirtilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:83).

Çocuklarını fiziksel olarak istismar eden yetişkinlerin demografik özelliklerine bakıldığında, genç ebeveynin yaşlı veya yetişkinlere göre çocuğunu fiziksel olarak istismar etme olasılığının daha yüksek olduğu, genç yaşta evlendikleri, genç yaşta ana-baba oldukları, cinsiyet açısından kadınların (%55) erkeklerden (%45) daha fazla fiziksel istismar uyguladıkları, buradaki etkenin ise annelerin çocukları ile babalardan daha fazla zaman geçirmesinin olduğu belirtilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:84; Yenibaş ve Şirin, 2007: 23).

Çocuklarını fiziksel olarak istismar eden yetişkinlerin psikolojik ve biyolojik özelliklerine baktığımızda, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları, kişiler arası ilişkilerde problemlerinin olduğu, düşük zeka düzeyine sahip oldukları ve çocuk gelişimine ilişkin bilgilerinin olmadığı görülmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:84).

Fiziksel istismarın çocuk ve yetişkinler üzerindeki muhtemel etkilerine baktığımızda, çocuk üzerinde baş, göğüs ve karında morluk ve yaralanmalar, yanma gibi tıbbi ve nörobiyolojik etkiler, bilişsel, davranışsal sorunlar, psikiyatrik bozukluklar ve sosyoekonomik yoksunluklara neden olduğu; yetişkinlerde ise

suç/şiddet davranışlarına, madde bağımlılığına, sosyo ekonomik problemlere ve psikiyatrik bozuklukları beraberinde getirebilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:90).

2.4.2. Cinsel İstismar

Nedenleri karmaşık, kısa ve uzun vadede psikolojik yönden ağır olumsuz sonuçların yaşanmasına, bireyin yaşam kalitesini ve yaşam doyumunu olumsuz etkilemeye neden olan çocuk cinsel istismarı ciddi bir sosyal problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeçen, 2007:3).

Birçok olumsuz etkisinin olmasının rağmen çocuklarda cinsel istismar neden, sonuç dinamikleri ve özellikleri bakımından tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Kültürden kültüre, toplumdaki topluma çocuk ve yetişkin arasındaki ilişkinin niteliğindeki değişimler cinsel istismarı tanımlama noktasında oldukça önemlidir. Örneğin, bazı toplumlarda çocuk ve yetişkin arasındaki cinsel temas veya ilişkinin yanlış olduğuna inanılırken, diğer bir toplumda (örneğin eski Yunan) veya kültürde bu durum sorun olarak görülmemektedir (Rowan, 2006:4). İstismarın gizli kalması ve gün yüzüne çıkmaması, özellikle uzun ve kısa dönemli etkilerini daha da arttırmaktadır (Polat, 2007:94).

Çocuk ve ergenlere yönelik cinsel istismar, çocuk ve yetişkin arasındaki temas ve ilişki, failin veya başkasının seksüel stimülasyonu (uyarımı) için kullanılmışsa, bu durum cinsel istismar olarak kabul edilir. Bununla birlikte cinsel istismar on sekiz yaş altı bir çocuğun bir başka çocuk üzerinde belirgin bir gücü veya kontrolü söz konusuysa ya da bariz bir yaş farkı varsa da gerçekleşebilir (Kaplan, 2004:159; Saul ve Audage, 2007:1).

Cinsel istismarda çocuğun kendisinden daha büyük birisi tarafından istenmeyen veya uygunsuz talepler ya da bunlara maruz kalması söz konusudur. Burada cinsel istismara ilişkin üç istismar türü üzerinde durulmaktadır. Bunların ilki temas olmaksızın (Non contact Abuse) yapılan cinsel istismardır. Bu durum bir dizi

uygun olmayan cinsel talepleri veya taleplere maruz kalmaları içermektedir (Andrews ve diğer., 2004:1851).

Röntgencilik, açık seçik telefon konuşmaları gibi bu tür istismarda çocuk doğrudan istismar edilmese bile çocukta yaratmış olduğu korku ve huzursuzluk çocuğa büyük zarar vermektedir (Yenibaş ve Şirin, 2007: 32). Dokunarak istismarın yer aldığı diğer iki kategoride (şiddet kullanarak ve dokunarak) ise oral, anal veya vajinal ilişki söz konusudur (Andrews ve diğer., 2004:1851). Burada bağımlı ve gelişimsel olarak olgunlaşmamış çocuğun, bilinçli olarak onay vermeye muktedir olmadıkları, bütünüyle algılayamadıkları ve sosyal rollerle ilgili tabulara ters düşen cinsel aktivitelere taraf olması söz konusudur (Polat, 200:94)

Çocuk isteği ve iradesi dışında cinsellik amacıyla kullanıldığı ve kendisinde bunu engelleyemediğinde, kendisini aciz ve çaresiz hissedecektir. Cinsel istismar devam ettikçe ve buna son verilmediği sürece acizlik duygularında artacaktır. Çocuk başına gelenleri anlattığında ona inanılmaz ise bu duygu artar ve derinleşir. Bu duyguya öfke, korku, endişe ve gerginlikler eşlik eder. Elbetteki bu acizlik duygusu nedeniyle çocuğun mücadele etme becerisine olumsuz yansımaktır. Bu duyguyla birlikte çocuğun çevresiyle olan ilişkilerinde değişimler yaşanabilir, okul performansında düşüş görülebilir ve çocuk suç gibi davranışlara yönelebilir (Günce, 1999:96).

Çocukluk döneminde cinsel istismara risk faktörleri açısından bakıldığında, bir çok faktörün ön plana çıkmaktadır. Çocuk, istismarcı, aile ve sosyo-kültürel yapıya ilişkin bir takım risk faktörleri Tablo 2.'de ayrıntılı şekilde verilmiştir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:140).

Tablo 2.
Çocuk Cinsel İstismarına İlişkin Risk Faktörleri

Sistem Düzeyi	Risk Faktörleri
Çocuk	Cinsiyet açısından kadınlar Ergenlik öncesi yaşlar Az sayıda yakın arkadaşın olması Passiflik Durağanlık (quietness) Mutsuz görünme Depresif olma Yoksulluk (neediness)
Fail (perpetrator)	Cinsiyet açısından erkekler Cinsel ve fiziksel şiddete ilişkin geçmişi olanlar (çocukluk döneminde) Düşük dürtü kontrolü, pasiflik Kadınlar ile performan noktasında hassas olma Hetrososyal becerilerde eksiklik Yalnızlık, yetersizlik, bağımlılık duygusu Çocuklar yönelik cinsel yakınlık Madde/alkol kullanımı Davranışlarını haklı çıkarmak için bilişsel çarpıtmalar kullanma Çocuklar ile cinsel etkinliklere yönelik fantaziler
Aile	Boşanmanın olduğu evler Mutsuz aile yaşamı, Ebeveyn ile çocuk arasındaki zayıf ilişkiler Ebeveyn çatışmaları Üvey babanın olduğu evler veya babanın omamması Evin dışında ananın çalışması Annenin hasta veya yetersiz olması Annede cinsel istismar öyküsünün olması
Sosyokültürel	Çocuklar ile yetişkinler arasındaki cinsel ilişkilere izin verme Çocuğun cinsel gelişiminin ihmal edilmesi Erkek egemen ev ortamı Normal duygusal gereksinimlerin aşırı cinselleştirilmesi Erkeklerde empati gelişiminin bloke edilmesi Erkeklerde stoizmin sosyalle edilmesi Cinsel partnerlerin nesneleştirilmesi (objectification) Çocuk pornografisi

Cinsel istismarın ilk etkileri yaş dönemlerine göre farklılık gösterebilir, istismarın etkilerini okul öncesi, okul ve ergenlik döneminde duygu, davranış, biliş ve fiziksel düzeylerde görmek mümkündür. Örneğin, cinsel istismarın okul öncesindeki davranışsal etkileri, regresyon/olgunlaşmama, sosyal çekilme, cinsel içerikli davranışlar, cinsel meşguliyet (preoccupation), erken cinsel bilgi edinme (precious sexual knowledge), tahrik edici davranışlar, aşırı mastürübasyon, diğerleri ile cinsellik oyunları oynama, cinsel içerikli dil, genital teşhir, diğerlerine cinsel şiddet, aile/akran çatışmaları, hiperaktiviteyi içerisinde barındırırken; okul çağında regresyon/olgunlaşmama, sosyal çekilme, cinsel içerikli davranışlar, cinsel meşguliyet (preoccupation), erken cinsel bilgi edinme (precious sexual knowledge), tahrik edici davranışlar, aşırı mastürübasyon, diğerleri ile cinsellik oyunları oynama, cinsel içerikli dil, genital teşhir, diğerlerine cinsel şiddet, suç, hırsızlık, düşük akran ilişkileri, hiperaktivite ve ergenlik döneminde ise sosyal çekilme, kendini zarar verici davranışlar, cinsel içerikli davranışlar, erken cinsel bilgi (precious sexual knowledge), tahrik edici davranışları kapsamaktadır (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:132). Diğer yandan okul öncesi dönemden itibaren başlayarak, okul dönemi ve ergenlikte duygusal, davranışsal, bilişsel ve fiziksel bir çok etkiye sahip olan cinsel istismar, uzun süreçte duygusal, kişiler arası sorunlara, post travmatik stres bozukluğuna, cinsel uyum sorunlarına, davranışsal işlevsizliklerle birlikte fiziksel sağlığa ilişkin problemlere neden olabilmektedir (Andrews ve diğer., 2004:1851; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:120-121).

2.4.3. Çocuk İhmali

Çocuk istismarının diğer bir formu ise çocuk ihmali'dir. Her ne kadar yapılan tanımlar farklılık gösterse de, en genel anlamı ile çocuk ihmali, giyim, barınma, tıbbi bakım ve denetimden bir çocuğun yoksun bırakılması anlamına gelir (Juettner, 2009:16; Stoltzfus, 2009:3). Bu durum çocuğun çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından temel gereksinimlerinin karşılanmaması veya karşılanmada başarısız olunmasıdır (McCabe, 2003:62). Bu nedenle çocuk ihmali kısa ve uzun vadede

çocuk için önemli ölçüde kötü sonuçları beraberinde getirebilmektedir (Taylor ve Daniel, 2005:11).

Dünya sağlık örgütüne göre çocuk ihmali, ebeveyn veya ebeven konumundaki bireylerce çocuğa sağlık, eğitim, duygusal gelişim, barınma ve güvenli yaşam koşullarını yerine getirmede başarısız olunması veya dikkate alınmamasıdır. Ebeveyn veya bakıcının çocuğa sahip olduğu kaynaklarla orantılı bir yaşama alanı sağlaması gerekir (WHO, 2009:60).

Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmaması olarak tanımlanan ihmal, çocuk bakımının çocuğa zarar verecek şekilde göz ardı edilmesidir. Çocuklar güvenli bir ortamda yetişmek için kendilerine bakan kişilerin denetiminde olmalıdır ve bunun yerine getirilmemesi bir ihmaldir. Çocuk incinmiş veya yaralanmış olabilir ve ana-baba çocuğu zamanında doktora götürmeyebilir. Anne-baba yada çocuğa bakmakla yükümlü kişi çocuğun genel tıbbi bakımını göz ardı edebilir. Bu nedenlerden dolayı ihmalde tek bir yoksunluktan söz etmek mümkün değildir. Kötü bir fiziksel bakımın yanında zihinsel uyarım ve duygusal tatminin olmadığı da görülebilir. Çocuklarını ihmal eden anneler doğum öncesinden itibaren dikkat etmezler ve neredeyse ihmal anne karnında başlar (Polat, 2007:249).

İhmali sadece çocuk ihmalinin göstergelerinden bazılarını oluşturan fiziksel, duygusal bakım, denetim ve eğitim alanları ile sınırlandırmamak gerekir (McCabe, 2003:62). Ebeveyn davranışları ve çocukların gereksinimleri birçok açıdan farklılık göstereceğinden ortak bir sınıflandırma veya tanımdan bahsetmek oldukça güçtür (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:166).

Miller-Perrin ve Perrin (2007:174) yapılan çalışmalardan hareketle çocuk ihmalinin ilişkin sağlık hizmetleri (health care), kişisel hijyen, beslenme, güvenli bir ev ortamı (household safety), ev sağlığının (household sanitation) ihmali, yetersiz barınma, terketme (abandonment), denetimsel, eğitimsel, duygusal ihmal ve suça teşvik şeklinde sınıflandırılabilirliğini belirtmektedirler. Fakat yapılan bir çok çalışmada genel olarak çocuk ihmalinin, fiziksel, duygusal ve eğitimsel olmak üzere

üç kategoride ele alındığı görülmektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999; McCabe, 2003:69). Bu alt tiplerle birlikte bazı çalışmacılar denetimsel ihmali (McCabe, 2003:69:67; Watson, 2005:5) veya tıbbi ihmalin de (Erickson ve Egeland, 2002:6) ekleyerek dört alt tipte ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte bunlara ek olarak çocuğun doğumundan önce dahi ihmalin söz konusu olduğunu ve bu nedenle ebeveyn ihmali (parental neglect) alt tipinde eklenmesi gerektiğini ifade edilmektedir. İhmalin alt kategorisi olarak düşünülen diğer bir ihmal türü ise çevresel ihmaldir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170).

Fiziksel ihmal, çocuğun yiyecek, giyecek, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmaması veya karşılanmada başarısız olunmasıdır. Fiziksel ihmal, çocuk için sağlık hizmetlerini gecikme veya red, yeteri kadar beslenmesinde başarısızlık, temiz bir ev ortamında yetersizlik veya çocuğun kişisel hijyenini gözardı etme, çocuğun güvenliğini göz ardı etme ve hamilelik döneminde alkol, madde kullanımı gibi nedenlerle doğmamış çocuğu riske atmayı kapsar (McCabe, 2003:65; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170).

Eğitimsel ihmal, çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin çocuğun eğitimsel araçlarını veya eğitimini sağlamada başarısız olmalarıdır. Bu boyutta kronik okuldan kaçma, okula çocuğu kaydettirmede başarısızlık ve bakıcı veya ebeveyn tarafından çocuğun özel eğitim programının (child's special education programs) ihmal edilmesi bulunmaktadır (McCabe, 2003:65; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170). Bu durum çocuğun gelişimini ve büyümesinde olumsuz yönde etkileyeceği için gelişimsel ihmal olarakta kategorize edilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170).

Duygusal ihmalin tanımı ve içeriği konusunda ortak bir tanımlamanın olduğunu söylemek oldukça güçtür. Duygusal ihmalin, duygusal desteğin çocuğa sağlanmasında başarısızlık olarak kabul edilmesine rağmen, bazı davranışların bir takım operasyonelasyonu (specific operationalization) üzerinde anlaşmazlıklar bulunmaktadır (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170). Tartışılan diğer bir husus ise

duygusal ihmal ile duygusal istismar arasında ne fark olduğudur. Örneğin bazı uzmanlar ebeveynin çocuğa sevgi ve bakımını vermede başarısız olmasını psikolojik/duygusal istismar olarak tanımlarken diğer bazı uzmanlar ise bunu duygusal ihmal olarak değerlendirebilmektedirler. Bu anlaşmazlıklara rağmen duygusal ihmalin, çocuğun duygusal iyi oluşunda (emotional well-being) veya duygusal gereksinimlerinde passif/agresif olamayı, çocuğun yetersiz manevi ilgi ve sevgiyi, çocuğun olduğu ortamda diğer bir kişinin istismar edilmesi ve bakıcı veya ebeveyn tarafından psikolojik bakımının sağlanmasının reddedilmesini kapsadığı belirtilmektedir (Erickson ve Egeland, 2002:6; McCabe, 2003:69; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:170).

Denetimsel ihmal (supervision neglect) ise çocuğun yeteri kadar denetlenmesinde başarısız olmayı belirtirmektedir. Denetimsel ihmal, çocuk için yeteri kadar barınma sağlamaksızın, barınan çocuğun evden ikamet edilen yerden uzaklaştırılmasının yanı sıra çocuğun terk edilmesini de içerir. Ayrıca bu kategori altında, çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin çocuğun nerde kaldığı bilgisine sahip olmaksızın uzun bir süre veya geceleyin evin dışında kalmasına izin verildiği durumları kapsamaktadır (McCabe, 2003:67).

2.4.4. Duygusal İstismar

Uzmanlar tarafından duygusal istismarı tanımlamak için birçok kavram kullanılmaktadır. Genel olarak alan yazında zihinsel ezim (mental cruelty), zihinsel hasar (mental injury), duygusal veya sözel istismar, duygusal kötü muamele (emotional maltreatment), zihinsel yoksunluk, duygusal saldırganlık (emotional assault), duygusal ezim yaygın olarak duygusal istismara ilişkin kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır (Alantar, 1989; Glasser, 2002; Iwaniec, 2006; Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007; Olive, Colines ve Levit, 2007). Bu kavramlar birbirinin yerine kullanılsada, bu kavramlara ilişkin tanım veya kavramlar arasındaki ayırımı ilişkin herhangi bir uzlaşma uzmanlar arasında bulunmamaktadır. Bu kavramların tek bir şeyimi veya benzer yada farklı şeylerimi ifade ettikleri üzerinde uzlaşmaya

varılamayan konulardan bir tanesidir (Goldsmith ve Freyd, 2005:98; Iwaniec, 2006:25).

Etkileri ve sonuçları nedeniyle gözlenmesi, incelenmesi ve irdelenmesi en zor istismar türlerinden bir tanesi olan duygusal istismar, çocuğun psikolojik gelişimine olumsuz yansıyacak sözel veya aşırı emirleri kapsayan, gereksinim duydukları ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak, çocuğun kimliğini zedeleyen ve bozuk davranışları ortaya çıkaran, toplumsal değerler tarafından tıkcı davranışlar olarak değerlendirilen, anksiyete, depresyon, gerileme (withdrawal) veya agresif davranışlara neden olan, çocuğun yaşamındaki olumsuz sonuçların altında yatan psikolojik veya duygusal yaralanma olarak tanımlanmaktadır (Eryiğit, 2004:12; Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007:203; Glasser ve Prior, 1997:316; Juetner, 2009:17; Kılınç, 1999:7). Bu istismar türü diğer bütün istismar türlerini bir şemsiye gibi içerisinde barındırmakta, uzmanlar ve toplumsal standartlarca psikolojik zarar olarak değerlendirilen bir ihmal eylemi olarak değerlendirilmektedir (Eryiğit, 2004:12).

Dünya sağlık örgütü, duygusal istismarı çocuğa bakmakla yükümlü kişinin çocuğa uygun ve destekleyici bir çevre oluşturmada başarısızlığı ve çocuğun duygusal sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek eylemleri kapsadığını ve bu eylemlerin, çocuğun hareketlerini sınırlayan, alay, aşağılama, tehdit ve sindirme, reddetme ve fiziksel olmayan diğer düşmanca davranışları içerdiği belirtilmektedir (WHO, 2009:60).

Bu istismar yapısı, çocuğun benlik saygısına zarar verici, aidiyet duygusunu azaltıcı, sağlıklı şekilde çocuğun gelişimine engel olan, duygusal ve davranışsal problemleri tetikleyen ve çocuğun iyilik halini ortadan kaldıran ebeveyn davranışlarındaki duyarsızlık ve düşmanlık olarak da tanımlanabilir (Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007:204).

Hangi kavram kullanılırsa kullanılsın, duygusal istismar ebeveynin çocuğuna karşı sözlü saldırılarını içeren tek bir olaydan daha çok, çocuğa karşı psikolojik

açından yıkıcı olan ve süreklilik gösteren ebeveyn veya çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin davranışlarını barındırmaktadır (McCabe, 2003:51; Olive, Colines ve Levit, 2007: 67).

Duygusal istismarın temelinde çocuğun psikolojik hasar yaşaması vardır ve bu durumun meydana gelmesinde ise kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından olumsuz etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları ve gereksinim duydukları ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılma olmak üzere iki temel neden bulunmaktadır. Burada çocuğa yapılan veya yapılması ihmal edilen, toplumsal değerler veya uzmanlar tarafından uygunsuz, zarar verici olarak değerlendirilen eylem yada eylemsizlikle bulunmaktadır (Polat, 2007:229).

Glaser (2002:702) duygusal istismara ilişkin aşağıdaki kriterlerin karşılanması gerektiğini belirtir;

- ✓ Duygusal istismar anne-baba ve çocuk arasındaki bir ilişkiyi tanımlar.
- ✓ İlişki o an tanımlanır veya zamana yayılmış etkileşim söz konusudur.
- ✓ Bu ilişki, çocuğun psikolojik sağlık ve gelişiminde bozukluk yaratması açısından zarar vericidir.
- ✓ Duygusal istismarda ihmalin yanı sıra eylemde (omission as well as commission) bulunmaktadır.
- ✓ Oluşumu için fiziksel temas şart değildir.

Bu nedenle diğer istismar türlerinden farklı olarak bu istismar türü bir olaydan çok bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu ilişki çocuğa zarar verebilen bir ilişki türüdür (Glasser ve Prior, 1997:315). Süreklilik taşıyan veya tekrar eden eylemleri içerir ve bütün istismar türlerinin merkezi konumundadır (Iwaniec, 2006:23). Fakat fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi somut fiziksel bulguların bulunmayışı, tek başına olabileceği gibi çoğunlukla diğer istismar türleriyle birlikte bulunması, onu diğer istismar türlerinden ayırmaktadır (Polat, 2007:229). Duygusal olarak istismar edilme, çocuğun duygusal, fiziksel, bilişsel veya davranışsal işlevlerinin psikolojik

olarak hasara uğraması, zarar görmesi anlamına gelir (Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007:205).

2.4.4.1. Duygusal İstismarın Alt Boyutları

Duygusal istismara neden olan davranışlarını sınıflandırmak her ne kadar zor olsada yapılan araştırmalarda duygusal istismara ilişkin bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Genel olarak yapılan çalışmalarda duygusal istismarın sekiz alt boyuta kadar kategorize edildiği görülmektedir (Alantar, 1989; Crosson-Tower, 2008; Eryiğit, 2004; Iwaniec, 2006; McCabe, 2003; Miller-Perrin ve Perrin, 2007; Polat, 2007; Taylor ve Daniel, 2003; Yenibaş ve Şirin, 2007).

Reddetme (Rejection), anne-baba veya çocuğa bakmakla yükümlü kişinin çocuğun gereksinimlerini karşılamaması, onu ayrı bir birey olarak kabul etmemesi, o yokmuş gibi davranması, çocuğun olumlu yönlerini ortaya çıkarmak, motive etmek için herhangi bir çaba sarf etmemesi, çocuğun yardım taleplerini reddetmesi, evdeki her türlü hatadan onu sorumlu tutması, fiziksel temastan kaçınarak ve ona dokunarak yakınlığını belli etmemesi durumudur. Burada çocuğa yönelik reddetme duygularının/reddedici duyguların ifade edildiği sözel veya simgesel eylemlerdir.

İzole etme (isolating), ebeveynin çocuğu toplumsal ilişkilerinden ve kendisinden uzak tutması, çocuğun bu tarz ilişkilere girmesine fırsat sunmaması veya kasıtlı olarak bu tarz fırsatları engellemesi, çocuğun yalnız olduğuna inanadırılmasıdır. Burada çocuğun normal sosyal aktivitelere katılımı engellenmektedir.

Terörize etme (terrorizing), ebeveynin sözel veya fiziksel saldırılar ile çocuğu korkutması, tehdit etmesi, göz dağı vererek korku dolu bir ortamda yaşamasına neden olmasıdır. Bu tarz davranışlar çocukta aşırı kaygı ve korkuya yol açan davranış veya eylemlerdir.

Suça yöneltme (corrupting/missocializing), çocuğun anti-sosyal davranışlara yöneltilmesi, buna özendirilmesi, çocuğa toplumsal açıdan kötü örnek olunması, kötü örnekler gösterilerek o yola yönlendirilmesini içermektedir. Bu alt kategoride çocuğun anti sosyal davranışlara yönelendirilmesi, bu konuda desteklenmesi ve model olunması bulunur.

Duygusal tepki vermeyi yadsıma (denying emotional responsiveness), çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından çocuğa gerekli stimulasyonun ve duyarlılığın/duygusallığın gösterilememesi yolu ile ihmali kapsar. Bu tarz eylemlerin kökeninde çocuğa sağlıklı olarak hem duygusal hem de sosyal gelişimini sağlayacak gerekli tepkilerin verilmemesi bulunur.

Aşağılama (Degrading), ebeveynin çocuğunun küçük düşmesine neden olacak, onurunu zedeleyecek davranışlarda bulunması, çocukta yetersizlik duygusu uyandıracak eylemlerde bulunması (örneğin, takma isimle çağırma) ve bu tarz davranışları sistematik olarak uygulamasını belirtir. Bu tarz davranışlar çocuğun karşı çıktığı fakat maruz kaldığı eylemlerdir.

Sömürme (exploiting), ebeveynin kendi çıkarları için çocuğu kullanmasıdır. Bu tip olaylar özellikle sorunlu evliliklerde çocuğun evlilik güvencesi olarak kullanılması anlamına gelir. Bu durum çocuğun ona bakmakla yükümlü olan kişi tarafından kendi ihtiyaç yarar ve çıkarları için kullanılması anlamına gelir (Iwaniec, 2006:28; McCabe, 2003:52; Miller-Perrin ve Perrin, 2007:209; Polat, 2007:235).

Son olarak duygusal istismarın *sınırlandırılma (confinement)* boyutu ise, çocuğun uzuvlarının bağlanması (binding limbs) ile hareketinin sınırlandırılmasıdır (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:209). Bunlar dışında belirli bir kategori altında sınıflandırmayan psikolojik istismar formlarında bulunmaktadır. Yukarda belirtilen boyutlara ilişkin bilgiler Şekil 5’ te ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Tablo 3.
Duygusal İstismarın Alt Kategorilerine İlişkin Tanım ve Örnekler

Alt kategori	Tanım	Örnekler
Reddetme	Çocuğa yönelik reddetme duygularını belirten sözel veya sembolik eylemler	Çocuğa yardım etmeyi reddeetme Çocuğun düşüncelerini reddetmeyi rutin hale getirme
Aşağılama	Çocuğa karşı çıkan eylemler	Çocuğu aşağılama veya isimler ile çağırma Çocuğu halka açık yerlerde aşağılama Çocuğu sürekli eleştirme
Terörize etmek (terrorizing),	Çocuk aşırı korku ve/veya anksiyeteye neden olan tehdit veya eylemler	Çocuğa sürekli bağırma veya küfretme Çocuğu zarar vermekle tehdit etme Çocuğu sevdiği bir kişiye zarar vermekle tehdit etme Çocukluktaki normal korkular ile oynayarak çocuğu cezalandırma Çocuğa ondan ayrılma veya intihar etme tehdidinde bulunma
İzole etme	Çocuğun normal sosyal aktivitelerle meşkul olmasını engelleme	Çocuğu bir odaya veya kapalı bir yere kapatarak kilitleme Aile dışındaki bireylerle çocuğun etkileşime geçmesine izin vermeyi reddetme Diğer akrabalar ile çocuğun etkileşime geçmesine izin vermeyi reddetme
Suçla yönelme (corrupting/missocializing)	Çocuğu anti-sosyal davranışlarda destekleme, uygun bulma ve ona model olma	Çocukta saldırgan davranışları destekleme Çocukta madde ve alkol bağımlılığını destekleme İrkçi değerlerde çocuğa telkinde bulunma
Sömürme	Bakıcının yararı, avantajı veya gereksinimleri için çocuğu kullanması	Çocuk pornografisi için çocuğun kullanılması Bakıcının gerçekleştiremediği hayallerini yaşama konusunda çocuğu kullanması
Duygusal tepki vermeyi yadsıma (denying emotional responsiveness)	Çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından çocuğa gerekli stimülasyonun ve duyarlılığın/duygusallığın gösterilememesi yolu ile ihmali	İlişkisinin olmadığı ve karışmadığı bir konuda çocuğa yönelme Mutlaka gerekli ise çocukla etkileşime geçme Çocuğa yönelik sevgi, şefkat ve duygu ifadesinde başarısızlık Çocuğu ismiyle çağırmayı veya ona bakmayı reddetme
Hapsedilme/sınırlandırılma (confinement)	Uzuvlarını bağlama ile çocuğun hareket etmesini kısıtlandırma	Çocuğun el ve ayaklarını bağlama Çocuğu yatak, sandalye veya diğer objelere bağlama

(Miller-Perrin ve Perrin, 2007:209)

Yukarıda belirtilen kategoriler dışında bu kategorilere dahil olmayan fakat duygusal istismar olarak kabul edilen diğer bazı davranış veya eylemlerde bulunabilmektedir. Örneğin, kronik olarak çocuktan gelişimsel açıdan uygun olmayan beklentiler veya aşırı baskı uygulama yada bir ceza yöntemi olarak çocuğa yiyecek, uyku veya diğer gereksinimleri noktasında çocuğun alı konulması veya çocuktan esirgenmesi gibi davranışlarda duygusal istismar olarak değerlendirilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:209).

Her ne kadar araştırmacılar tarafından birbirine yakın sınıflamalar yapılsada duygusal istismara ilişkin yapılan sınıflamalarda bazı farklılıkların olduğunu görmekteyiz. Polat (2007:235) sekizinci alt boyut olarak vaktinden önce yetişkin rolü verme (adultifying) kategorisini tanımlar. Burada çocuktan gerçekçi olmayan beklentilerde bulunulması ve bu tip başarıların beklenmesi, yapamayacağı şeyleri başarması noktasında baskı uygulanması, gelişimine uygun olmayan sorumlulukların yüklenmesi yer alır. Yine yapılan başka bir sınıflandırmada, reddetme, terörize etme, göz ardı etme, suça yöneltme ve kişisel özelliklerini yok etme olmak üzere altı kategoride sınıflandırılmaktadır (McCabe, 2003:52).

Bir başka sınıflandırmada ise duygusal istismar psikolojik güvenlik (psychological safety and security), kabul ve benlik saygısı, yaşına uygun özerklik (age-appropriate autonomy) ve sınırlandırma (restriction) olmak üzere dört alt kategoride ele alınmıştır. Psikolojik güvenlik, çocuğa gözdağı vererek disipline etme, zarar vereceğine ilişkin tehdit etme, terk etme ve aşırı evlilik içi şiddete maruz barakma gibi çocuğun güvenliğini ve emniyetini tehdit eden ebeveyn davranışlarını içermektedir. Kabul ve benlik saygısı, çocuğun göz ardı veya ihmal edilmesi, çocuğa uygunsuz (derogatory) adların kullanılması ve ya çocuğu reddetme gibi çocuğun benlik saygısını ve kabulünü baltalayan veya zarar veren ebeveyn davranışlarını içermektedir. Yaşına uygun özerlik, çocuğun yaşına uygun sosyalizasyonunun engellenmesi, çocuğa mantıkdışı sorumlulukların verilmesi gibi çocuğun gelişim düzeyinin gerektirdiği uygun özerlik yapısına aykırı ebeveyn davranışlarını içerir. Son kategori olan sınırlandırma ise, çocuğun, kapatılması/hapsedilmesi, bağlanması

(uzuvlarının bağlanması) veya izole edilmesi gibi yollarla sınırlandırılması içerir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007:210).

Diğer farklı bir sınıflama ise Glaser (2002:702) tarafından yapılmıştır. Glaser (2002) duygusal istismara ilişkin beş kategori tanımlamıştır. Bunlar;

- ✓ Duygusal isteksizlik, tepkisizlik ve ihmal,
- ✓ Çocuğa karşı olumsuz ve yanlış tutumlar,
- ✓ Gelişimsel olarak çocukla uygun olmayan ve tutarsız etkileşimler,
- ✓ Bireyin psikolojik sınırı ve bireyselliğini tanımada ve kabul etmede başarısızlık,
- ✓ Çocuğun sosyal uyumunun desteklenmesinde başarısızlık.

Glaser (2002:705) bu sınıflamanın hem klinik açıdan hem araştırmalarda uygulanabilirliğini vurgular. İstismarın doğasının müdahale açısından spesifik olmayan bir yapı göstermesi nedeniyle farklı terapötik yaklaşımlar farklı sınıflamaları gerektirmektedir. Örneğin gelişimsel olarak çocuk ile uygun olmayan etkileşimlere yönelik yapılabilecek ilk müdahalenin psiko-eğitimsel ebeveyn yaklaşımı (psycho-educational parenting approach) olacağını ifade etmektedir. Diğer yandan birçok ebeveyn davranışı ve çocuk ile olan ilişki duygusal istismarı barındırmaktadır. Bu nedenle yapılacak sınıflamada bu davranışları içermelidir. Bir ebeveyne ait bir davranışın farklı iki kategoride yer olması olasıdır. Bu nedenlerden yapılacak sınıflamaların araştırmalarda uygulanabilirliği oldukça önemlidir.

2.5. Pozitif Psikoloji ve Psikolojik Sağlamlık

Günümüzde insanlar, küresel ısınma, doğal afetler, ekonomik sorunlar, evsizlik, terör, savaşlar gibi bunaltıcı birçok sorun ile karşı karşıyadır. Bütün bu olumsuzluklar içerisinde, bireyin ruh sağlığına ilişkin çalışmaların modern zamanın odak noktası olduğu söylenebilir (Hefferon ve Boniwell, 2011:2). Yaşanılan bu olumsuz durumlar beraberinde ruhsal bir takım sorunları da getirebilmektedir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra ruh sağlığı alanında yapılan çalışmalarda

gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Savaşın yaratmış olduğu yıkımlar beraberinde psikolojiyi ön plana çıkarır. Bu süreçte hastalık modeli ile zarar gören kişinin fonksiyonlarının tedavi edilmesi üzerine odaklanılır ve ruhsal bozukluklarından kaynaklanan rahatsızlıkları tedavi etme çabası başlar (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000:5).

İkinci dünya savaşından önce psikologlar ruhsal rahatsızlıkları tedavi etmek, insanların yaşamlarını iyi hale getirmek ve üstün yetenekli/zekalı bireyleri araştırmak olmak üzere üç temel amaç üzerinde yoğunlaşmışlardır. İkinci dünya savaşı ile birlikte ortaya çıkan yıkımlar, bireylerde meydana gelen rahatsızlıklar, ruh sağlığı uzmanlarının daha çok ruhsal rahatsızlıkları tedavi etme üzerine odaklanmasına neden olmuştur (Hefferon ve Boniwell, 2011:3-15). Bu süreç içerisinde ruh sağlığı uzmanları insanların kendilerini yeniden yapılandırabilecekleri bir takım gizil güçlerinin olduğunu görmek yerine pasif bir varlık olarak görme eğiliminde olmuşlardır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000:5). Bun nedenle ihmal edilen bireyin bireyin kendini yeniden yapılandırmasında ona yardım edebilecek gizil güçleri ve terapötik süreçte bireyin olumlu yönlerine odaklanma, psikoloji alanında yeni arayışları da beraberinde getirmiştir (Seligman, 2000). Bu arayışların bir sonucu olarak pozitif psikolojinin doğduğu söylenebilir.

Psikolojinin odağında yer alan yaşamda olumsuz şeyleri düzeltmek ve onlar üzerine odaklanmak yerine olumlu nitelikler oluşturma üzerine odaklanmayı amaçlayan (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000:5) pozitif psikolojinin kökenine baktığımızda, yeni bir kavram olmadığını görmekteyiz. Eski yuvaranlardan itibaren pozitif psikolojiden bahsetmek mümkündür. Hatta pozitif psikoloji kavramının uzun yıllar önce Maslow tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Fakat Seligman bu uzun soluluk düşünce ve fikirlerini bir araya getirerek günümüzde önemi giderek artan bir disiplin haline getirmiştir (Hefferon ve Boniwell, 2011:3-15).

Son yıllarda önleyici çalışmalar giderek önem kazanmıştır. Buna rağmen elli yıldan fazla bir süredir hastalık modelinin, önleyici çalışmalarda yetersiz kaldığını

görmekteyiz. Nitekim önleyici çalışmalara ilişkin önemli gelişmeler, zayıflıkları gidermekten daha çok yeterlilikleri arttırma bakış açısıyla doğmuştur. Bu süreç içerisinde içgörü, ahlak, azim, dürüstlük gibi bir takım değerlerin önemi yeniden kavranmaya başlandı (Seligman, 2002:4-5). Fakat yaşamda insan beklenmedik bir anda çeşitli stresörlerle karşı karşıya kalabilmektedir. İnsanların travmaya veya istem dışı değişimlerle karşı karşıya kaldıklarında, stresöre yenik düşme, psikolojik sağlamlık ve/veya posttravma gösterme ve travma sonrası gelişim olmak üzere üç psikolojik tepki geliştirdiklerini söylenebilir (Hefferon ve Boniwell, 2011:115). Bu yapılardan bir tanesinde psikolojik sağlamlık kavramıdır. Özellikle son yıllarda ruh sağlığı alanında olumsuz yaşam koşullarına rağmen başarılı bir uyum gösteren bireylere ilişkin yapılan çalışmalarda artış beraberinde psikolojik sağlamlık kavramında getirmiş ve önemini arttırmıştır.

Bireyin olumlu yaşantıları, duyguları, kişilik özellikleri ve deneyimleri ile güçlü yöneleri üzerine (Duckworth ve diğer., 2005:630; Meredith ve diğer., 2011:3) odaklanan pozitif psikolojinin ilgilendiği önemli kavramlarından bir tanesi olan psikolojik sağlamlık kavramı, yapılan çalışmalarda gerek kavramsal gerekse metodolojik anlamda oldukça heterojen bir yapı göstermektedir (Nasvytienė, Lazdauskas ve Leonavičienė, 2012:8).

Alan yazında zor koşullar altında olumlu ve beklenmedik başarılar kazanma ve sıra dışı koşul ve durumlara uyum sağlama becerisine sahip olan bireyler için “resilient” (çabuk iyileşen, kendini çabuk toparlayan kişi) kelimesi, bir kişilik özelliği olarak da “resilience” (çabuk iyileşme gücü, kendini toparlama gücü) kelimesi kullanılmıştır (Terzi, 2008:297).

Latince ‘*resilire*’ kelimesinden türetilen ‘*resilience*’ kavramının (Masten ve Gewirtz, 2006) karşılığı olarak, ülkemizde alan yazında *yılmazlık* (Özcan, 2005; Gürkan, 2006; Demirbaş, 2010), *kendini toparlama gücü* (Terzi, 2006; 2008), *psikolojik dayanıklılık* (Basım ve Çetin, 2011) ve *psikolojik sağlamlık* (Aydın ve Gizir, 2006; Gizir, 2007; Güloğlu ve Kararımak, 2010; Yılmaz ve Spahioğlu, 2012)

kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada alan yazında psikolojik sağlamlık kavramının karşılık olarak sıklıkla kullanılması ve kavrama ilişkin yapılan tanımlarda da görüleceği gibi anlamsal açıdan da psikolojik sağlamlık kavramının ifade edilmek istenilen anlamı yansıtmaması nedeniyle “resilience” kavramının karşılığı olarak “psikolojik sağlamlık” kavramı kullanılmıştır.

2.6. Psikolojik Sağlamlık

Çocuklar büyürken üstesinden gelmesi gereken bir takım zorluklarla karşılaşır. Bireyler istismar, yoksulluk, yas, savaşlar gibi bir takım olumsuz koşullarla karşı karşıya kaldıklarında dahi bazı özellikleri onların bazılarını daha güçlü kılar ve bu yaşamış oldukları olumsuzluklarla daha etkili şekilde baş etmelerine yardımcı olur (Santrock, 2012:433). Kişinin karşılaşmış olduğu bu zorluklar rağmen sağlıklı şekilde gelişim göstermesi genellikle psikolojik sağlamlık olarak tanımlanır (Sameroff, 2005:1).

Psikolojik sağlamlık, önemli risk veya travma yaşantılarına rağmen bireyin nispeten göstermiş olduğu olumlu uyumu (adaptation) yansıtan bir olgu veya süreç olduğu ve insanların yaşamları hakkındaki yargılarını/kararlarını içerdiği belirtilmektedir (Luthar, 2005; Masten ve Gewirtz, 2006).

Zorluklar karşısında gösterilen olumlu uyumu kapsayan ve dinamik bir süreç olarak tanımlanan psikolojik sağlamlıkta iki önemli durum söz konusudur. Bunlardan ilki önemli bir tehdide veya ciddi bir sıkıntıya maruz kalma ve diğeri ise gelişimsel sürece yönelik önemli saldırıları ve travmaları içermesine karşın olumlu uyum sağlamayı başarmadır (Luthar, 2005; Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000:543; Masten, 2001:228; Masten ve Coatsworth, 1998:206). Burada bireyin gelişimine veya uyumuna yönelik tehditlere ya da risklere rağmen olumlu sonuçların ortaya çıkması söz konusudur (Masten, 2001:228). Diğer bir deyişle psikolojik sağlamlık, zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkma ve kendini toparlama, aşırı stres altında esneyebilme, bir şeyler ters gittiğinde bile uyum sağlayabilme ve azimle sorunları ele alabilme, son derece ciddi durumlar sonrasında dahi dengeyi sağlayabilme

becerisi/kapasitesi olarak tanımlanabilir (Masten ve Reed, 2002:75; Ruther, 1999:119).

Masten, Best ve Garnezy psikolojik sağlamlığa ilişkin üç tür tanım yapmışlardır (Fraser, Kirby ve Smokowski, 2004). Genel olarak zorlukların üstesinden gelmeyi ifade eden birinci yaklaşım, yüksek risk durumlarına karşın olumlu sonuçlara ulaşma ile tanımlanmıştır (Fraser, Kirby ve Smokowski, 2004:23). Zorlu yaşam koşullarında yetişmiş başarılı kişilerin yaşam öyküleri, yüksek risk altında yetişen çocuklarla yapılan psikolojik sağlamlık çalışmalarıyla paralellik ve uyum gösterdiği ve bu tür çalışmalarda amacın, yüksek risk altındaki grupların başarılı sonuçlar elde etmelerine önemli katkılar sağlayan değişkenleri belirlemek olduğu belirtilmektedir (Gizir, 2007:114). Psikolojik sağlamlığa ilişkin ikinci yaklaşım ise stres altında dahi yetkinliği/yeterliliğini sürdürebilmedir. Stres ve başa çıkma üzerine temellenen bu kavram, stresli yaşam deneyimleri karşısında bireyin çabucak uyum gösterebilme yeteneğine işaret etmektedir (Fraser, Kirby ve Smokowski, 2004:23; Gizir, 2007:115). Psikolojik sağlamlığa ilişkin son tanım ise travma sonrasında kendini yeniden toparlamayı ve iyileşmeyi belirtmektedir. Bu tür psikolojik sağlamlıkta, çocuğun cinsel veya duygusal istismar ya da şiddete maruz kalma gibi ciddi stresli durumlar sonrasında kendini toparlayabilmesi veya yaşamını sürdürebilmesidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında, kamplarda bulunan birçok çocuğun bu yolla hayatta kaldıkları belirtilmektedir (Fraser, Kirby ve Smokowski, 2004:23).

Psikolojik sağlamlığı açıklamaya yönelik yapılan diğer bir çalışmada ise Richardson (2002) tarafından yapılmış ve psikolojik sağlamlık kavramın üç boyutta açıklamaya çalışılmıştır. İlk boyutta psikolojik sağlamlığın nitelikleri bulunmaktadır. Bunlar bireyin olumsuz/kötü durumlarla başa çıkmasında yardım eden koruyucu faktörlerdir. Bu boyutta psikolojik sağlamlık nitelikleri olarak belirtilen bu koruyucu faktörler tanımlanmış ve listelenmiştir. Stresörlerle, olumsuzluklarla, değişimlerle başa çıkma süreci olarak tanımlanan ikinci boyutta, birinci boyutta tanımlanan niteliklerin geliştirilmesi, koruyucu faktörlerin artırılması ve güçlendirilmesi bulunmaktadır. Son boyut olan üçüncü boyutta ise içsel psikolojik sağlamlığın

(innate resilience) geliştirilmesi bulunur. Bazı durumlarda motivasyonel enerjinin gerekli olduğu yaşamdaki aksaklıklara yeniden uyum sağlama söz konusudur. Kişi gücünü keşfeder ve farkına varır. Gizil güçlerini keşfeden bireye kendini gerçekleştirmesi ve yeniden uyum sağlaması noktasında yardım edilir (Richardson, 2002:308-309).

Yapılan tanımlarda da görüldüğü gibi psikolojik sağlamlığa ilişkin birçok tanım bulunmaktadır (Fergus ve Zimmerman, 2005; Fraser, Richman ve Galinsky, 1999; Garmezy, 1993; Masten, 2001; Masten ve Coatsworth, 1998; Luthar, 2000; Richardson, 2002; Rutter, 1999; Stewart, Reid ve Mangham, 1997; Windle, 1999). Evrensel kabul gören bir tanım bulunmamasına (Meredith, 2011:2) rağmen üzerinde uzlaşılan ortak bir tanımdan bahsetmek oldukça güçtür. Psikolojik sağlamlığa ilişkin tanımlar incelendiğinde, bazı ortak temaların ön plana çıktığını görülmektedir.

Stewart, Reid ve Mangham (1997:22) alan yazında psikolojik sağlamlığa ilişkin yapılan tanımlardan yola çıkarak aşağıdaki temaları belirtmişlerdir:

- ✓ Psikolojik sağlamlık, bireylerin bir takım özellikleriyle çevreleri arasında karmaşık ve karşılıklı etkileşimden oluşur.
- ✓ Psikolojik sağlamlık, başa çıkma yeteneği (koruyucu faktörler) ile stres (risk faktörleri) arasındaki bir dengeden meydana gelir. Yapılan tanımlarda önemli iki öge olan çoklu stres veren yaşam olaylarından türeyen risk faktörleri ve riskin olumsuz etkisini tölere eden ya da azaltan koruyucu faktörler, psikolojik sağlamlığı tamamlayıcı öğelerdendir. Risk faktörleri koruyucu faktörlerden daha fazla olduğunda, bireyler olumsuz durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.
- ✓ Psikolojik sağlamlık dinamiktir. Bireyin gelecekteki olumsuz durum ile başa çıkmasında, içinde bulunduğu durumun üstesinden başarılı şekilde gelmesinde bireyin bireysel yeterliliğini güçlendirir.

- ✓ Psikolojik sağamlık gelişimseldir. Gelişimin farklı basamaklarında farklı şekillerde meydana gelir yani değişkendir ve yaşam geçişlerinde önemli faktördür.
- ✓ Psikolojik sağamlık özellikle stresin en fazla olduğu geçiş dönemlerinde (times of transititon) daha da önem kazanmaktadır. Geçişler (transititons), okula başlama, ergenlikte ebeveynden ayrılma veya çocuk sahibi olma (childbearing) gibi yaşam boyunca meydana gelen bir takım olgulardır. Bununla birlikte işsizlik, ailenin parçalanması, felaket gibi beklenmedik durumları da kapsamaktadır. Bu nedenle bu ve bunlara benzer stresli veya risk durumlar ile başa çıkabilmek, daha fazla başa çıkma becerisi gerektirmektedir.

Yukarıda belirtilen temalarda özellikle stres, başa çıkma, risk faktörleri, koruyucu faktörler, zamanla değişme ve geçiş üzerine odaklanıldığı söylenebilir. Stewart, Reid ve Mangham (1997:22-23) buradan hareketle psikolojik sağamlığı, önemli, değişim, olumsuzluk veya risklerle karşılaşıldığında bireyin başarılı bir şekilde bunlarla başa çıkabilme yeterliliği veya kapasitesi olarak tanımlamışlardır. Bu kapasite zamanla değişebilmekte; bireyde ve çevrede var olan koruyucu faktörler ile güçlenebilmekte veya artabilmektedir.

Hefferon ve Boniwell (2011:116) göre uzun yıllardır yapılan çalışmalarda psikolojik sağamlığa ilişkin (1) yeniden toparlanma (reframing), (2) olumlu duyguların yaşanması, (3) fiziksel aktivitelere katılım, (4) güçlü sosyal destek (trusted social support) ve (5) iyimserlik/kişisel veya otantik güçlerin kullanımı olmak üzere bir takım temel unsurlar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bireyin psikolojik dayanıklılık konusunda eğitilebileceği fikri, psikolojik sağamlığa farklı bir boyut katmaktadır. Psikolojik fonksiyonların sağlıklı bir şekilde yerine getirilebilmesi için en önemli engellerden bir tanesi olan olumsuz düşünce yapılarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Daha dayanıklı bir benlik için bu kalıpların değiştirilmesi ve iyimser yaklaşımı desteklemektir. Böylece insanlar zor durumlarla yüzleşirken doğrudan sonuçlar üzerinde durma, olumsuz yönleri abartma

ve olumlu yönleri görmezden gelme, kişiselleştirme veya dışsallama, genelleme gibi pekçok düşünce kalıplarından kurtulma veya üstesinden gelme şansı yakalayarak daha dayanıklı olabileceklerdir.

Görüldüğü gibi psikolojik sağlamlığa ilişkin farklı tanımlamalar olmasına rağmen alan yazında bir takım ortak temalar üzerinde odaklanıldığı görülmektedir. Özellikle olumsuz yaşam olaylarını kapsayan veya tetikleyen risk faktörleri, risk faktörlerinin etkisini hafifleten/azaltan veya engelleyen, sağlıklı uyumu ve bireyin yeterliliklerini geliştiren koruyucu faktörler ve sürecin sonunda ortaya çıkan uyum yapılan tanımlarda sıklıkla değinilen kavramlardır. Çünkü psikolojik sağlamlık sürecinde koruyucu ve risk faktörleri arasındaki etkileşimin etkisi oldukça fazladır (Ruther, 1999: 135; Windle, 2002:163-164).

Özetle psikolojik sağlamlığın, bireyin stresörler karşısında etkili bir şekilde mücadele edebilmesi, uyum sağlayabilmesi, yetkinliği/yeterliliğini sürdürebilmesi ve süreç sonunda olumlu sonuçların elde edilebilmesi olduğu söylenebilir. Koruyucu ve risk faktörleri arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkan dinamik bir süreç olarak ele alınması oldukça önemlidir. Ayrıca psikolojik sağlamlığın zamanla değişebileceği, bireyde ve çevrede var olan koruyucu faktörler ile güçlenebileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle psikolojik danışmanlık süreci içerisinde gerçekleştirilecek koruyucu faktörleri arttırıcı veya önleyici ve müdahale edici çalışmalar önem taşımaktadır.

2.7. Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Koruyucu ve Risk Faktörler

Ergenlik dönemi kendi içerisinde birçok çatışmayı barındıran bir dönemdir. Bu nedenle ergenlik döneminde yaşanabilecek aksaklıklar ve ortaya çıkabilecek gelişimsel sorunlar, bireyin yaşamında ilerleyen dönemlerde de aksamalara neden olabilmektedir. Yaşamda karşılaşılabilecek olumsuz deneyimler ve başa gelebilecek felaketler, kişinin psikolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürmesinde ve psikolojik

sağlamlık göstermesinde risk faktörleri olarak değerlendirilmektedir (Kararımak, 2006:132).

Risk faktörleri, bir grup bireyin ya da bulundukları durumun gelecek için olumsuz sonuçları yordayan özellikleridir. Stresli yaşam olayları yani stresörler, risk faktörlerinin bir çeşidi olarak kabul edilirler (Masten ve Reed, 2002:76). Bu faktörler bireyin yaşantılarında olumsuz sonuçların olma olasılığını arttıran bireysel ve çevresel özelliklerdir (Iwaniec, 2006: 165). Bireyin yaşamında uyumsuzluğa neden olan ve bireye ait genetik, biyolojik, psikolojik, çevresel ve sosyo-ekonomik değişkenlerin tümünü kapsamaktadır (Schoon, 2006:9). Bireyin yaşamını riske sokabilecek erken doğum, ebeveynlerin ayrılması, bosanması, ölümü ya da tek ebeveyn ile birlikte yaşamak, ergenlik döneminde anne olma, düşük sosyo-ekonomik düzey, ekonomik zorluklar ve yoksulluk gibi faktörler psikolojik sağlamlığa ilişkin önemli risk faktörleri içersinde değerlendirilmiştir (Gizir, 2007: 116).

Ergenlik döneminde bireyin karşılaşabileceği önemli risk faktörlerinden bir tanesi ise ebeveyn tarafından bireye uygulanacak duygusal istismardır. Her ne kadar duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasında karmaşık bir etkileşim söz konusu ise de, duygusal istismarın çocuğun kırılganlığını (child's vulnerability) arttırdığı aşıkardır. Bu nedenle birey aile ve toplumsal yapı veya çevre arasındaki karmaşık yapıyı yansıtan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin, ekolojik yapıda ele alınmasında fayda vardır (Iwaniec, 2006: 165).

Koruyucu faktörler ifadesi, risk ya da olumsuz bir durumun etkisini azaltan ya da ortadan kaldıran, risk veya olumsuz durumlarda bireyin olumlu sonuçlara yol açabilen özellikler olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile risk faktörlerinin etkisini ortadan kaldıran veya uyumsuz sonuçların doğma olasılığını azaltan faktörler koruyucu faktörler olarak tanımlanmaktadır (Iwaniec, 2006: 165; Masten ve Reed, 2002:76). Yüksek risk durumlarında bireyin daha olumlu sonuçlar almasına sağlayan bireysel veya bağlamsal (contexts) nitelikler koruyucu faktörleri oluşturmaktadır (Masten ve Reed, 2002:77). Psikolojik sağlamlığa ilişkin yapılan çalışmalarda

koruyucu faktörlerin incelenmesi, neden bazı bireylerin stresli yaşam olayları veya risk altında kaldıklarında diğer bireylere göre daha sağlıklı bir şekilde uyum sağladıklarının açıklanabilmesinde oldukça önemlidir (Masten ve Reed, 2002:77).

Psikolojik olarak sağlam olan bireyler olumsuz yaşam olayları ile başa çıkmada bir takım “içsel” ve “dışsal” kaynaklardan yararlanır. Bu kaynaklar psikolojik sağlamlıkta, “içsel ve dışsal koruyucu faktörler” olarak adlandırılmaktadır. İçsel ve dışsal koruyucu faktörler, risk altındaki bireylerin, gelecekte olumsuz yaşantılar yaşama olasılıklarını azaltmaktadır (Kararımak, 2006:133). Etkili problem çözme becerisi, kolay mizaç, yüksek benlik saygısı, öz-güven, zeka, iç kontrol odağı, geleceğe dair olumlu ve iyimser bakış açısı gibi faktörler içsel koruyucu faktörleri oluştururken ailesel ve çevresel bir takım özellikler ise dışsal koruyucu faktörleri meydana getirmektedir (Gizir, 2007: 118; Kararımak, 2006: 133).

Öz ve Bahadır Yılmaz (2009:84) psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu ve risk faktörlerini alan yazından hareketle bireysel, ailesel ve çevresel olmak üzere üç başlık altında toplamışlardır. Benzer şekilde psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu ve risk faktörlerini belirlemeye yönelik yapılan bir meta analiz çalışmasında da, yapılan çalışmalarda bir takım bireysel, ailesel ve sosyal/çevresel özellikler üzerinde durulduğu belirtilmiştir (Nasvytienė, Lazdauskas ve Leonavičienė, 2012).

Risk faktörleri, fetal alkol/ilaç kullanımı, adölesan gebelik, prematüre doğum, geçimsiz bir mizaca ya da utangaç bir kişiliğe sahip olma, düşük IQ seviyesi, kronik ya da ruhsal bir hastalık, madde kullanımı, akademik başarısızlık ve etnik bir gruba mensup olmadır. Bu risk faktörlerine karşı stresle karşılaştığında bireyi koruyan ve kökenini bireyden alan koruyucu faktörler ise iyi düzeyde zeka/bilişsel yetenek, akademik yeterliliğin olumlu algılanması, yüksek benlik saygısı, gelecek için plan yapma ve iyimser olma, kendi yaşamı üzerinde kontrol sahibi olma, mizah duygusuna ve etkili problem çözme becerilerine sahip olma, empati, sorumluluk ve yardımseverlik duygusu bireysel faktörleri oluşturmaktadır. Ailesel risk faktörleri; en az dört çocuklu kalabalık aileye sahip olma, iki çocuk arasındaki sürenin 2 yıldan az

olması, ruhsal/kronik bir hastalığı olan anne-babaya sahip olma, madde kullanan ya da suç işlemiş ebeveyne sahip olma, evlat edinilme, ebeveynlerin boşanması, ölümü ya da tek ebeveyne sahip olma, ailesel şiddete maruz kalma gibi faktörlerdir. Bu risk faktörlerine karşılık ailesel koruyucu faktörler ise olumlu anne-çocuk ilişkisi, çocukların geleceği için ailenin olumlu beklentiler kurması, aileyle birlikte yaşama, iyi eğitilmiş anne ve babaya sahip olma gibi özelliklerdir. Son olarak ise düşük sosyo-ekonomik durum, fiziksel ve cinsel yönden suistimal, yoksulluk, evsizlik, çocuk ihmali, yetersiz beslenme, olumsuz akran desteği ve toplumsal şiddete maruz kalma gibi faktörlerdir. Çevresel koruyucu faktörler ise bir yetişkinle olumlu ilişkiye sahip olma, olumlu toplumsal destek, olumlu okul ilişkileri, olumlu arkadaş desteği ve olumlu bir rol modelinin olması gibi özellikler çevresel faktörleri oluşturmaktadır (Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009:84).

Psikolojik sağlamlığa ilişkin yapılan çalışmalarda koruyucu ve risk faktörlerinin yanı sıra akademik ve sosyal alanlardaki yeterlik/yetkinlik gibi olumlu sonuçların (good outcomes) ele alınması da oldukça önemlidir (Gizir, 2007: 116). Masten ve Reed'e (2002: 75) göre olumlu sonuç kavramı gelişimsel açıdan bireyin yaşına uygun gelişimsel görevleri başarılı bir şekilde yerine getirmesidir.

Psikolojik sağlamlığa ilişkin bir çok çalışmada olumlu sonuç değerlendirilmektedir. Olumlu sonuç, sosyal ve akademik başarıyı, toplumun bireyin yaşı için uygun gördüğü davranışları, mutluluğu ve yaşam doyumunu, akıl hastalığı, duygusal stres, suç davranışı veya risk alma gibi istenmeyen davranışların olmayışını ifade etmektedir. Akademik başarı (örneğin; okul akademik başarı puanları ve çeşitli sınav ya da test sonuçları, okula devam etme, liseden mezuniyet), olumlu davranış örüntüleri (kurallara uygun davranışlar ya da anti-sosyal davranışlar), arkadaşlar tarafından kabul görmek ve yakın arkadaşlık ilişkileri kurmak, psikolojik sağlık (içsel ya da dışsal davranış problemlerinde pek az belirti göstermek) ve yaşa uygun spor ve toplum hizmeti gibi davranışlar olumlu sonuç kavramı içerisinde yer almaktadır (Masten ve Reed, 2002:75-76). Bu nedenle psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu ve risk faktörleri, sürecin sonunda ortaya çıkabilecek uyuma ilişkin

kavramları ele almanın psikolojik sağlamlığı anlama ve önleyici/müdahale edici çalışmalar geliştirme noktasında önemli katkılar sağlayacaktır.

Psikolojik sağlamlığa ilişkin önleyici ve müdahale edici çalışmalarda risk odaklı (risk-focused), kaynak odaklı (resource-focused) ve süreç odaklı (process-focused) olmak üzere üç tür desen önerilmektedir (Masten ve Coastworth, 1998: 214). Risk odaklı yaklaşımda premature doğum veya düşük kiloda doğum gibi risk faktörlerine ilişkin önleyici veya azaltıcı çalışmalar yapılmaktadır. Burada risk faktörlerinin tanımlanması ve azaltılması hedeflenmektedir. Örneğin eğitim sürecinde bir üst kademedeki bir okula geçerken yaşanabilecek gereksiz stresin etkisini azaltmak veya evsizliği (homelessness) önlemeye yönelik programlar düzenlemek bu kapsamda değerlendirilebilir. Riski dengeleyebilecek kaynaklar çocuğun yaşamına eklendiği ve çeşitli çalışmalar ile bireye bir takım özelliklerin kazandırılmaya çalışıldığı yaklaşım ise kaynak odaklı yaklaşımı ifade etmektedir. Kaynak odaklı stratejilerde koruyucu faktörler güçlendirilir. Akran programları, sosyal aktivitelere yönelik fırsatlar sunulması gibi çalışmalar ve bireyin becerilerini geliştirecek çalışmaların yapılması kaynak odaklı stratejiler içerisinde yer almaktadır. Psikolojik sağlamlık açısından öz-yeterlik (self-efficacy), bağlanma, öz-düzenleme (self-regulation) gibi yeterlilikler oldukça önemlidir. Ebeveyn çocuk ilişkisini geliştirmeye çalışma, öğretmen veya diğer kişiler tarafından çocukta öz-yeterliliğin geliştirilmeye çalışması, yeni fırsatlar sunacak kapıların aralanması gibi örnekler ise süreç odaklı yaklaşım içerisinde yer almaktadır. Burada daha kapsamlı özellikler ele alınmakta ve psikolojik sağlamlıkla ilişkili görülen değişkenlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Masten ve Coastworth, 1998: 214; Roosevelt, 2014: 5).

Sonuç olarak psikolojik sağlamlığın çok boyutlu bir kavram olduğu görülmektedir. Üzerinde uzlaşılan ortak bir tanımdan bahsedilemede, psikolojik sağlamlığın önemli risk ve travmalar karşısında bireyin psikolojik sağlığını koruyan bir takım bireysel ailesel ve sosyal özellikler yardımı ile bu stresörlerin üstesinden gelmesi, gelişimsel açıdan süreci devam ettirmesi, olumlu sonuçların kazanılmasını ifade ettiği söylenebilir. Bu nedenle koruyucu ve risk faktörlerinin bir etkileşimi

sonucunda ortaya çıkan dayanıklılığın, gelişimsel bir süreç olarak ele alınması yararlı olacaktır. Bireyi stresörlere karşı dayanıklı kılan özelliklerin neler olduğunun bilinmesi yada dayanıksız kılan niteliklerin neler olduğunun belirlenmesi psikolojik sağlamlığa yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar açısından oldukça önemlidir.

2.8. Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Yaklaşımlar

Psikolojik sağlamlığa ilişkin yapılan araştırmalarda psikolojik sağlamlığa ilişkin değişken merkezli (variable-focused) ve birey merkezli (person-focused) yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır (Masten, 2001: 229; Masten ve Reed, 2002:77).

Değişken merkezli yaklaşımlar risk, uyum ve yeterlik ile bireysel ailesel ve çevresel koruyucu faktörler arasındaki ilişkiler çok değişkenli istatistik yöntemleri ile açıklamaya çalışırken, birey merkezli yaklaşımlar psikolojik olarak sağlam bireyleri (resilient people) tanımlar ve diğer insanlar ile aralarındaki farkın ne olduğunu anlamaya çalışırlar (Masten ve Reed, 2002:77-78). Değişken temelli yaklaşımlar, olumsuz durum veya risk sonucunda bireyi bu durumların olumsuz etkilerinden koruyan kişisel veya çevresel özellikler ile risk durumları arasındaki ilişkiyi test etmede çok değişkenli istatistik yöntemlerini kullanırlar (Masten, 2001: 229). Diğer yandan birey merkezli yaklaşımlar ise, risk durumunda psikolojik olarak sağlam olan bireyler ile kolay incinebilir (vulnerable) bireyler yani uyum sağlayabilen ve sağlayamayan bireyler arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapmaktadırlar (Masten, 2001: 229; Masten ve Reed, 2002:77-78).

Her bir yaklaşımın kendi içerisinde avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Çoğunlukla değişken merkezli yaklaşımlar, istatistiksel gücü maksimum düzeyde tutar ve müdahaleleri içeren belirleyici ile sonuçlar (predictors and outcomes) arasındaki ilişkiyi araştırma konusunda oldukça yeterlidir. Fakat bu yaklaşım insanların yaşamlarındaki dikkate değer yapıları yakalama noktasında başarısızdır. Diğer yandan birey merkezli yaklaşımlar, doğal olarak meydana gelmiş konfigürasyonlardan bir araya gelmiş değişkenleri kapsar ve yaşamdaki genel

(common) ile genel olmayan (uncommon) yapıları araştırmada oldukça uygundur (Masten, 2001: 229).

Masten (2001: 232) psikolojik sağlamlığa ilişkin araştırmaların değişken merkezli modellerden daha çok birey merkezli modeller üzerinde yapılandığını belirtmektedir.

2.8.1. Değişken Merkezli Yaklaşımlar

Değişken merkezli yaklaşımda amaç psikolojik sağlamlığın kendisiyle çalışmak değildir. Bunun yerine stres-yeterlilik etkileşimine (stress-competence associations) ilişkin bir takım yapılar ile koruyucu/incinebilirlik (vulnerability) arasındaki bağı sınamaktır. Bu nedenle psikolojik sağlamlığın bu istatistiklere ilişkin bir takım yapılar üzerinde temellendiği söylenebilir (Luthar ve Cushing, 2002: 147). Değişken merkezli yaklaşımlardaki temel etkiler, nedensel olarak korelasyonel araştırmalarda tanımlanmamasına rağmen, kuramsal olarak risklere veya bipolar tutumlara etkide bulunabilmektedir (Masten, 2001: 229). Bu model çok değişkenli istatistiksel analizler kullanılarak risk durumu oluştuğunda uyumun göstergeleri üzerinden olumlu uyumu belirten yaşantılar ile bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler arasındaki ilişkiyi sınanır (Masten ve Reed, 2002: 77).

Masten ve Reed (2002: 78) değişken merkezli modelleri, kendi içerisinde katkı sağlayıcı modeller (additive models), etkileşimsel modeller (interactive models) ve dolaylı modeller (indirect models) olmak üzere üç yapıda ele almaktadır. Risk faktörlerine katkı sağlayıcı etkiler, kaynak faktörler ve bipolar risk değişkenleri, olumlu bir sonu ilişkisi içerisinde incelenir. Bu modelde sonuç değişkeni üzerinden bir çocuğun yaşamını nasıl iyi hale getireceğine katkıda bulunur. Risk faktörlerini azaltmaya yönelik yapılabilecek müdahaleler bu model üzerine temellenmektedir. Etkileşimsel modeller (Interactive models) moderatör konumundadırlar. Risk/olumsuz durumların etkisinde değişime neden olan bir değişken söz konusudur. Bazı moderatörler “koruyucu” ve “incinebilir (vulnerability)” faktörler olarak da

bilinirler. Bu modeller risk faktörleri ile bir takım koruyucu faktörler arasındaki etkileşimi içerirler (Luthar ve Cushing, 2002: 148; Masten ve Reed, 2002: 79).

Basit moderatör ve tehdit aktive edici (threat-activated) moderatör olmak üzere iki türlü moderatör tanımlanmaktadır. Tehdit edici bir durumda bireyin duyarlılığını azaltan veya arttıran bireysel veya çevresel nitelikler basit moderatör olarak ifade edilmekte ve araştırmalarda sıklıkla araştırılmaktadır. Diğer bir yapı olan tehdit aktive edici ise tehdit oluşturan yaşantıların meydana gelmesinde etkili olan moderatörlerdir. Değişken merkezli yaklaşımda son yapı olan dolaylı model ise ebeveyn niteliği gibi bir değişkene ilişkin aracı etkinin gücü üzerinde temellenmiş ve aracılık eden bireyin yaşamı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ve onu risk veya olumsuz durumlara karşı koruduğu varsayılır. Bir diğer dolaylı model ise güçlü bir risk/tehdit edici faktör meydana geldiğinde güçlü bir koruyucu faktör tarafından bunun önlenmesidir. Yani bu model önlemenin görülmez etkisi (invisible effect)dir. Örneğin premature doğum ebeveyn bakımı ile önlenebiliyorsa, bu premature doğuma ilişkin risklerin ortadan kalkabileceği anlamına gelir. Benzer şekilde bir ebeveyn uyarısı, olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir durumu meydana gelmeden ortadan kaldıracılabilmektedir (Masten ve Reed, 2002: 79).

2.8.2. Birey Merkezli Yaklaşımlar

Birey merkezli modeller, psikolojik olarak sağlam olan bireyleri tanımlamaya çalışır ve bireyleri daha fazla sağlam yapacak olanın ne olabileceğini sorgular. Bu nedenle psikolojik sağlamlık araştırmalarında birey merkezli modeller anahtar konumdadır (Masten ve Reed, 2002: 80).

Masten ve Reed (2002) birey merkezli yaklaşıma ilişkin üç yapıyı ele almaktadır. Birinci yapı tek vakalı çalışmadır (simple case study). Vaka çalışmaları psikolojik sağlamlığa ilişkin kavramsal modelleri oluşturmaz fakat vakalar doğal fenomenleri gösterdikleri için sezgisel bir amaca hizmet ederler. Fakat bu durum psikolojik sağlamlık çalışmalarında vakaların rapor edilmediği anlamını taşımaz. İkinci model, psikolojik olarak sağlam bir grupta yer alan yüksek riskli bireyleri

tanımlama üzerinde temellenir. Benzer yapılar içerisinde yer alan yani yüksek risk altında bulunan psikolojik olarak sağlam bireyler ile diğer bireyleri karşılaştırır. Bu yaklaşım klasik birey merkezli yaklaşım olarak da isimlendirilir. Tam tanı koyucu/sınıflayıcı modeller (Full diagnostic/ classification models) ise risk/olumsuz durum ve olumlu sonuç olmak üzere bireyin yaşamını iki temel açıdan sınıflandırır. Bu modeller düşük risk grubundaki bireyleri de kapsamaktadır (Masten, 2001: 233; Masten ve Reed, 2002: 80).

2.9. Anne-Babadan Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık

Çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer ailedir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri kazanabilmektedirler. Anne-babadan birinin kaybı veya ayrılıkları ya da çocuklarına karşı ihmal veya reddetme gibi bir takım tavırlar takınmaları, anne-babaların çocuklarının gereksinimlerine yanıt verememeleri, aile içerisinde duygusal etkileşimi azaltan yada ortadan kaldıran etkenlerdendir. Duygusal etkileşimin azlığı sadece çocuğun duygusal dünyasını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda çocuğun fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişimi üzerinde de olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Yavuzer, 2003:136-138).

İleriki yetişkinlik dönemi için birey, duygu ve davranışlarını düzenlemeyi, uyumlu ve olumlu bir benlik algısı oluşturmayı ve diğer insanlar ile ilişkilerini sürdürmeyi çocukluk döneminde öğrenir. Çocuğun bu gelişimsel görevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilmesinde ebeveynin katkısı oldukça fazladır. Fakat istismarın olduğu ailelerde ebeveyn, çocuğun fiziksel bakımını ve güvenliğini, duygusal güvenliğini ve sosyal etkileşimini sağlama noktasında temel gereksinimlerini karşılayamaz (Iwaniec, 2006).

Bu tarz ortamlarda yani istismarın olduğu aile ortamlarında büyüyen çocuklar, depresyon ve anksiyete gibi içe yönelim problemleri, öfke, şiddet, anti-

sosyal davranışlar gibi dışa yönelim problemleri yaşamakta ve diğer insanlar ile ilişkilerinde ve otonomi, benlik algısı gelişiminde diğerlerine göre daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Arslan, 2012; Azizoğlu, 2009; Paras ve ark., 2009; Iwaniec, 2006; Yılmaz Irmak, 2008). İstismara uğramış çocukların yaşamış oldukları bu sorunlar sadece içinde oldukları dönemi değil aynı zamanda yaşamlarının ilerleyen dönemlerini de etkilemekte, çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle çocuğa yönelik sözlü düşmanlık, iftira, gerçekçi olmayan beklentiler, terk edilme tehditlerine bağlı korku ve endişe, red, aile içi şiddet tanıklık, sevgi, ilgi ve stimülasyon yoksunluğu ve çocuk üzerinde olan aşırı güç veya koruma çocuklarda duygusal zarara neden olabilmekte ve çocuğun psikolojik iyiliğine zarar verebilmektedir (Iwaniec, 2006:30). Bu çerçevede ele alındığında çocukluk ve ergenlik döneminde istismara ilişkin yapılacak önleyici ve müdahale edici çalışmalar daha da önem kazanmaktadır.

Duygusal istismarın olduğu ev ortamında ebeveynin çocuğa ilişkin tutumların doğasında olumsuzluk vardır. Çocuğa ilişkin algılar kötü, kayıtsız, düşmanca ve reddedici. Ebeveynler genel olarak çocuğu kasıtlı olarak onları rahatsız eden veya onlara zarar veren hain olarak algılamaktadırlar. Bu yüzden çocuğa, sözlü saldırıda bulunur, zarar verici ve aşağılayıcı bir dil kullanır, kaygı ve korku yaratan tehditlerde bulunur, çocuğa fiziksel ve duygusal mesafa koyulur. Çocuk ailenin günah keçisidir. Çocuğa sürekli olarak kendisinden nefret edildiği, çirkin olduğu, sevgisiz ve aptal olduğu veya aileye yük olduğu ima edilebilir (Polat, 2007:237; Iwaniec, 2006:30). Dolayısıyla çocuğun gelişimine, büyümesine ve iyi oluşu üzerinde yıkıcı etkiler bırakan duygusal bir boşluk, sosyal izolasyon ve yalnızlığı meydana getirirler. Sürekli çocuğa karşı bu şekilde davranan ebeveyn, çocuğun benlik saygısına, sosyal yeterlilik ve başarı duygusunun oluşmasına zarar verecek, güvenlik ve ait olma duygusunu azaltacak, sağlıklı ve güçlü bir gelişimi engelleyecek ve genel manada çocuğun yaşamını mutsuz ve acı verici kılacaktır (Iwaniec, 2006:30).

İstismarcı ebeveynlerin ortak özelliklerinden bir tanesi, istismarın kuşaktan kuşağa geçmesidir (Polat, 2007:237). Çoğunlukla çocuklarını istismar eden ebeveyn,

çocukluk döneminde kendisi de istismara maruz kalmıştır. Kendi çocukluk dönemlerinde istismara ve ihmale maruz kalmış ebeveyn, çocukluk dönemlerinden çocuk yetiştirmeye ilişkin çocuğun bütün yaşam alanlarında soğuk, mesafeli, demokratik olmayan, duyarlılıktan ve uygun destekleyici tepkilerden yoksun olma eğilimi gösteren bir ebeveyn modeli getirmişlerdir. Çoğu zaman ebeveynler, kendi çocuklarının yaşamlarını mutlu ve doyurucu kılan çocuğun gelişimsel beceri ve gereksinimleri konusunda yeteri kadar bilgiye sahip değildirler. Yaşamış oldukları toplumdaki kendi ebeveynleri veya diğer insanların davranışlarını model alma eğilimindedirler. Bazıları ise duygusal olarak destekleyici bir ebeveyn modelini öğrenememiş veya gözlemleyememiştir. Bu durum çocuklarını duygusal olarak istismar eden büyük ebeveynlerin istismarcı ebeveynlere sahip olduğu anlamına gelmez (Iwaniec, 2006:31). Fakat çoğunlukla kendi çocukları gibi istismarcı ebeveynlerinde çocukluklarını değersiz, sevgisiz ve kötü kişiler oldukları imajıyla geçirmiş oldukları, güvensiz, affedici olmayan, sevginin, neşenin, duygusallığın olmadığı ortamlarda yetişen kişiler oldukları belirtilmektedir (Polat, 2007:237).

Ebeveynin çocukluk dönemindeki yaşantıları duygusal istismar üzerinde önemli bir risk faktörüdür. Bir annenin, kızgınlık veya bebeğinin ağlama durumunda göstermiş olduğu tepki, bu annenin yetiştiriliş şekliyle ilişkili olabilmektedir (Polat, 2007:238). Her ne kadar çocuklarını istismar eden ebeveynlerin tamamı çocukluk döneminde istismar veya ihmale maruz kalmamış olsa da, yapılan çalışmalar ebeveynlerin büyük bir çoğunluğunun geçmişinde istismar ve ihmal bulunmaktadır (Black, Smith Slep ve Heyman, 2000; Hemenway, Solnick ve Carter, 1994; Hussain ve Munaf, 2012; Iwaniec, Larkin, ve McSherry, 2007; Kairys ve Johnson, 2002).

Örneğin çocuklarını duygusal olarak istismar eden annelerin kendi anne ve babalarından istismar etmeyenlere göre daha az şefkat, önemsenme gördükleri ve babaları tarafından aşırı derecede kontrol edildikleri, sevgiden, şefkatten daha fazla yoksun oldukları ve çocuklarını istismar eden ve düşmanca duygular besleyen annelerin olumsuz çocukluk dönemi yaşantılara sahip oldukları, anneleri daha fazla ilgilenirken babalarının daha az onlarla ilgilendiği, düşük benlik algısına, düşük zeka

düzeyine, daha fazla sosyal kaygıya sahip oldukları, mağdur olma duygusunun daha fazla olduğu, nevroitik ve depresif septomların daha fazla görüldüğü, daha az sosyal aktivitelerle ilgilendikleri ve fiziksel yalnızlığı daha fazla yaşadıkları ve çocukluklarında öfkeye, bağırnmaya daha fazla maruz kalan ebeveynlerin diğerlerine göre çocuklarına bağrdıkları, nesilden nesile hem fiziksel hemde sözel cezanın aktarıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir (Hemenway, Solnick ve Carter, 1994; Lesnik-Oberstein, Kohen ve Cohen, 1995:43-44).

Annenin kişisel nedenlerle istenmeyen bir hamilelik, sağlık durumunun iyi olmaması, kimsenin desteğinin olmaması veya prematüre bebeğin yaratmış olduğu hayal kırıklığı, ayrılık ya da yaşama ihmali az olan bir bebekle kurulan duygusal bağ, duygusal istismar üzerinde risk faktörleri olabilmekte ve çocuğun istismar edilme olasılığını arttırabilmektedir (Polat, 2007:239).

Duygusal istismar üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesi de ebeveyn tutumlarıdır. Yetkili (açıklayıcı-otoriter) ebeveynler, çocuğun davranışlarına ilişkin standartları koyar, çocuğun gereksinimlerine ve yeteneklerine uygun beklentiler geliştirir ve sıcak ancak disiplinlidirler. Her ne kadar çocuğun özerkliğine önem verseler de çocuğun davranışlarına ilişkin son sorumluluğu kendileri üstlenirler. Yetkili ebeveynler çocukları ile akılcı, yaşantı odaklı bir tarzda ilgilenir ve çocukları ile disiplin konularında sık sık tartışır. İtaate çok değer veren yetkeci ebeveynler ise cezalandırmaya dayalı, katı ve zorlayıcı disiplin önlemlerini tercih ederler. Bu tür ana-babaların inancına göre, çocuklar konulan kurallara soru sormaksızın uymalıdır. Bu nedenle ev ortamında sözlü iletişim yaygın değildir. Yetkeci ebeveynler daha çok çocuğun özerkliğini kısıtlama eğilimindedirler. Kabul edici ve yumuşak bir davranış tarzı sergileyen ve disiplin konularında daha edilgen olan izin verici ebeveynlerin, çocukların davranışlarına ilişkin talepleri görece olarak azdır. Çocuğa daha fazla davranış özgürlüğü tanıyan izin verici ebeveynlere göre, kontrol çocuğun özgürlüğüne müdahaledir ve çocuğun sağlıklı gelişimini engeller. Son olarak ilgisiz/kayıtsız ebeveynler ise çocukları ile etkileşim için ayırmak zorunda

oldukları enerji ve zamanı en aza indirmek için ne gerekiyorsa onu yaparlar. Dolayısıyla bu tarz ebeveynler, çocuklarına karşı ihmalkâr davranabildikleri söylenebilir. Çocuklarının düşüncelerini nadiren önemser ve yaşamları hakkında çok az bilgiye sahiptirler (Gander ve Gardiner, 2004: 481-483; Steinberg, 2007: 158).

Anne-baba tutumları ile istismar arasındaki ilişkiyi destekleyen bulguların elde edildiği ve Arslan (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, aile içerisinde otoriter-baskıcı, tutarsız ve duyarsız ebeveyn tutumları arttıkça istismarında arttığı bulunmuştur. Yapılan diğer bazı çalışmalarda ise istismarcı ebeveynlere ilişkin, intihar eğilimi, depresyon, düşük benlik algısı, aile içi şiddet, sosyal izolasyon, madde kullanımı, ruh sağlığı sorunları ve intihar girişimi/eğiliminin istismarı etkilediği ve bu özelliklere sahip ebeveynlerin çocuklarını istismar etme eğilimlerinin daha fazla olduğu belirtilmiştir (Glasser ve Prior, 2001; Iwaniec, Larkin, ve McSherry, 2007).

Freysteinsdóttir (2004) tarafından çocuk istismarının tekrarında risk faktörleri üzerine yapılan bir çalışmada, sadece anneleri ile yaşayan çocukların daha fazla istismara uğradığı, eğitim düzeyinin düştükçe istismarın arttığı, alkol ve madde kullanan, depresyon ve diğer ruh sağlığı sorunları yaşayan anne-babaya sahip çocukların daha fazla (bir ve birden fazla) istismara uğradığı bulunmuştur. Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan (2002) tarafından yapılan bir çalışmada ise annelerin %87.4'ünün çocuklarını fiziksel istismar/ihmal, %93'ünün ise çocuklarını duygusal istismar/ihmal ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca ailedeki çocuk sayısının ve eşi tarafından dayak yemenin, annelerin çocuklarına fiziksel istismar/ihmal davranışına başvurmada önemli etkenler olduğu belirlenmiştir.

Diğer yandan çocuklarını istismar eden birçok ebeveynin, ileriki yaşamlarında sorunlarla mücadele edebilmek amacıyla sınırlı beceriler geliştirdikleri ve çoğunlukla olgunlaşmamış kişiler oldukları görülmektedir. Öğrenme güçlükleri, okula karşı ilgisizlik ve belki de erken yaşta evlilik yeterli eğitim almalarını ya da bir işte uzmanlaşmalarını engellemiş olabilir. Bir işte tutunamamış olabilirler. Kuşkusuz

işinde başarılı olup, ekonomik sorunlar yaşamayan istismarcı ebeveynlerde vardır. Fakat bu kişilerde insan ilişkilerinde dengeyi kuramamaktadırlar. Bu faktörlerin yanı sıra, duygusal istismara etki eden diğer faktörler ise, ebeveynin zeka kapasitesi, sağlık durumu, sosyoekonomik ve kültürel düzeyi, psikolojik durumu, eşler arası ilişkiler, aile içi ilişkileri, eşlerin destek mekanizmaları ve birbirlerine destek olmamaları da duygusal istismar üzerinde etkili faktörlerdir (Polat, 2007:238-240).

Çocukluk ve ergenlik döneminde istismar kaynaklı bu sorunların bir kısmı yetişkinlikte de devam ederken diğer bir kısmı da farklı problemlere neden olabilmektedir. Bu nedenle çocukluk döneminde yaşanan istismar, etkileri aslında yaşam boyu devam eden bir olgudur. Yaşanılan bütün bu olumsuzluklara rağmen bazı çocuklar, istismara maruz kalmalarına rağmen başarılı bir şekilde uyum sağlayabilmekte ve olumlu gelişim gösterebilmektedir. Öyleyse neden bazı çocuklar diğerlerine göre daha sağlıklı bir şekilde istismar gibi olumsuz bir durumla başa çıkabilmekte ve daha iyi bir adaptasyon sağlayabilmektedir? Bu soru beraberinde psikolojik sağlık kavramını getirmektedir. Bazı çocukların bir takım bireysel, ailesel ve çevresel/toplumsal özellikleri onları diğerlerine göre daha güçlü kılmakta ve uyum sürecine olumlu katkı sağlamaktadır. Bireylerin istismar durumunda etkili bir şekilde uyum sağlamasına yardımcı olan faktörleri ve başarılı bir şekilde başa çıkmalarını sınırlandıran etkenleri anlamak, insan gelişimindeki ilkeleri kavramamızı sağlaması ve önleyici ve müdahale edici hizmetlerin sunulması açısından oldukça önemlidir (Iwaniec, 2006:166).

Houshyar ve Kaufman (2005:181) psikolojik sağlık üzerine yapılan çalışmalarda özellikle istismar edilen çocuklarda olumlu adaptasyon ve istismar gibi önemli risk ve stresörler karşısında çocukların bunların üstesinden nasıl geleceği üzerine odaklandığını belirtmektedir. Bolger ve Patterson (2003:159) benzer şekilde yapılan çalışmalardan yola çıkarak istismarın olumsuz etkilerinden çocukları içsel (internal) ve dışsal (external) kontrol olmak üzere iki önemli yapıyı tanımlar. İçsel kontrol kişinin başarı ve başarısızlıklarına ilişkin kaynakları konusundaki inançlarını kapsarken dışsal kontrol ise kişinin kendisi dışındaki kaynakları nasıl algıladığı ile

ilişkilidir. Yüksek düzeyde içsel kontrolü olan çocuklar, başarı ve başarısızlıklarının neden olduğu tutum ve eylemlerine olan inanç eğilimlerini belirtirken algılanan yüksek düzeyde dışsal kontrol bu sonuçları açıklayan bilinmeyen nedenler, diğer insanların etkisi gibi faktörlere ön planda tutarlar.

Nasvytienė, Lazdauskas ve Leonavičienė (2012) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında ise istismara uğramış çocukların psikolojik sağlamlıkları üzerine yapılan çalışmalardan hareketle, yapılan çalışmaların bireysel faktörler, kişiler arası ilişki (aile ve aile dışı) ve toplumsal faktörler olmak üzere üç yapı üzerinde odaklanıldığı belirtilmiştir. Bu nedenle duygusal istismarda psikolojik sağlamlığı, bireysel, ailesel ve toplumsal düzeylerde, ekolojik bir yapı içerisinde ele almak yararlı olacaktır.

Iwaniec (2006:183) tarafından yapılan bir çalışmada, bireylerin ebeveyn kaybı, ev ve ev dışında destek yetersizliği, düşük benlik algısı ve öz-yeterlilik, düşük IQ, engellilik ve hastalık, düşük problem çözme becerisi, zor karaktere sahip oldukları ve bu özelliklerin psikolojik sağlamlığa ilişkin risk faktörleri olduğu, diğer yandan ortalamanın üzerinde bir zeka, yüksek benlik algısı ve özyeterlilik, olumlu mizaç özellikleri, olumlu okul bağı, sosyal yeterlilik, problem çözme becerisine ilişkin yeterlilik, destekleyici en az bir ebeveynin varlığı, olumlu akran gruplarının psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu faktörler olduğu ve duygusal istismarda olumlu uyum sağlamaya yardımcı olduğu bulunmuştur.

Görüldüğü gibi belirli aile yapılarında veya bireylerde istismarın yaşandığını söylemek oldukça güçtür. Örneğin, bireysel faktörler açısından duygusal istismara kızların erkeklere oranla daha fazla maruz kaldıklarına ilişkin bulguların yer almasına rağmen (Azizoğlu, 2009; McGloin ve Widom, 2001; Shirley, 2012), erkek ve kızlar arasında bir farkın olmadığını ifade eden bulgularda bulunmaktadır (US Department of Health and Human Services, Children's Bureau, 2012). Fakat bazı bireysel, ailesel ve çevresel özelliklerin istismar oluşumunda önemli yer edindiği söylenebilir.

Diğer yandan ebeveyn veya bakımı sunan kişilere ilişkin faktörlere bakıldığında ise, ilişkilerde güvensiz bağlanmanın, aile içi şiddetin, ruh sağlığı problemlerinin, sosyal izolasyonun, öğrenme bozukluğunun, madde kullanımının, ailenin bozulmasının, fakirlik ve sosyal dışlanmanın ve tek ebeveynli olmanın savunmasızlığı (vulnerability) arttırdığı; bağlanmanın sürekliliğinin (continuity of attachment), erken olumlu ebeveynlik yaşantılarının, sağlıklı olmanın, ebeveynler arasında destekleyici ilişkinin var olmasının, iyi problem çözme becerisine sahip olmanın ve kabul edilebilir bir ekonomik standarda sahip olmanın koruyucu faktörler olduğu ve bireyin duygusal istismarda psikolojik sağlamlığını arttırdığı belirtilmiştir (Iwaniec, 2006:183).

Afifi ve MacMillan (2011) tarafından çocuk istismarı sonrası psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu faktörlerin incelendiği bir çalışmada, destekleyici bir ilişki ve tutarlı bir aile ortamına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Destekleyici bir ilişki ve tutarlı bir aile ortamına sahip olan bireylerin daha az duygusal istismara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Son olarak ise dışsal faktörler incelenmiş ve istismarın olduğu ortamdaki uzaklaşma fırsatının olmayışı, ev dışında ilgi, hobi ve becerilerin geliştirilebileceği olanakların sınırlı olması, arkadaşların az olması, destekleyici bir öğretmenin olmayışı, düşük okul performansı, sosyal izolasyon risk faktörleri; istismarın olduğu çevreden uzaklaşma olanağının olması, dışsal destek sistemlerine ulaşım ve kullanabilme, becerilere, ilgilere veya bir organizasyona üye olma, arkadaşların olması, destekleyici bir öğretmenin, iyi bir okul performansının olması ve oyuncak veya evcil bir hayvan gibi ek bir yaşama bağın olması psikolojik sağlamlığı arttırıcı faktörler olduğu bulunmuştur (Iwaniec, 2006:183).

2.10. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin yurt içi ve yurt dışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Alan yazın incelenmiş ve yurt içi ve yurt dışında yapılmış çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

2.10.1. Yurt İçinde Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Yapılan Çalışmalar

İstismarın psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olmasına karşın alan yazında istismar ve psikolojik sağlamlığın bir arada alındığı çalışmalara rastlanamamıştır. Yapılan çalışmalarda daha çok istismarın etkileri ve sonuçları üzerinde odaklanılmıştır. Psikolojik sağlamlığa ilişkin çalışmalarda ise çoğunlukla risk faktörleri üzerine odaklanılmıştır. Buradan hareketle bu bölümde istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin alan yazında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Aktay (2010) tarafından yapılan bir çalışmada risk altındaki ortaöğretim 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin kendini toparlama güçleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar, kendini toparlama gücü puanları üzerinde ailenin birlikte veya ayrı oluşunun, okul içi etkinliklere katılımın, akademik başarının anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. kendini toparlama gücü ile sosyal destek arasındaki ilişkiye bakılmış ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Ayrıca kendini toparlama gücü ile cinsiyet değişkeni incelendiğinde toplam puanda anlamlı bir fark ortaya çıkmamış ancak tüm alt ölçek puanlarında kızlar erkeklerden daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Ulucan (2013) tarafından anne babası boşanmış ergenlerin yılmazlık, benlik saygısı, stresle başa çıkma tarzları ve psikolojik belirtiler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler incelenmiştir. Araştırmada ebeveynleri boşanmış erkek ergenlerin kız ergenlere göre yılmazlıkları daha düşük, benlik saygıları ise daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun yanında, ebeveynleri boşanmış ergenlerin, ebeveyn boşanma süresi arttıkça yılmazlık ve benlik saygılarında artma olduğu görülmüştür. Stresle başa çıkma tarzları, benlik saygısı ve psikolojik belirtiler, yılmazlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu, stresle başa çıkma ve benlik saygısına daha fazla sahip olmak, ebeveynleri boşanmış ergenlerin yılmazlıklarına olumlu katkı sağladığı ve yılmazlığa sahip olmanın psikolojik belirtilerin azalmasına neden olduğu bulunmuştur.

Aydoğdu (2013) tarafından üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeyleri ile başa çıkma ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, psikolojik sağlamlığın cinsiyet açısından farklılaşmadığı, psikolojik sağlamlık ile problem odaklı başa çıkma stratejisi arasında olumlu bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bağlanma stilleri açısından değerlendirildiğinde ise psikolojik sağlamlık ile kayıtsız bağlanma arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifade ile dayanıklılık düzeyindeki artış ile kişilerin kayıtsız bağlanma stilleri arasında olumlu yönde bir ilişki söz konusudur.

Psikolojik sağlamlık ile öz-anlayış arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, öz-anlayış puanları ile psikolojik sağlamlık alt boyutlarından güçlü olma, girişimci olma, iyimser olma, iletişim, öngörü, amaca ulaşma, lider olma, araştırmacı olma ve psikolojik sağlamlık toplam puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin psikolojik sağlamlık alt boyutlarından iyimser olma, sınıf değişkeni açısından üniversite öğrencilerinin güçlü olma, girişimci olma, iyimser olma, amaca ulaşma ve iletişim alt boyutlarında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür (Bolat, 2013).

Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlamlık ve aile işlevlerinin incelendiği bir çalışmada, cinsiyete göre psikolojik sağlamlık alt ölçek puanlarının farklılaştığı, erkeklerin “okul-içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler”, “çevresel etkinliklere katılım”, “ev-içi ilişkilerde ilgi” düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olduğu; kızların “arkadaş grubundaki ilgi”, “arkadaş grubundaki yüksek beklentiler”, “empati”, “problem çözme”, “işbirliği ve iletişim”, “eğitimsel beklentiler” düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin gelir düzeyi arttıkça “okul içi etkinliklere katılım”, “çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler”, “çevresel etkinliklere katılım”, “arkadaş grubundaki yüksek beklentiler”, “ev-içi ilişkilerde ilgi”, “ev içi etkinliklere katılım”, “eğitimsel beklentiler” puanlarının yükseldiği gözlenmiştir. Madde kullanmayan ergenlerin, madde kullanan ergenlere göre “okul içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler”, “amaçlar”, “ev-içi ilişkilerde ilgi”, “arkadaş grubundaki yüksek beklentiler”, “ev-içi

yüksek beklentiler”, “empati”, “işbirliği ve iletişim”, “öz-farkındalık” ve “eğitimsel beklentiler” koruyucu faktörlerine sahip olmaya ilişkin algılarının daha olumlu olduğu bulunmuştur. Ayrıca aile işlevleri sağlıklılaştıkça psikolojik sağlamlığın arttığı görülmüştür (Çataloğlu, 2011).

Ergün Başak (2012) ebeveynlerinin gelir düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin öz duyarlık, sosyal bağlılık ve iyimserlik düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiş ve öz duyarlık ve sosyal bağlılık değişkenlerinin, iyimserlik değişkeni üzerinde doğrudan etkiye ve dolayısıyla psikolojik dayanıklılık değişkeni üzerinde dolaylı etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, iyimserliğin psikolojik dayanıklılık üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu da belirlenmiştir. Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin öz duyarlık ve sosyal bağlılıklarının iyimserlik düzeylerini, iyimserlik düzeylerinin de psikolojik dayanıklılıklarını yordadığı belirlenmiştir.

Kararımak ve Siviş-Çetinkaya (2011) tarafından benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisinde duyguların aracı rolü üzerine yapılan bir çalışmada, denetim odağı ile benlik saygısının olumlu ve olumsuz duygular üzerinde anlamlı bir etkiye, olumlu ve olumsuz duyguların ise psikolojik sağlamlık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Benlik saygısı arttıkça olumlu duyguların arttığı, olumsuz duyguların azaldığı, denetim odağı arttıkça olumsuz duyguların arttığı ve olumlu duyguların azaldığı, olumlu duyguların psikolojik sağlamlık üzerinde pozitif, olumsuz duyguların negatif bir etkiye sahip olduğuna ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Modele dayanarak, kişinin kendine yönelik algıları olumlu ve olaylara karşı denetim inancı içsel etkenlere bağlıysa daha olumlu duygular yaşayacağı, diğer bir değişle bilişsel boyutta içsel denetim odağı ve benlik saygısı yüksek, duygusal boyutta ise olumlu duyguları daha fazla yaşayan bireylerin psikolojik sağlamlığa sahip bireyler olacağı söylenebilir.

Terzi (2008) tarafından üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarının içsel koruyucu faktörler açısından incelendiği bir çalışmada, öğrencilerin kendini

toparlama gücü puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği, kız ve erkeklerde kendini toplama gücü puanları ile iyimserlik, özyeterlik ve problem çözme başa çıkma stratejisi puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ayrıca regresyon analizi sonuçları, kız ve erkeklerde iyimserlik, özyeterlik ve problem çözme odaklı başa çıkma stratejisi değişkenlerinin kendini toplama gücü üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğunu göstermiştir

Duygusal istismara ilişkin yapılan çalışmalar sınırlı olsada, diğer bütün istismar türlerini kapsamı nedeniyle alan yazında duygusal istismara ilişkin çalışmalara yer verildikten sonra cinsel ve fiziksel istismara ilişkin çalışmalarda yer verilmiş ve yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bal (2010) çocukluk örselenme yaşantıları, ana-baba-ergen ilişki biçimleri ve sosyal destek algısının, kural dışı davranışlarla ilişkisini incelemiş ve erkek öğrencilerin, kızlara; geçmişte istismar yaşantısı (fiziksel, duygusal, cinsel ve istismar yaşantısı toplam) olan öğrencilerin, olmayanlara; ana-baba-ergen ilişki biçimlerini olumsuz-yetersiz algılayan öğrencilerin, ilişkilerini yeterli ve olumlu algılayan öğrencilere göre; aileden düşük sosyal destek algılayan öğrencilerin yüksek sosyal destek algılayan öğrencilere; arkadaştan düşük sosyal destek algılayan öğrencilerin, yüksek sosyal destek algılayan öğrencilere göre, kuraldışı davranışları toplam puanda ve alt ölçeklerin büyük çoğunluğunda daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, tartışıp kavga eden, evlerinde fiziksel şiddete uğrayan, evde içki içen biri olan, evde birbirine sevgi ile yaklaşmayan, ev ortamını huzursuz bulan yani duygusal istismara maruz kalan öğrencilerin kural dışı davranışlar gösterme oranları, evlerinde bu davranışların olmadığını ifade eden öğrencilere kıyasla daha yüksek bulunmuştur.

Bulut-Serin (2012) anne-babadan algılanan duygusal istismara yönelik yaptığı bir çalışmada, anne-babalardan algılanan duygusal istismar davranışlarının, “reddedici” ve “suça yöneltici” alt boyutlarında yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte, anne ve babaların gençlerle etkili iletişim ve empati kurma, rehberlik

yapmada sorunlar yaşadığı; anne ve babalarının davranışlarının gençler tarafından istismar edici yönde algılandığı görülmüştür.

Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergen olgularının sosyodemografik ve klinik özelliklerinin incelendiği bir çalışmada (Dönmez ve diğer., 2014), en sık bildirilen cinsel istismar tipi kızlarda %42,7 ile bedene cinsel amaçlı dokunma, erkeklerde % 50 ile anal penetrasyon olduğu, olguların %89,8'inde cinsel istismarın temas, % 46'sında penetrasyon içerdiği, mağdurların %40.5'inin birden çok kez cinsel istismara maruz kaldığı, olguların %10.2'sinin birden çok istismarcı tarafından istismara uğradığı, %81.9'unun istismar sonrası en az bir ruhsal bozukluk tanısı aldığı bulunmuştur. Ayrıca olguların %25,6'sına Akut Stres Bozukluğu (ASB), % 33,0'üne Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), %27,9'una Major Depresif Bozukluk (MDB) tanısının koyulduğu tespit edilmiştir. Olguların %7,4'ünde zekâ geriliği saptanmıştır. Bununla birlikte yeme bozukluğu olan bireyler üzerine yapılan bir diğer çalışmada, travma öyküsüne bulimik hastalarda, bulimik olmayan hastalara göre daha sık rastlanılmıştır. Travma ile ilgili yapılan ilk çalışmalar cinsel kötüye kullanım üzerine yoğunlaşmış olsa da, daha sonraki çalışmalarda yeme bozukluklarında travma spektrumunun cinsel kötüye kullanımdan fiziksel ya da duygusal kötüye kullanım, ihmal ve ilgisizliğe kadar uzandığı anlaşılmıştır (Ağırman ve Maner, 2010).

Örselenme yaşantıları üzerine yapılan bir çalışmada (Çeçen Eroğul ve Türk, 2013) ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelemiştir. Araştırma sonuçları fiziksel istismarın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ancak duygusal istismar ve cinsel istismarın ise cinsiyete göre anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir. Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantısı geçiren ergenlerin geçirmeyenlere göre sürekli öfke, öfke içe ve öfke dışı alt boyutlarında yüksek puanlara sahip oldukları, yine bu üç istismar yaşantısı geçiren ergenlerin benlik saygısı ve yaşam doyumu puanlarının da anlamlı bir biçimde düşük olduğunu göstermektedir. Ergenlerde fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantıları ile sürekli

öfke ve öfke ifade tarzları, benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeyleri arasında beklenildiği yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Kabasakal ve Arslan (2014) tarafından ergenlikte aile sorunları, psikolojik sağlamlık ve anti-sosyal davranışların incelendiği bir çalışmada, gençlik dönemi aile sorunları ile psikolojik sağlamlığın içsel ve dışsal koruyucu faktörleri arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde, anti-sosyal davranışlar ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. İçerisinde çatışma, istismar gibi sorunların olduğu ailelere sahip olan ergenlerin diğer ergenlere göre psikolojik sağlamlıklarının daha düşük olduğu ve daha fazla anti-sosyal davranışlara yöneldikleri bulunmuştur.

İstismar ve ihmalin çocuklar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkilerinin incelendiği bir çalışmada (Özcan, 2010) çocukların % 92.3'ünün istismar ve ihmale maruz kaldığı belirlenmiştir. Bu çocukların %67.8 oranında duygusal istismar, %42.1 oranında fiziksel istismar, %39.1 oranında ekonomik istismar ve %97.0 oranında ihmalle karşılaştığı saptanmıştır. Çocuğun cinsiyeti ve yaşı ile kardeş sayısı, okul dışında çalışma durumu, anne eğitim düzeyi, anne-baba çalışma durumu ve anne-baba evlilik durumunun istismar ve ihmal üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir. Baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi ve aile yapısının istismar ve ihmal üzerinde etkili faktörler olduğu saptanmıştır. İstismar ve ihmalin çocukların son dönemlerde yaşadıkları fiziksel belirtiler üzerinde etkili olmadığı, ancak istismara ve ihmale maruz kalan çocuklarda daha yüksek oranda psikolojik belirti gözlemlendiği ve gruplar arasındaki farkın önemli olduğu belirlenmiştir.

Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin kaygı düzeylerinin ve denetim odaklarının incelendiği bir çalışmada, duygusal istismara uğramış ergenlerin dış denetim odağına daha yakın ve daha kaygılı, duygusal istismara uğramamış ergenlerin ise iç denetim odağına daha yakın ve daha az kaygılı oldukları bulunmuştur. Ayrıca algılanan istismarın, cinsiyete göre değişmediği fakat anne ve

babanın eğitim durumu, aile tutumları ve ailenin gelir düzeyine göre değiştiği bulunmuştur (Öztep, 2010).

2.10.2. Yurt Dışında Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde yapılan çalışmaların aksine yurtdışında istismara maruz kalan bireylerin psikolojik sağlamlıklarının incelendiği bir çok çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu bölümde istismar ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini farklı değişkenler ile ele alan çalışmaların yanı sıra bir arada ele alan çalışmalar üzerinde de durulmuş ve alan yazında yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

İstismar sadece içerisinde bulunulan dönemi değil, sonraki gelişim dönemlerinde de psikopatolojik rahatsızlıklara neden olabilen bir olgudur. Buna yönelik Collishaw ve ark. (2007) tarafından çocukluk dönemi istismar sonrası yetişkinlerin psikopatolojik sorunları ve psikolojik sağlamlıkları incelenmiştir. Araştırmada çocuk istismarının oldukça yaygın bir olgu olduğu ve yetişkin psikopatolojisi üzerinde önemli bir risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Özellikle yetişkinlikte tekrarlanan depresyon, intihar davranışı, post travmatik stres bozukluğu gibi psikopatolojik rahatsızlıklara yakalanma oranının istismara uğramış bireylerde birkaç kat daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca istismar sonrası uyum sağlayabilen bireylerin psikolojik olarak daha sağlam oldukları bulunmuştur.

Gilbert ve ark. (2008) tarafından istismarın sonuçlarını incelendiği bir çalışmada, birden çok istismar türüne maruz kalma ve istismarın tekrarı ile psikolojik sonuçları, istismarın şiddeti arasında ilişki bulunmuştur. Çocuk istismarının çocuk mortalite ve morbiditesine önemli katkısı olduğu, yetişkinlikte de devam eden madde ve alkol kullanımı, riskli cinsel davranışlar, obezite, suç teşkil eden davranışlara yöneldikleri ve bireyin ruh sağlığı üzerinde uzun dönemde önemli etkiler bıraktığı belirlenmiştir.

Shirley (2012) tarafından kolej öğrencilerinde istismar ve ihmal ile psikolojik sağlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan çalışmada istismara uğramış erkek öğrencilerin kızlara göre psikolojik olarak daha sağlam oldukları görülmüştür. Diğer bir deyişle istismar sonrası erkek öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları kızlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. İstismar ve uyum arasındaki ilişkiyi anlamada, sosyal kaynakların ve olumsuz yaşam olaylarının iki önemli değişken olduğu bulunur.

Çocuk ve ergenlerde psikolojik sağlamlığın yaş ve cinsiyet açısından incelendiği 1109'u erkek ve 1163'ü kız olmak üzere 2492 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada, kız öğrencilerin iletişim, empati, yardım arama, geleceğe yönelik amaç ve istekleri doğrultusunda hedef belirlemede erkeklere göre daha yüksek puana sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca otonomi algısının yanısıra okul içerisindeki ve dışındaki akranlar, öğretmenler ve ebeveynleri ile daha olumlu bir ilişkilerinin olduğunu belirtmişlerdir. Yaş ve cinsiyetin ortak etkisine bakıldığında, empati, yardım arama, evde yetişkin birinin desteği, okulda biri tarafından desteklenme ve otonom bir yaşamın yaş ve cinsiyetin ortak etkisi açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur (Sun ve Stewart, 2007).

Ergenlerin psikolojik sağlamlıkları açısından ruh sağlığı problemlerini azaltmada sosyal destek ve prososyal davranışların incelendiği bir çalışmada (Haroz, Murray, Bolton, Betancourt ve Bass, 2013) prososyal davranışlardaki gelişmenin anksiyete semptomlarını azalttığı, benzer durumun depresyon içinde geçerli olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal destek ile depresyon ve anksiyete arasında bir ilişki bulunamamıştır. Sonuç olarak prososyal davranışların psikolojik sağlamlığı arttırdığı belirtilmiştir.

Bir diğer çalışmada ise ergen ve yetişkinlerde psikolojik sağlamlık ile öz-anlayış (Self-compassion) arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçları hem ergenlerde hem yetişkinlerde öz-anlayış ile iyi olma arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte öz-anlayıştaki bireysel farklılıkların aile ve

bilişsel faktörler tarafından anlamlı düzeyde yordandığı bulunmuştur. Öz-anlayışın aracılık etkisine bakıldığında, aile/bilişsel faktörler ile iyi olma arasındaki ilişkide aracılık etkisi görülmüştür (Neff ve McGehee, 2010).

Psikolojik sağlamlığın psikopatolojik rahatsızlıklar üzerindeki koruyucu faktör olmasına ilişkin Seok ve ark. (2012) tarafından major depresyon tanısı almış hastalar üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada major depresyon tanısı almış gruptaki kişilerin, daha fazla kişilerarası-eşsel şiddete maruz kaldıkları, kontrol grubu ile karşılaştırıldığında psikolojik sağlamlıklarının daha düşük olduğu ve kendini kontrol ve kendine güven faktörleri (self-confidence and self-control factors) ile depresif semptomlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Fakat erken yaştaki stresler ile depresif semptomlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunamamıştır. Psikolojik sağlamlığa ilişkin faktörler içerisinde yer alan kendine güven ve kendini kontrolün major depresyon yaşayan kişilerde iyileştirici etkisi olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kişiler arası ve eşsel şiddet, fiziksel ve duygusal istismarı kapsayan erken yaşta yaşanan streslerin depresyonun gelişiminde risk faktörü olduğu bulunmuştur.

Ergenlik döneminin ortaöğretim dönemine denk gelmesi, bu dönemde istismar olgusunun psikolojik danışmanlık boyutu ile ele alınmasının önemini arttırmaktadır. Bu amaçla Gesinde (2011) tarafından duygusal istismarın boyutlarının ele alındığı ve psikolojik danışmanlığa ilişkin önerilerde bulunulan bir çalışmada, en sık rastlanılan duygusal istismarın ebeveyn tarafından izole edilme, ardından aşağılamanın geldiği ve en az puan ortalamasının ise kötüleştirme (Corrupting) alt boyutunda olduğu görülmüştür. Ayrıca duygusal istismarın cinsiyet açısından farklılaşmadığı ve yaşadıkları aile tipi açısından istismara maruz kalmanın anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Çok eşli ailelerde yaşayan ergenlerin tek eşli ailelerde yaşayanlara göre daha fazla duygusal istismara maruz kaldıkları görülmüştür.

Moretti ve Craig (2013) yaptıkları bir çalışmada ergenlikten genç yetkinliğe kadar olan dönemde fiziksel ve duygusal istismar, regülasyon etkisi (Affect Regulation) ile depresyonda risk faktörleri incelenmiştir. Araştırmada depresif semptomlar ve anne tarafından istismara maruz kalma arasındaki ilişki incelendiğinde, istismarın depresyon üzerinde hem doğrudan hem dolaylı olarak önemli bir risk faktörü olduğu görülmüştür.

Diğer bir çalışmada ise Hussain ve Munaf (2012) çocukluk döneminde babadan algılanan kabul ve reddin yetişkinlikte psikolojik uyum üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapılan çalışmada kabul edilen gruptaki yetişkinlerin daha uyumlu oldukları ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Psikolojik olarak uyumsuz olan grubun daha fazla düşmanlık/öfke, olumsuz benlik saygısı, olumsuz öz yeterlilik (self adequacy), duygusal duyarsızlık, duygusal değişkenlik, bağımlılık ve olumsuz dünya görüşü puanına sahip oldukları ve bunun istatistiksel olarak da anlamlı olduğu görülmüştür.

Psikolojik sağlamlık ile depresyon, duygusal ve davranışsal problemler ve ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanmanın incelendiği bir çalışmada, depresif semptomlar veya diğer duygusal ve davranışsal problemlere sahip olan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının daha düşük olduğu, kızların psikolojik sağlamlıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu ve zayıfta olsa yaşanan tramva ve ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanma ile psikolojik sağlamlık arasında bir ilişkinin olduğu bulunmuştur (Ziaian, Anstiss, Antoniou, Baghurst ve Sawyer, 2012).

Çinli ergenlerde koruyucu ve risk faktörleri ile psikolojik sağlamlığın incelendiği bir çalışmada Li, Martin, Armstrong ve Walker (2011) zayıf ailesel idarenin ve okula katılımın problem davranışlar üzerinde önemli risk faktörleri olduğu görülmüştür. Ayrıca düşük okul katılımının beraberinde akademik başarısızlığı getirdiği ve akademik başarısızlığın önemli bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Koruyucu faktörler açısından ailesel bağlılığın, okul içerisinde prososyal gelişim için fırsatların verilmesinin ve okula ilişkin yüksek beklentilerin problem davranışları

negatif yönde yordadığı görülmüştür. Okulda prososyal katılım ve yüksek beklentinin akademik başarının önemli yordayıcıları olduğu görülmüştür. Son olarak ise psikolojik sağlamlığa bakılmış ve psikolojik olarak sağlam olan ve olmayan bireylerin koruyucu faktörler açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Geçmişinde istismar ve travmatik olaylara maruz kalan bireylerde psikolojik sağlamlığın depresyonda aracılık etkisinin incelendiği bir çalışmada, çocukluk dönemi istismara maruz kalmanın, diğer travmatik olaylarla karşılaşmanın psikolojik sağlamlığın ve diğer travma ve psikolojik sağlamlığın ortak etkisinin depresif semptomları yordadığı bulunmuştur. Bununla birlikte bu değişkenlerin varyansın yaklaşık %34'ünü açıkladığı görülmüştür (Wingo ve diğer., 2010).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesinde yararlanılan istatistik yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Ergenlikte algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma, ilişkisel tarama modeline dayalı, betimsel bir çalışmadır. Tarama modelleri, varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan ve değişkenleri oldukları gibi ele alan yaklaşımlardır (Karasar, 2012:76; Kothari, 2004:3). Araştırmaya konu olan durumun (olay, nesne veya birey), kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışıldığı bu modellerde, önemli olan var olanı değiştirmeye kalkmadan gözleyebilmektir (Köse, 2013:111). Betimsel tarama modelleri kendi içinde genel tarama ve örnek olay tarama modelleri olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır.

Genel tarama modelleri; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkındaki genel yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2012:79). Genel tarama modelleri içerisinde yer alan ve araştırmalarda yaygın olarak kullanılan modellerden bir tanesi olan ilişkisel tarama modelleri ise, iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Hawitt ve Cramer, 2011:12; Köse, 2013:113). Bu modellerde amaç iki veya daha çok değişken arasındaki ilişkinin varlığını ya da derecesini belirlemeye çalışmaktır (Creswell, 2005: 338). Bu modeller özellikle zaman ve ekonomik olanakların yetersizliği nedeniyle deneysel modellerin kullanılmamadığı durumlarda kullanılabilir. Bununla birlikte bu tür modellerde neden-

sonuç ilişkisinin yanı sıra, ilişkilerin yorumlanması ve kestirilmesi de mümkün olmaktadır (Köse, 2013:113).

İlişkisel tarama modellerinde, ilişkisel çözümlemenin korelasyon türü ilişki ve karşılaştırma türü ilişki olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Yaygın olarak kullanılan korelasyon türü ilişkilerde değişkenler arası ilişkiye, değişkenlerin birlikte değişip değişmediğine, birlikte bir değişim varsa, bunun nasıl olduğunun öğrenilmeye çalışıldığı ve sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir çözümleme türüdür (McQueen ve Knussen, 2006:72; Köse, 2013:113). Burada amaç en az iki değişken arasında var olan ilişkiyi ortaya koymaktır (McQueen ve Knussen, 2006:72).

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Isparta il merkezinde 2012-2013 eğitim-öğretim yılında kamuya ait ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenler oluşturmaktadır. Araştırma evreninden verilerin toplanması için örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

En iyi bilinen olasılıklı örnekleme türlerinden bir tamesi olan basit tesadüfî örnekleme yönteminde (Ary, Jacobs ve Razavieh, 2010:150), evrendeki her elemmanın örnekleme girme şansı eşittir (Kitchenham ve Pfleeger, 2002:18). Diğer bir ifade ile basit tesadüfî örnekleme yönteminin temel özelliği, bütün bireylerin örnekleme katılmada eşit ve bağımsız şansa sahip olmalarıdır.

Evrenin tanımlanması, evrendeki bütün elemanların listelenmesi ve son olarak rastgele elemanların belirlenmesi olmak üzere üç adımda basit tesadüfî örnekleme yöntemi sıralanabilir (Ary, Jacobs ve Razavieh, 2010:150). Elbetteki burada örnekleme belirlemede birçok yol kullanılabilir. Örneğin, evrendeki elemanlara rastgele sayılar verilerek içlerinden rastgele seçim yapılarak örneklem büyüklüğü de belirlenebilir (Kitchenham ve Pfleeger, 2002:18).

Basit tesadüfî örnekleme yönteminin yapılabilmesi için evren birimlerinin bilinmesi ve listelenmesi gerekir. Ardından kararlaştırılan örneklem büyüklüğüne ulaşınca kadar listeden birim seçilmelidir. Örneğin, öğrenci yerine sadece okul listelerini temin eden bir araştırmacı, iki aşamada bir örnekleme yapabilir. İlk aşamada, okul listesinden kararlaştırılan sayı kadar okul tesadüfî olarak seçilir. İkinci aşamada ise örnekleme alınan okulların her birinden öğrenci listeleri temin edilerek listelerden kararlaştırılacak sayı kadar öğrenci seçkisz seçilir. Eğer okul öğrenci listeleri temin edilemez ise sınıf listeleri içerisinde seçime gidebilir ve ardından sınıf öğrencilerinin tümü ve içerisinde yine seçime gidilerek örneklem alınabilir (Büyüköztürk ve diğer., 2013:86). Buradan hareketle bu çalışmada ilk olarak Isparta Milli Eğitim Müdürlüğü'nden il merkezinde bulunan ortaöğretim kurumlarının listesi ve öğrenci sayıları alınmıştır. Ardından okullara birer sayı verilerek içerisinde rasgele seçilen okullara, okullarda ise seçilen öğrencilere uygulama yapılmıştır.

Isparta İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre, il merkezinde 24 kamuya ait ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. Bu okullarda 6443 kız ve 6376 erkek olmak üzere toplam 12819 öğrenci eğitim görmektedir (MEM, 2013). Bu bilgiler ışığında evrenden örnekleme yapılmıştır.

Krejcie ve Morgan'a (1970) göre 10000-15000 arasındaki bir evreni temsil edebilecek en düşük örneklem sayısı yaklaşık 380 (%5) olmalıdır. %3 baz alındığında ise bu sayı yaklaşık 1000 olmalıdır (Israel, 2013:3; Saunders, Lewis ve Thornhill, 2009:219). Burada hareketle ölçme araçları 1600 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma örnekleminde yer alan okul ve öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.
Araştırma Evren ve Örnekleminde Yer Alan Okul ve Öğrenci Sayıları

Evren			Örneklem	
<i>Okul Türü</i>	<i>Okul Sayısı</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>	<i>Okul Sayısı</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>
Anad.-Mes.	24	12819	10	1600

Okullarda uygulama yapmak için Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulunun oluru ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izni alınarak uygulama süreci başlatılmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra okul idarecileri ve okul psikolojik danışmanları ile iletişime geçilmiş, araştırma hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Uygulama sürecinde okul psikolojik danışmanlarından yararlanabilmek için, onlar ile bir araya gelinerek araştırma hakkında detaylı bilgi verildikten sonra uygulama süreci konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Okullarda okul yönetimi tarafından rastgele belirlenen öğrencilere, okul psikolojik danışmanlarının yardımı ile ölçme araçları uygulanmıştır.

Örneklemdeki 1600 öğrenciye uygulanan ölçme araçlarından 1555 öğrenciye ait formlar bilgisayar ortamına sağlıklı bir şekilde aktarılmıştır. Veri seti üzerinde bir takım veri temizleme işlemi yapıldıktan sonra katılımcı sayısı duygusal istismar anne formunu dolduran 712 kız ve 537 erkek olmak üzere 1249'a; baba formunu dolduran 704 kız ve 530 erkek olmak üzere 1234'e düşmüştür. Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.
Örnekleme Oluşturan ve Anne Formunu Dolduran Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Sınıf Düzeyi				Okul Türü		Toplam
				Anadolu	Meslek	
9	Cinsiyet	Kız	Sayı	178	60	238
			%	56.3%	60.0%	57,2%
		Erkek	Sayı	138	40	178
			%	43.7%	40.0%	42,8%
	Toplam		Sayı	316	100	416
			%	100,0%	100.0%	100.0%
10	Cinsiyet	Kız	Sayı	196	58	254
			%	56.8%	65.9%	58,7%
		Erkek	Sayı	149	30	179
			%	43.2%	34.1%	41,3%
	Toplam		Sayı	345	88	433
			%	100,0%	100.0%	100.0%
11	Cinsiyet	Kız	Sayı	131	32	163
			%	51.8%	64.0%	53,8%
		Erkek	Sayı	122	18	140
			%	48.2%	36.0%	46,2%
	Toplam		Sayı	253	50	303
			%	100,0%	100.0%	100.0%
12	Cinsiyet	Kız	Sayı	52	5	57
			%	59.1%	55.6%	58,8%
		Erkek	Sayı	36	4	40
			%	40.9%	44.4%	41,2%
	Toplam		Sayı	88	9	97
			%	100,0%	100.0%	100.0%

Anne formunu dolduran öğrencilerin %80 okul türü açısından anadolu lisesi ve %20'si meslek lisesi öğrencisidir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında %33.3 dokuzuncu, %34.7 onuncu, %24.3 onbirinci ve %7.8 onikinci sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin çoğunluğu ekonomik düzeylerini orta ve iyi olarak algılamaktadır (orta=% 47.2; iyi=%45.8). Öğrencilerin %5.1'inin anne-babası boşanmıştır.

%99'unun anne-babası özdür. %9.7'si psikolojik yardım almış ve %6.8'inin ise süregelen bir rahatsızlığı vardır.

Tablo 6.

Örnekleme Oluşturan ve Baba Formunu Dolduran Öğrencilerin Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Düzeyine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Sınıf Düzeyi				Okul Türü		Toplam
				Anadolu	Meslek	
9	Cinsiyet	Kız	Sayı	175	60	235
			%	56.5%	60.6%	57,5%
		Erkek	Sayı	135	39	174
			%	43.5%	39.4%	42,5%
	Toplam		Sayı	310	99	409
			%	100,0%	100.0%	100.0%
10	Cinsiyet	Kız	Sayı	195	55	250
			%	56.7%	66.3%	58,5%
		Erkek	Sayı	149	28	177
			%	43.3%	33.7%	41,5%
	Toplam		Sayı	344	83	427
			%	100,0%	100.0%	100.0%
11	Cinsiyet	Kız	Sayı	131	32	163
			%	51.8%	65.3%	54,0%
		Erkek	Sayı	122	17	139
			%	48.2%	34.7%	46,0%
	Toplam		Sayı	253	49	302
			%	100,0%	100.0%	100.0%
12	Cinsiyet	Kız	Sayı	51	5	56
			%	58.6%	55.6%	58,3%
		Erkek	Sayı	36	4	40
			%	41.4%	44.4%	41,7%
	Toplam		Sayı	87	9	96
			%	100,0%	100.0%	100.0%

Baba formunu dolduran öğrencilerin ise %80.6 okul türü açısından anadolu lisesi ve %19.4 meslek lisesi öğrencisidir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında %33.1 dokuzuncu, %34.6 onuncu, %24.5 onbirinci ve %7.8 onikinci sınıf öğrencisidir.

%6.2'si psikolojik yardım almış ve %6.6'sının ise süregelen bir rahatsızlığı vardır. Yine benzer şekilde öğrencilerin çoğunluğu ekonomik düzeylerini orta ve iyi olarak algılamaktadır

Tablo 7.
Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Anne-baba Eğitim Durumlarına İlişkin
Betimleyici İstatistikler

			Baba Eğitim Durumu			Toplam
			İlkokul	Lise	Lisan ve Üstü	
Anne Eğitim Durumu	İlköğretim	Sayı	407	198	90	695
		%	86.8%	49.4%	23.7%	55,6%
	Lise	Sayı	55	175	142	372
		%	11.7%	43.6%	37.5%	29,8%
	Lisan ve Üstü	Sayı	7	28	147	182
		%	1.5%	7.0%	38.8%	14,6%
Toplam		Sayı	469	401	379	1249
		%	100,0%	100.0%	100.0%	100.0%
			Baba Eğitim Durumu			Toplam
			İlkokul	Lise	Lisan ve Üstü	
Anne Eğitim Durumu	İlköğretim	Sayı	402	193	90	685
		%	86.6%	49.1%	23.9%	55,5%
	Lise	Sayı	55	172	141	368
		%	11.9%	43.8%	37.4%	29,8%
	Lisan ve Üstü	Sayı	7	28	146	181
		%	1.5%	7.1%	38.7%	14,7%
Toplam		Sayı	464	393	377	1234
		%	100,0%	100.0%	100.0%	100.0%

Anne-baba eğitim durumu açısından bakıldığında her iki formu dolduran öğrencilerin anne-baba eğitim durumlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin %55.6'sı ilköğretim, %29.8 lise ve %14.6 lisans ve lisansüstü, babalarının %37.6'sı ilköğretim, %32.1 lise ve %30.3 lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Elde edilen verilerden de anlaşıldığı gibi öğrencilerin baba eğitim düzeylerinin anne eğitim düzeylerinde oldukça yüksek

olduğu görülmektedir. Diğer bir değişle örnekleme oluşturan öğrencilerin babalarının annelerine göre eğitim düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Son olarak öğrencilerin yaşlarına ilişkin betimsel veriler incelenmiştir. Anne formunu dolduran öğrencilerin yaş ortalaması 16.80, standart sapması 1.01'dir. Katılımcıların yaş aralığı 15 ile 19 arasında değişmektedir. Baba formunu dolduran öğrencilerin yaş ortalaması 15.81 ($Ss=.98$) ve yaş aralıkları 15 ile 18 arasındadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kişisel Bilgi Formu, Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği ve Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne-Baba Kısa Formu olmak üzere, bu araştırmada üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda yaş, cinsiyet, okul türü gibi bazı sosyodemografik bilgiler yer almaktadır. Ayrıca bu formda araştırmacı tarafından uzman görüşleri doğrultusunda ergenlerin yaşamış oldukları psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık, herhangi bir psikolojik tedavi alıp almadıklarına ilişkin bir takım sorular sorulmuştur.

3.3.2. Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği: Olumlu ergen gelişimi ile ilişkilendirilen çeşitli içsel ve dışsal (bireysel ve çevresel) koruyucu faktörü betimlemek ve ölçmek amacıyla geliştirilen Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği (PSEGÖ), 33 madde aracılığıyla 11 dışsal koruyucu faktör (okuliçi ilişkilerde ilgi, okuliçi yüksek beklentiler, okuliçi etkinliklere katılım, çevresel ilişkilerde ilgi, çevresel yüksek beklentiler, çevresel etkinliklere katılım, arkadaş grubundaki ilgi, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, eviçi ilişkilerde ilgi, eviçi yüksek beklentiler, eviçi etkinliklere katılım) ile ergenlerin başarılı ve sağlıklı gelişimlerini destekleyen çevresel kaynaklar ya da destek sistemleri incelenmektedir. Ayrıca, 18 madde ile de 6 içsel koruyucu faktör (işbirliği ve iletişim, empati, problem çözme, öz-yeterlik, öz-farkındalık ile amaçlar ve eğitimsel beklentiler) belirlenmektedir. PSEGÖ ayrıca

okula bağlılık (school connectedness) boyutunu ölçen ve kullanımı isteğe bağlı olan 5 madde içermektedir.

Ölçek toplamda 56 maddeden oluşmaktadır. Dışsal koruyucu faktörleri oluşturan 11 alt boyut (okul-içi ilişkilerde ilgi, okul-içi yüksek beklentiler, okul-içi etkinliklere katılım, çevre-sel ilişkilerde ilgi, çevresel yüksek beklentiler, çevresel etkinliklere katılım, arkadaş grubundaki ilgi, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, ev-içi ilişkilerde ilgi, ev-içi yüksek beklentiler, ev-içi etkinliklere katılım) için elde edilen güvenirlik katsayıları sırasıyla 0.84, 0.86, 0.77, 0.84, 0.90, 0.73, 0.86, 0.59, 0.77, 0.76, 0.75 bulunmuştur. İçsel koruyucu faktörleri oluşturan 6 alt boyut (işbirliği ve iletişim, öz-yeterlik, empati, problem çözme, öz-farkındalık ile amaçlar ve eğitimsel beklentiler) için elde edilen güvenirlik katsayıları ise sırasıyla 0.74, 0.80, 0.77, 0.82, 0.79, 0.77'dir. 4 çok doğrudan 1'e doğru puanlanan ölçek dörtlü likert tipi bir ölçektir (Gizir ve Aydın, 2006; Wested, 2002; 2013).

Gizir ve Aydın (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek, dışsal ve içsel koruyucu faktörler için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılarak sınanmıştır. Yapılan DFA sonucunda ortaya çıkan 9 boyutlu dışsal koruyucu faktörler modeli incelendiğinde, $2(393) = 850.57$, $\chi^2/sd = 2.16$, RMSEA = .037, SRMR = .038, GFI = .94, AGFI = .93 ve CFI = .95 değerleri bulunmuştur. Elde edilen bu değerler, yukarıda adı geçen maddelerin çıkarılmasıyla oluşan 31 maddelik modelin kabul edilebilir olduğuna işaret ettiği ve PSEGÖ Dışsal Koruyucu Faktörler modelinin ayırt edici özelliklere sahip 31 madde ve 9 faktörden oluştuğu doğrulayıcı faktör analizine göre belirlenmiş ve bu model kuramsal ve istatistiksel açıdan uygun bulunmuştur. Dışsal koruyucu faktörler alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında, okuliçi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, .78, okul-içi etkinliklerine katılım, .67, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, .83, çevresel etkinliklere katılım, .55, arkadaş grubundaki ilgi, .85, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, .62, eviçi ilişkilerde ilgi, .79, eviçi yüksek beklentiler, .66 ve eviçi etkinliklere katılım, .63 Cronbach Alpha değerleri bulunmuştur.

DFA sonucunda ortaya çıkan 7 boyutlu içsel koruyucu faktörler modeli incelendiğinde, $2(98) = 224.91$, $\chi^2/sd = 2.29$, RMSEA = .039, SRMR = .027, GFI = .97, AGFI = .95 ve CFI = .96 değerleri elde edilmiştir. Elde edilen bu değerler, 17 maddelik modelin istatistiksel olarak istenilen ölçüde uygun olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak, doğrulayıcı faktör analizine göre PSEGÖ İçsel Faktörler modelinin ayırt edici özelliklere sahip 17 madde ve 7 faktörden oluştuğu belirlenmiş ve bu model kuramsal ve istatistiksel açıdan da uygun bulunmuştur. Bununla birlikte içsel koruyucu faktörler alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında Empati, .66, Problem çözme, .69, Öz-yeterlik, .53, İşbirliği ve iletişim, .50, Amaçlar, .59, Öz-farkındalık, .64 veEğitimsel beklentiler, .78 Cronbach Alpha değerleri elde edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan çalışmada PSEGÖ'ye ait 48 maddenin 9 dışsal ve 7 içsel koruyucu faktöre ayrıldığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar PSEGÖ'nün yapı geçerliğinin bulunduğu işaret ettiği ve maddelerin faktör yükleri de yeterli düzeyde bulunmuştur.

3.3.3. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği Anne-Baba Kısa Formu: Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği ergenlerin anne-babalarından algıladıkları duygusal istismar belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Vardar, 1994; Çeşmeci, 1996; Kılınç, 1999).

Ölçek likert tipi bir ölçme aracı olup alınabilecek puan 100 ile 400 arasında değişmektedir (Kılınç, 2004:29). Anne-baba uzun formuna ilişkin ilk çalışma Vardar (1994) tarafından yapılmış, anne ve baba formu için Cronbach Alpha 96 bulunmuştur. Çeşmeci (1996) tarafından yapılan bir diğer çalışmada 97 iken Kılınç (1996) tarafından yapılan bir çalışmada ise yine 96 bulunmuştur. Çeşmeci (1996) tarafından yapılan çalışmada alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı anne ve baba formunda .95 ile .98 arasında değişmektedir. Kılınç (1996) tarafından yapılan bir çalışmada ise anne formunda Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .68 ile .91 arasında baba formunda ise .82 ile .90 arasında değişmektedir. Son olarak

Erkman ve Görkem (2012) tarafından kısa formu geliştirilerek ölçekteki madde sayısı 100'den 58'e düşürülmüştür. Yapılan çalışmada anne formu için Cronbach Alpha değeri 95 ve baba formu için ise 97 bulunmuştur.

Ölçek beş boyuttan oluşmaktadır. Şiddetli reddetme boyutunda 13, gizli reddetme boyutunda 16, gerçek dışı beklentiler boyutunda 18, aşağılama boyutunda 9 ve kabul/saygı boyutunda ise 2 madde bulunmaktadır (Erkman ve Görkem, 2012). Alan yazın incelendiğinde araştırmacıların (Anglim, 2007; Costello ve Osborne, 2005; Floyd ve Widaman, 1995; Raubenheimer, 2004; Tucker ve MacCallum, 1997) bir boyutta en az üç madde olması gerektiği noktasında hem fikir oldukları görülmektedir. Costello ve Osborne (2005) bir boyutta madde sayısının üç maddeden az olması durumunda o faktörün zayıf ve istikrarsız olacağını belirtmektedir. Ölçeğin kısa formunda kabul/saygı boyutunda iki maddenin yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle ölçeğe ilişkin uzun formlarda yer alan beş madde tekrar boyuta eklenerek ön uygulama yapılmış ve anne-baba formuna ilişkin model Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanarak sınanmıştır.

DFA araştırmalarda en yaygın kullanılan istatistiksel tekniklerden bir tanesidir. Yapısal Eşitlik Modeli'nin bir türü olan DFA, göstergeler (indicators) olarak ifade edilen gözlenen değişkenler ile faktör veya örtük değişken olarak ifade edilen değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır (Brown, 2006:1). Diğer bir deyişle DFA az sayıdaki parametreler açısından ampirik veriyi açıkladığı ve tanımladığı varsayılan modele ilişkin bir yapıyı ifade eder. Model daha önceki bilgilere dayanır (Jöreskog ve Sörbom, 1993:22). Burada amaç ölçme modelleri bir grup gözlenebilen değişkenin örtük değişkenleri nasıl ve ne kadar açıkladığını ortaya koymaktır. Örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiyi belirten hipotezler DFA aracılığı ile test edilir (Schumacker ve Lomax, 2010:163). Sümer (2000:52) göre DFA psikoloji literatüründe daha çok ölçek geliştirmede ve geçerlilik analizinde kullanılmakta ve önceden belirlenmiş yada kurgulanmış bir yapının doğrulanması yada teyit edilmesi amacını taşımaktadır. Burada belirli değişkenlerin bir kuram temelinde önceden belirlenmiş faktörler üzerinde ağırlıklı olarak yer

alacağı şeklindeki bir ön beklentinin sınanması yer alır. Buradan hareketle Algılanan İstismar Ölçeği'ne (ADİÖ) ilişkin model DFA aracılığı ile sınanmıştır.

ADİÖ'nin yapı geçerliliğine geçilmeden önce veri setinde hatalı, yanlış kodlama gibi bazı nedenlerden kaynaklanabilecek sorunlara ilişkin veri seti üzerinde bir takım veri temizleme işlemleri yapılmıştır (Hair ve diğer., 2010:33). Veriler üzerinde yapılmak istenilen asıl (main) analizlere geçilmeden önce verilere ilişkin bir takım özelliklerin incelenmesi oldukça önemlidir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Verilerin kalitesinin incelenmesi yani nitelikli verilerle çalışma yapmak, verilerden geçerli sonuçlar çıkarabilmek için (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:9) verilerin hatasızlığı, kayıp veriler, uç değerler ve uygulanacak analiz teknikleri için gerekli varsayımların incelenmesi büyük önem taşımaktadır (Hair ve diğer., 2010:34; Tabachnick ve Fidell, 2008:60).

Bu araştırmada verilerin düzenlenmesine ilişkin ilk olarak verilerin hatasızlığna ilişkin parametreler incelenmiştir. Bilindiği gibi verilerin niteliği elde edilecek sonuçların geçerliliği ve güvenirliği için oldukça önemlidir. Hatalı veriler ile yapılan analizlerden elde edilecek sonuçlarında ve bu sonuçlardan hareketle yapılacak yorum ve varılacak yargılarda geçerliliğini düşürecektir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:9). Bu nedenle araştırma katılımcılarından toplanan ham veri setleri SPSS programına aktarıldıktan sonra, veri setindeki değişkenlere ilişkin frekans değerleri incelenerek hatalı veya boş bırakıldığı belirlenen madde veya değişkenler ham veri setlerinden kontroller yapılarak veriler eksik ve hatalı kodlamalardan arındırılmıştır.

Araştırmalarda karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi olan kayıp değerler (Tabachnick ve Fidell, 2007:62), yapılmak istenilen asıl araştırmadan önce incelenmesi gereken ve giderilmesi (değer atanması) gereken önemli hususlardan bir tanesidir. %1'den daha az olan kayıp değerler genellikle önemsiz, %1-5 arasında olanlar idare edilebilir, %5-15 arası gelişmiş yöntemler ile ele alınması gereken ve %15 sonrası ise elde edilecek sonuç ve yorumlar üzerinde ciddi etkiler

bırakabilmektedir (Acuna ve Rodriguez, 2004:639; Davey ve Savla, 2010:47). Araştırmalarda %5'in altında olan ve ratsgele dağılım gösteren kayıp değerler tolere edilebilir olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle araştırma veri setindeki kayıp değerlere ilişkin frekans tabloları incelenerek, kayıp değerleri %5'in üzerinde olan veriler analizden çıkartılmıştır. Kayıp değerleri %5'in altında olan ve rastgele dağılım gösterdiği belirlenen değişkenlere ise, aritmetik ortalama (series mean) ile değer atanmıştır (Seçer, 2013: 16). Bir sonraki safha olarak ise alışıla geldik değerlerin dışında değerler olan veya aşırı değerlere sahip olan denekleri ifade eden (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:12) veri setindeki uç değerler saplı kutu grafikleri (box plots) aracılığı ile incelenmiştir. Duygusal istismar anne formundan 21, baba formundan 32 aşırı ve uç değer olduğu belirlenen değerler analiz dışı bırakılmıştır. Son olarak ise veri setine ilişkin normalite değerleri incelenmiş ve normal dağılım sergilediği görülmüştür (Kolmogorov Smirnov $p > .05$). Ayrıca basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve z değerlerinin normal dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

DFA için çalışma gurubunun ne kadar olması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Farklı görüşlere rağmen geniş katılımcı sayısının hata olasılığını azaltacağı ve elde edilecek sonuçların güvenilirliğini arttıracığı belirtilmektedir (Gagné ve Hancock, 2006:66; Osborne ve Costello, 2004). Bazı araştırmacılar (Barrett, 2007:820) 200 üzeri katılımcının istatistiksel gücü sağlamada ve analiz için yeterli olabileceğini belirtirken, diğer bazı araştırmacılar (Kline, 2011:12; Schreiber ve diğer., 2006:326) ise tahmin edilen her parametre için yaklaşık 10 katılımcının genel olarak kabul gördüğü noktasında birleşmektedirler. Hoe (2008:79) her bir parametre için 10 katılımcının genel olarak yapısal eşitlik modellerinde kabul görmesinin yanı sıra bazı araştırmacılar tarafından belirtilen 200 ve üzeri katılımcınında veri alanilizi için gerekli olan istatistik gücü sağladığını belirtmektedir. Bu çalışma kapsamında da çalışma grubu olarak her parametre için 10 alınmıştır. ADİÖ'deki madde sayısının 63 olduğu göz önüne alındığında, katılımcı sayısının 630'un üzerinde olması gerektiği görülmektedir. Bu kapsamda ölçme araçları 830 öğrenciye uygulanmıştır.

ADİÖ anne ve baba formundan oluşmakta ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. Anne ve baba formu için ayrı ayrı sınanan ölçek, toplam puan üzerinden değerlendirilebilmesi nedeniyle ikinci düzey DFA ile sınanmıştır. DFA uygulanırken, özellikle çok boyutlu ölçeklerde ikinci düzey faktör analizinde uygulanması önerilmektedir (Meydan ve Şeşen, 2011).

DFA için Lisrel 8.5 (Jöreskog ve Sörbom, 2002) programı kullanılmıştır. En çok olabilirlik (maximum likelihood) tekniğinin kullanıldığı bu araştırmada, öngörülen modelin uygunluğunu değerlendirmek için çeşitli uyum indekslerine bakılmıştır. Bu çalışma kapsamında ADİÖ anne ve baba formunun sınanmasına yönelik uygulanan DFA'ya ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

3.3.3.1. Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne-Baba Kısa Formuna İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analiz Sonuçları

Yetişkin genç ilişkiler ölçeği baba kısa formuna ilişkin bulgular incelendiğinde, gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama durumlarına ilişkin t değerlerinin .05 düzeyinde ve χ^2 değerinin .01 düzeyinde manidar olduğu görülmektedir. Örneklem büyüklüğü nedeniyle pekçok DFA çalışmasında p değerinin manidar olması doğaldır. Bu nedenle iki matris arasındaki uyuma ilişkin alternatif uyum indekslerinde değerlendirilmesinde yarar vardır. Diğer bir değişle p değerinin manidar olması pekçok çalışmada tolere edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:324). Bu nedenle değerlendirilecek diğer bir uyum indeksi ise χ^2 'değeridir. Fakat χ^2 'nin örneklem büyüklüğüne duyarlı olması (Hoe, 2008:78) nedeniyle, alternatif bir değerlendirme ölçütlerine bakılması önerilmektedir. χ^2 testinde önemli bir ölçüt ise serbestlik derecesi (sd)'dir. Sd'nin büyük olduğu durumlarda da χ^2 anlamlı sonuçlar verme eğiliminde olduğu için, χ^2/sd oranını da yeterlilik için bir ölçüt olarak kullanılabilir (Joreskog ve Sorbom, 1993:123; Sümer, 2000:59).

Tablo 8.
Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Baba Kısa Formuna İlişkin Standardize Edilmiş
Lambda, t ve R² Değerleri

Faktör / Madde		λ	t	R ²
Şiddetli Red				
18		.57	17.23	.33
20		.61	18.68	.37
22		.61	18.68	.37
27		.71	22.57	.50
28		.71	22.65	.50
29		.55	16.39	.30
33		.65	20.31	.42
36		.69	21.84	.69
38		.76	25.09	.58
39		.36	7.43	.17
41		.74	24.04	.55
49		.69	21.90	.48
55		.63	9.44	.40
Gizli Red				
3		.57	17.28	.33
4		.54	15.90	.29
5		.54	15.99	.29
7		.53	15.65	.28
9		.54	15.95	.29
12		.61	18.54	.37
14		.63	19.45	.40
16		.51	15.14	.26
21		.71	22.73	.51
25		.73	23.45	.53
26		.68	21.47	.47
34		.42	12.06	.18
35		.63	19.34	.40
40		.54	15.99	.29
50		.64	19.86	.41
57		.38	10.82	.14
Gerçekçi Olmayan Beklentiler				
1		.52	15.30	.27
2		.57	17.21	.33
6		.49	14.41	.24
10		.30	8.40	.19
11		.45	13.05	.21
13		.62	18.88	.38
15		.43	12.45	.19
17		.58	17.41	.34
23		.31	8.58	.09
24		.53	15.59	.29
30		.52	15.18	.27
31		.58	17.25	.33
32		.54	15.88	.29

37						.57	21.84	.47	
47						.64	19.61	.41	
48						.52	15.18	.27	
56						.52	15.24	.27	
58						.43	12.46	.19	
Aşağılama									
42						.71	22.59	.50	
43						.75	24.55	.57	
44						.70	21.96	.48	
45						.74	24.10	.55	
46						.69	21.55	.47	
51						.72	22.86	.51	
52						.73	23.62	.54	
53						.52	15.33	.27	
54						.67	21.06	.45	
Kabul ve Saygı									
8						.35	6.56	.16	
19						.40	11.00	.16	
59						.61	17.98	.38	
60						.76	24.08	.59	
61						.73	22.78	.54	
62						.78	24.71	.61	
63						.75	23.29	.56	
χ^2	sd	χ^2 /sd	GFI	NFI	CFI	RFI	IFI	SRMR	RMSEA
6329.43	1880	3.36	.80	.96	.97	.96	.97	.049	.054

Elde edilen bulgular incelendiğinde $\chi^2 = 6329.43$ ve $sd = 1880$ olduğu görülmektedir. Bu değerler birbirine oranlandığında χ^2/sd oranının 3.36 ($\chi^2/sd = 6329.43/1880 = 3.36$) bulunmuştur. Büyük örneklemelerde χ^2/sd oranının ≤ 3 altında olması mükemmel uyumu (Hoe, 2008:78; Kline, 2011:204; Sümer, 2000:59) ve ≤ 5 olması ise orta düzeyde uyumu (Sümer, 2000:59; Wheaton ve diğer., 1977:99) işaret etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. RMSEA değerinin $\leq .05$ (Hoe, 2008:78; Kline, 2011:206; Sümer, 2000:61) mükemmel uyumun, $\leq .08$ olması iyi uyumun (Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Sümer, 2000:61) ve $\leq .10$ ise zayıf yada vasat uyumun (Hoe, 2008:78; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:55) göstergesi olarak kabul edilir. Elde edilen RMSEA değeri incelendiğinde, .054 düzeyinde bir uyum indeksine sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen uyum indeksinin mükemmel olduğu ifade edilebilir.

Diğer uyum indekslerine bakıldığında, GFI'nin .80, NFI'nin .96, CFI'nin .97, RFI'nin .96 ve IFI'nin .97 olduğu görülmektedir. GFI, NFI, CFI'nin .95 üzeri olması mükemmel uyumun ve .90 üzeri olması iyi uyumun göstergesi olduğu belirtilmektedir (Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54-55; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Sümer, 2000:60-61). Bu çerçevede elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde, GFI'nin zayıf uyuma ve RFI, IFI, NFI, CFI'nin ise mükemmel bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .49 olduğu görülmektedir.

SRMR değerinin $\leq .05$ olması mükemmel uyumun ve $\leq .08$ olması ise iyi uyumun bir göstergesi olarak da kabul edilir (Kline, 2011:209; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Tabachnick ve Fidell, 2007:720). SRMR uyum indeksinin mükemmel bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. DFA sonuçlarının iyi uyum göstermesi ve ölçeğin orijinaline sadık kalınması nedeniyle herhangi bir modifikasyona gidilmemiştir.

Tablo 9.

Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği: Anne Kısa Formuna İlişkin Standardize Edilmiş Lambda, t ve R² Değerleri

Faktör / Madde		λ	t	R ²
Şiddetli Red				
18		.63	19.44	.39
20		.67	20.99	.44
22		.72	23.22	.52
27		.75	24.42	.56
28		.70	22.50	.49
29		.63	19.52	.40
33		.68	21.71	.47
36		.71	22.74	.50
38		.75	24.70	.57
39		.26	7.36	.07
41		.75	24.66	.56
49		.66	20.92	.44
55		.61	18.83	.37
Gizli Red				
3		.55	16.35	.30
4		.53	15.85	.28
5		.52	15.48	.27
7		.53	15.71	.28

9																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

6487.43	1880	3.45	.79	.96	.98	.96	.98	.050	.057
---------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	------	------

Yetişkin genç ilişkiler ölçeği anne kısa formuna ilişkin DFA sonuçları incelendiğinde, t değerlerinin .05 düzeyinde ve χ^2 değerinin .01 düzeyinde manidar olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular incelendiğinde $\chi^2 = 6487.43$ ve $sd = 1880$ olduğu görülmektedir. Bu değerler birbirine oranlandığında χ^2/sd oranının 3.45 ($\chi^2/sd = 6487.43/1880=3.45$) olduğu görülmektedir. Yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının baba formunda olduğu gibi mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. Elde edilen RMSEA değeri incelendiğinde, .057 düzeyinde bir uyum indeksine sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen uyum indeksinin mükemmel bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. Diğer uyum indekslerine bakıldığında, GFI'nın zayıf uyuma ve RFI, IFI, NFI, CFI'nın ise mükemmel bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, uyum indeksinin .50 olduğu görülmektedir. SRMR uyum indeksinin mükemmel bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. DFA sonuçlarının iyi uyum göstermesi ve ölçeğin orijinaline sadık kalınması nedeniyle herhangi bir modifikasyona gidilmemiştir.

Güvenirlilik çalışması kapsamında ölçme araçlarının iç tutarlılık katsayılarına bakılmıştır. Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları incelendiğinde, anne ve baba formu için elde edilen cronbach alpha .94 olarak bulunmuştur. Baba formu için boyutlara ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde, şiddetli red .85, gizli red, .88, gerçekçi olmayan beklentiler .86, aşağılama .89 ve kabul/saygı boyutunda ise .74 olduğu görülmektedir. Anne formu için boyutlara ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde ise, şiddetli red .86, gizli red, .89, gerçekçi olmayan beklentiler .86, aşağılama .89 ve kabul/saygı boyutunda ise .79 olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular çerçevesinde ADİÖ'nin her iki formunda da güvenirliğin manidar düzeyde olduğu görülmektedir.

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ve demografik değişkenlere ilişkin araştırmanın denencelerini incelemek amacıyla, verilerin türüne bağlı olarak çok

değişkenli varyans analizi (multivariate analysis of variance-MANOVA), korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modeli (YEM) uygulanmıştır.

Betimsel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan çok değişkenli varyans analizi (MANOVA), birden fazla bağımlı değişkenin aynı anda analize dahil edilmesinin gerekli olduğu durumlarda kullanılan bir varyans analizi tekniğidir. MANOVA yapmak yerine her bir bağımlı değişken için ayrı ayrı tek yönlü ANOVA seçeneğide düşünülebilir. Fakat bu durum fazla sayıda analiz yapılmasından kaynaklanan hatalara sebep olabilmektedir. Diğer bir deyişle I. Tip hataya neden olabilir. Bunun yerine bağımlı değişkenlerin birlikte analize dahil edilmesinin daha uygun olacağı belirtilmektedir (Seçer, 2013:80). Bu nedenle alt problemlere ilişkin analiz yapılırken çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) tercih edilmiştir.

Araştırmalarda çok değişkenli istatistikleri uygulayabilmek için birtakım varsayımların sağlanması gerekir. MANOVA'nın uygulanabilmesi için, veri setindeki kayıp ve uç değerlere ilişkin problemler giderildikten sonra normallik, doğrusallık, eşvaryanslılık karşılanması gereken temel varsayımlar arasında yer almaktadır (Büyüköztürk, 2010:138; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:10; Pallant, 2005). Bu nedenle veri analizine geçilmeden önce verilerin MANOVA'ya ilişkin varsayımları karşılayıp karşılamadığı test edilmiştir.

Araştırmalarda karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi olan kayıp değerler (Tabachnick ve Fidell, 2007:62), yapılmak istenilen asıl araştırmadan önce incelenmesi gereken ve giderilmesi (değer atanması) gereken önemli hususlardan bir tanesidir. Bilindiği gibi verilerin niteliği elde edilecek sonuçların geçerliliği ve güvenilirliği için oldukça önemlidir. Hatalı veriler ile yapılan analizlerden elde edilecek sonuçlarında ve bu sonuçlardan hareketle yapılacak yorum ve varılacak yargılarda geçerliliğini düşürecektir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:9). Bu nedenle araştırmalarda %1'den daha az olan kayıp değerler genellikle önemsiz, %1-5 arasında olanlar idare edilebilir, %5-15 arası gelişmiş yöntemler ile ele alınması gereken ve %15 sonrası ise elde edilecek sonuç ve yorumlar üzerinde ciddi

etkiler bırakabilmektedir (Acuna ve Rodriguez, 2004:639; Davey ve Savla, 2010:47). Genel olarak araştırmacılar (Graham, 2008:554; Tabachnick ve Fidell, 2007:63) kayıp değerlerin %5 üzerinde olmaması ve rastgele dağılım göstermesi gerektiğini önemini vurgulamaktadırlar. Her iki durumda da %5'ten kayıp verilerin az olması gerektiği görülmektedir. Buradan hareketle araştırma veri setindeki kayıp değerlere ilişkin frekans tabloları incelenerek, kayıp değerleri %5'in üzerinde olan veriler analizden çıkartılmıştır. Bununla birlikte kayıp değerleri %5'in altında olan ve rastgele dağılım gösterdiği belirlenen değişkenlere, aritmetik ortalama (series mean) ile değer atanmıştır. Burada amaç aritmetik ortalama ile veri setine ilişkin normal dağılım durumu veya analiz sonuçlarını etkilemesi muhtemel durumlardan kaçınmaktır (Seçer, 2013: 16).

Bir sonraki adım olarak ise alışla geldik değerlerin dışında değerler olan veya aşırı değerlere sahip olan denekleri ifade eden (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:12) veri setindeki uç değerler ve çok değişkenli normallik varsayımının karşılanıp karşılanmadığı Mahalanobis uzaklık değerleri yardımıyla incelenmiştir. Seçer (2013:32) özellikle çok değişkenli analizlerde Mahalanobis uzaklık değerlerinin, çok değişkenli normallik varsayımının yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesinde mutlaka başvurulması gereken bir analiz olduğunu belirtmektedir. Pearson ve Hartley üç değişken için Mahalanobis uzaklık değerlerinin 16.27 değerini altında olmasını önermektedir (Akbulut, 2010:157). Mahalanobis uzaklık değerleri incelenmiş ve üç değişken için belirtilen 16.27 kriterinin üzerinde uzaklık katsayısına sahip olan denekler veri setinden çıkartılmıştır. Bununla birlikte normallik ve doğrusallığa ilişkin saçılma diyagramı matrisine bakılmıştır. Elipse yakın bir şeklin elde edilmesinin çok değişkenli normallığın ve doğrusallığın sağlandığını belirtmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:29; Field, 2009:123). Saçılma diyagramından elde edilen bulgular, bağımlı değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca tek değişkenli normallik varsayımı için basıklık ve çarpıklık katsayılarına bakılmıştır. Elde edilen z değerlerinin ± 1.96 (Field, 2009:139; Ghasemi ve Zahediasl, 2012:489) aralığında kaldığı görülmüştür.

Grup ortalamalarını karşılaştırmada çok değişkenli pek çok test bulunmasına rağmen, Wilks Lambda (λ) bunlar içerisinde sıklıkla kullanılan testlerden bir tanesidir. Grup ortalamalarını karşılaştırmada başvurulmuş diğer bir istatistik ise Wilks Lambda (λ) ile hemen hemen benzer sonuç veren F istatistiğidir. MANOVA içi elde edilen Wilks Lambda (λ) ve F değerlerinin anlamlı çıkması durumunda, grupların bağımlı değişkenler açısından gözlenen bu farklarının kaynağını yorumlamak için gruplar, her bir bağımlı değişken için ANOVA ile karşılaştırılır. Grupların üç ve üzeri olması durumunda post-hoc çoklu karşılaştırma testlerini kullanılabilir (Büyüköztürk, 2010:137).

Gruplar arası farkın olduğu durumda kullanılan Post-hoc testi, farklılığın hangi gruptan kaynaklı olduğunu tespit etmek için kullanılır ve gruplar içerisinde farklılık yaratan grup ya da grupları tespit etmek için birçok post-hoc istatistiği bulunmaktadır. Fakat hepsinin temel işlevi aynıdır ve hangi gruplar arasında farklılık olduğunu anlamak için kullanılırlar (Antalyalı, 2010:135; Kayri, 2009:52). Büyüköztürk (2010:49) grup varyanslarının eşit olduğu durumlarda ortalama puanların sıklıkla karşılaştırılmasında Scheffe, Tukey HSD, Tukey WSD, Bonferroni ve LSD testlerinin kullanıldığını ve eğer araştırmacı hipotezini test ederken tutucu davranmak istiyorsa Scheffe testini önermektedir. Bazı araştırmacılar (Field, 2009:373; Gerber ve Finn, 2005:169; Kayri, 2009:63) Scheffe ve Bonferroni testini önerirken, Antalyalı (2010:135) çalışmalarda yaygın olarak Tukey ve Bonferroni ve Can (2013:149) grup sayısının fazla olduğu durumlarda Tukey, gruplardaki örneklem sayıları arasında fark var ise Scheffe'yi önermektedir. Bu çalışmada farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, post-hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi tercih edilmiş ve etki büyüklüğü hesaplamaların eta kare (η^2) değerleri rapor edilmiştir. Hata payını minimize etmek amacıyla Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Bilindiği gibi Bonferroni düzeltmesi anlamlılık düzeyi/bağımlı değişken sayısı formülü ile elde edilir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında anlamlılık düzeyi .017 ($0.05/3= 0.01666$) olarak alınmıştır. Sonuç olarak ANOVA sonuçları .017 anlamlılık düzeyi ile test edilmiştir. Etki büyüklüğü aldığı değere göre $0,01 \leq \eta^2 < 0,06$ “düşük düzeyde etki”, $0,06 \leq \eta^2 < 0,14$

“orta düzeyde etki” ve $\eta^2 \geq 0,14$ “geniş düzeyde etki” olarak değerlendirilmektedir (Kittler, Menard ve Phillips, 2007). Son olarak ise bu araştırmada anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığı nasıl yordadığı yapısal eşitlik modeli (YEM) ile incelenmiştir.

Biyoloji, ekonomi, tıbbi araştırmalarda kullanılmasının yanı sıra davranış bilimleri, eğitim bilimleri ve sosyoloji gibi alanlarda kullanılan (Raykov ve Marcoulides, 2006:1) YEM (structural equation modeling), kavramdal olarak tek bir istatistik teknikten daha çok kovaryans yapı analizi (covariance structure analysis), kovaryans yapı modeli (covariance structure modeling) veya kovaryans yapılarının analizi (analysis of covariance structures) gibi alanyazında kullanılan kavramları da içerisine alan birden çok istatistiği belirtmektedir (Kline, 2010:7).

Bayram (2010:1) yapısal eşitlik modelinin, verilen bir modeldeki gözlenen değişkenlere (hem bağımlı hem bağımsız) ilişkin ölçüm hatalarını hesaba katan bir yöntem olması nedeniyle bilimsel çalışmalarda sıklıkla kullanıldığını ifade etmektedir. Ölçüm hatalarının üstesinden gelmesinin yanı sıra yapısal eşitlik modelleri, araştırmacının çok değişkenli kompleks modeller geliştirmesi, tahmin etmesi ve test etmesine olanak sağlamakta, verilen modeldeki değişkenlerin doğrudan ve dolaylı etkilerini de dikkate alarak, doğrudan ve dolaylı etkileşimin kombinasyonu ile açıklayıcı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki toplam etkisini ortaya koymaktadır. Araştırmacı elindeki teorik modelden hareketle bir dizi teorik yapı (örtük değişken) arasındaki neden sonuç ilişkilerinin açıklığa kavuşturmaya ve teoriksel olarak oluşturmuş olduğu hipotezi test etmeye çalışır (Bayram, 2010:1; Schumacker ve Lomax, 2010:2; Şimşek, 2007:1).

YEM’in en temel özelliği teoriye dayalı olması ve bu teorik çerçevenin araştırmacı için öneminin, ele aldığı değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamasıdır (Şimşek, 2007:1). Gözlenen ve gizil değişkenleri arasındaki ilişkilere yönelik denenceleri sınamaya yarayan (Sümer, 2000:51) YEM, kuramsal olarak varlığı kurulmuş ilişkilerin veri ile uyumunu doğrulama, hata sonuçlarında oldukça net

sonuçlar ortaya koyma, hem gözlenen hem gizil değişkenler üzerinde test yapabilme ve doğrudan ve dolaylı ilişkilerin yada ardışık dolaylı ilişkilerin ölçülebilmesi açısından oldukça kabul gören bir metod haline gelmiştir (Meydan ve Şeşen, 2011:6). Burada gizil değişkenler veya faktörler doğrudan gözlenemeyen ve ölçülemeyen, diğer bir değişle dolaylı olarak gözlenebilen veya ölçülebilen değişkenlerdir. Fakat gizil değişkenleri gözlenen değişkenler aracılığı ile ölçmek mümkündür. Gözlenen değişkenler ise örneklemden doğrudan gözlenebilen değişkenlerdir. YEM’de gözlenen veya ölçülen değişkenler dikdörtgen sembolü ile, gizil değişkenler ise elips şeklinde gösterilmektedir (Bayram, 2010:3; Byrne, 2009:4; Schumacker ve Lomax, 2010:2).

Dışsal (exogenous) ve içsel (endogenous) terimleri, YEM’de kullanılan diğer yeni kavramlardandır (Şimşek, 2007:16). Modelde başka hiçbir değişken tarafından yordanmayan değişken olan dışsal değişkenler, kendisini açıklayan değişkenlerin model dışında olduğunun kabul edildiği ve bu nedenle de modelde buna ilişkin bir hipotez bulunmadığı değişkenlerdir. Diğer bir deyişle dışsal değişkenler bağımsız değişkenlerdir. Diğer yandan bağımlı değişkenleri ifade eden içsel değişkenler ise, modelde başka bir değişken ya da değişkenler tarafından yordanan değişkenlerdir. Dolayısıyla modelde geriye kalan tüm değişkenler içsel değişkenler olmaktadır (Byrne, 2009:4; Şimşek, 2007:16). Bu çalışmada anne-babadan algılanan duygusal istismar dışsal değişkeni oluştururken, psikolojik sağlamlık ve psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık değişkenleri içsel değişkenleri meydana getirmektedir.

YEM’de ortaya konulan modele ilişkin modelin veri ile uyumu veya uyumsuzluğunu değerlendirmede, test sonucunda ortaya konulan çeşitli uyum indeksleri kullanılır. Diğer bir deyişle uyum istatistikleri yolu ile modelin kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin birtakım kabul edilebilir sınır değerler kullanılarak yorumlamalar yapılmaktadır. Yani analizler sonucunda üretilen uyum istatistiklerinin belli değerlerin üzerinde veya altında olması istenir. Uyumun değerlendirilmesinde YEM programlarında kullanılan uyum indeksleri değişse de, gözlenen veri matrisi ile

beklenen veri matrisi arasındaki farkın manidarlığını belirlemede, en yaygın kullanılan ki-kare (χ^2) testi (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:267; Meydan ve Şeşen, 2011:32; Schumacker ve Lomax, 2010:85), bir anlamda başlangıç uyum değeri olarak kabul edilmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır (Barrett, 2007:816; Hoe, 2008:78., Sümer, 2000:60).

χ^2 'nin özellikle 200 üzeri örneklem büyüklüğüne duyarlı olması (Hoe, 2008:78) nedeniyle, alternatif bir değerlendirme ölçütlerine bakılması önerilmektedir (Hoe, 2008; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008; Kline, 2011; Raykov, 2006; Sümer, 2000; Şimşek, 2007). χ^2 testinde önemli bir ölçüt ise serbestlik derecesi (sd)'dir. Sd'nin büyük olduğu durumlarda da χ^2 anlamlı sonuçlar verme eğiliminde olduğu için, χ^2 /sd oranını da yeterlilik için bir ölçüt olarak kullanılabilir (Joreskog ve Sorbom, 1993:123; Sümer, 2000:59). χ^2 /sd değerinin ne olması gerektiği noktasında bir uzlaşma bulunmasa da (Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54) büyük örneklemelerde bu oranın ≤ 3 altında olması mükemmel (Hoe, 2008:78; Kline, 2011:204; Sümer, 2000:59) ve ≤ 5 olması ise orta düzeyde uyuma (Sümer, 2000:59; Wheaton ve diğer., 1977:99) işaret etmektedir.

Örneklem büyüklüğünün 200 den daha yüksek olduğu durumlar χ^2 değerinin küçülmesine neden olduğu için modelin uyumunu arttırmaktadır. Bu nedenle RMSEA, GFI, CFI gibi diğer bazı uyum indekslerine de bakılması önerilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:268).

İyilik uyum indeksi (goodness of fit index, GFI) χ^2 'ye alternatif olarak model uyumunun örneklem büyüklüğünden bağımsız değerlendirilbilmesi için geliştirilmiştir. GFI modelin örneklemdeki varyans ve kovaryans matrisini ne oranda ölçtüğünü gösterir ve bu nedenle modelin açıkladığı örneklem varyansı olarak da kabul edilir. Bu açıdan regresyondaki R^2 'ye benzer. 0 ile 1 arasında değerler alır ve .90 üzeri olması iyi uyum, 95 üzeri olması ise mükemmel uyumu gösterir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:269; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54; Jöreskog ve Sörbom, 1993:122-123; Sümer, 2000:60).

Bu uyum indekleri ile birlikte normlaştırılmış uyum indeksi (normed fit index, NFI), görelî uyum indeksi (relative fit index, RFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index, CFI), standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü (standardized root mean square residuals, SRMR), fazlalık uyum indeksi (incremental fit index, IFI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (root mean square error of approximation, RMSEA) bakılması önerilen diğer uyum belirteçlerindendir.

0 ile 1 arasında değerler alan GFI, NFI, RFI, CFI ve IFI’da değerlerin 1’e yaklaşması iyi uyumu belirtir (Barrett, 2007:819; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012:271-272; Hoe, 2008:77-78; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54-55; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Sümer, 2000:60-61). RMSEA değerinin $\leq .05$ olması mükemmel uyumun (Hoe, 2008:78; Kline, 2011:206; Sümer, 2000:61), $\leq .08$ olması iyi uyumun (Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:54; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Sümer, 2000:61) ve $\leq .10$ ise zayıf yada vasat uyumun (Hoe, 2008:78; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:55) göstergesi olarak kabul edilir. SRMR’de ise uyum göstergesi 0 ile 1 arasında değerler alır ve değerin 0’a eşit olması mükemmel uyumun göstergesidir. Bununla birlikte $\leq .05$ mükemmel uyumun ve $\leq .08$ ise iyi uyumun bir göstergesi olarak da kabul edilir (Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008:55; Kline, 2011:209; Schumacker ve Lomax, 2010:76; Tabachnick ve Fidell, 2007:720). Bununla birlikte Kline (2005:141) genel olarak $\leq .10$ değerleri kabul edilebilir olarak değerlendirmektedir.

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında toplanan veriler, IBM SPSS 20 (2011) ve IBM AMOS 21 (2012) programlarıyla .05 anlamlılık düzeyiyle analiz edilmiştir. Öngörülen modelin uygunluğunu değerlendirmek için çeşitli uyum indekslerine bakılmış ve incelenmiştir. Bu çerçevede alanyazında yaygın olarak kullanılan uyum indekleri ve kriter değerler (Hoe, 2008; Hooper, Coughlan, ve Mullen, 2008; Kline, 2011; Raykov, 2006; Seçer, 2013; Sümer, 2000; Şimşek, 2007) Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 10.**Yapısal Eşitlik Modellerinde Kullanılan Uyum İndeksleri ve Kabul Değerleri**

Uyum testi	Mükemmel uyum	İyi/Kabul edilebilir uyum
χ^2/sd	.03 ve altı	.05 ve .03 arası
RMSEA	.05 ve altı	.05 ve .08 arası
GFI	.90 ve üzeri	.85 ve üzeri
NFI	.95 ve üzeri	.90 ve üzeri
RFI	.95 ve üzeri	.90 ve üzeri
CFI	.95 ve üzeri	.90 ve üzeri
SRMR	.05 ve altı	.05 ve .08 arası
IFI	.95 ve üzeri	.90 ve üzeri

Bu çalışma kapsamında YEM ile ortaya konulan modele ilişkin modelin uyumu veya uyumsuzluğunu değerlendirmede, test sonucunda ortaya konulan ki-kare (χ^2), χ^2/sd oranı, iyilik uyum indeksi (goodness of fit index, GFI), normlaştırılmış uyum indeksi (normed fit index, NFI), görel uyum belirteci (relative fit index, RFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index, CFI), standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü (standardized root mean square residuals, SRMR), fazlalık uyum belirteci (incremental fit index, IFI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (root mean square error of approximation, RMSEA) uyum indekslerine bakılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde ergenlikte anne/babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ve sosyodemografik değişkenlere ilişkin elde edilen bulgular verilmiştir.

4.1. Anne-babadan Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Betimleyici İstatistikler

Öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarına ilişkin betimsel veriler incelenmiştir. Duygusal istismar ölçeğinin anne-baba formu ayrı ayrı olduğu için betimsel veriler ve diğer analizler hem anne hem baba formu için ayrı ayrı yapılmıştır.

Tablo 11.

Anneden Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Alt boyutlar	N	$\bar{X}$	Ss
Okul-içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler	1249	17.16	3.53
Okul-içi etkinliklerine katılım	1249	7.46	2.03
Çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler	1249	18.56	4.27
Çevresel etkinliklere katılım	1249	5.38	1.72
Arkadaş grubundaki ilgi	1249	9.66	2.21
Arkadaş grubundaki yüksek beklentiler	1249	5.89	1.37
Ev-içi ilişkilerde ilgi	1249	9.77	2.03
Ev-içi yüksek beklentiler	1249	10.46	1.72
Ev-içi etkinliklere katılım	1249	5.76	1.55
Dışsal koruyucu faktörler	1249	86.75	12.11
Empati	1249	9.87	1.90
Problem çözme	1249	9.21	1.96

Öz-yeterlik	1249	6.67	1.20
İşbirliği ve iletişim	1249	9.24	1.81
Amaçlar	1249	6.88	1.34
Öz-farkındalık	1249	6.50	1.35
Eğitimsel beklentiler	1249	7.47	1.09
İçsel koruyucu faktörler	1249	52.64	6.97
Okula bağlılık	1249	13.75	2.87

Anne formunu dolduran öğrencilerin psikolojik sağlamlığa ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismar alt boyutlarında en yüksek puan ortalamasının gerçek dışı beklentiler boyutunda ($\bar{X} = 29.69$), en düşük puan ortalamasının ise aşağılama boyutunda ($\bar{X} = 12.90$) ve psikolojik sağlamlığa ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek puan ortalamasının dışsal koruyucu faktörler boyutunda ($\bar{X} = 86.75$), en düşük puan ortalamasının ise okula bağlılık boyutunda olduğu ($\bar{X} = 13.75$) görülmektedir.

Tablo 12.

Babadan Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	$\bar{X}$	Ss
Okul-içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler	1234	17.17	3.54
Okul-içi etkinliklerine katılım	1234	7.47	2.04
Çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler	1234	18.57	4.29
Çevresel etkinliklere katılım	1234	5.40	1.72
Arkadaş grubundaki ilgi	1234	9.66	2.21
Arkadaş grubundaki yüksek beklentiler	1234	5.89	1.37
Ev-içi ilişkilerde ilgi	1234	9.81	2.35
Ev-içi yüksek beklentiler	1234	10.46	1.72
Ev-içi etkinliklere katılım	1234	8.78	2.15
Dışsal koruyucu faktörler	1234	90.07	12.55

Empati	1234	9.87	1.91
Problem çözme	1234	9.21	1.97
Öz-yeterlik	1234	6.67	1.20
İşbirliği ve iletişim	1234	9.23	1.81
Amaçlar	1234	6.88	1.34
Öz-farkındalık	1234	6.50	1.35
Eğitimsel beklentiler	1234	7.48	1.09
İçsel koruyucu faktörler	1234	55.88	7.48
Okula bağlılık	1234	13.76	2.89

Baba formunu dolduran öğrencilerin psikolojik sağlamlığa ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında, babadan algılanan duygusal istismar alt boyutlarında en yüksek puan ortalamasının gerçek dışı beklentiler boyutunda ($\bar{X} = 28.44$), en düşük puan ortalamasının ise aşağılama boyutunda ($\bar{X} = 12.85$) ve psikolojik sağlamlığa ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında, en yüksek puan ortalamasının dışsal koruyucu faktörler boyutunda ($\bar{X} = 90.075$), en düşük puan ortalamasının ise okula bağlılık boyutunda olduğu ($\bar{X} = 13.76$) görülmektedir.

Her iki formu dolduran öğrencilerin psikolojik sağlamlığın alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, dışsal koruyucu faktörler alt ölçeğinde en yüksek puan ortalamasının çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler alt boyutunda en düşük puan ortalamasının çevresel etkinliklere katılım alt boyutunda olduğu görülmektedir. Psikolojik sağlamlığa ilişkin dışsal koruyucu faktörler açısından ergenlerin kendilerini çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentilerde diğer alt boyutlara göre daha yeterli gördükleri ve bunun ergenliklerde psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir koruyucu faktör olduğu söylenebilir. İçsel koruyucu faktörler alt ölçeğine ilişkin betimleyici istatistikler, en yüksek puan ortalamasının empati alt boyutunda ve en düşük puan ortalamasının ise öz farkındalık alt boyutunda olduğunu göstermektedir.

4.2. Sosyo-demografik Değişkenler ve Psikolojik Sağlamlığa İlişkin Bulgular

Araştırma da ilk olarak sosyo-demografik değişkenlerin psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisini incelemek amacıyla çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. Sosyo-demografik değişkenler açısından psikolojik sağlamlığın alt boyutlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.3. Anneden Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Sosyo-demografik Değişkenleri ve Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Bulgular

Psikolojik sağlamlığın sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı MANOVA aracılığıyla incelenmiştir. MANOVA analizine geçilmeden önce öncelikle çok değişkenli istatistiklerde öngörülen varsayımsal kriterlerden olan kovaryans matrislerinin eşitliği incelenmiştir. Box's M testi için anlamlılık ölçüsü .05 (Pallant, 2011:276) olarak alınmıştır. Cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından Box's M istatistiğine göre yayılma matrislerinin eşitliğinin ($F_{42-313723.34}=2.05, p<.05$) sağlanamadığı görülmektedir. Çoklu varyans analizinde testin gerektirdiği Box's M şartının tutturulamaması durumunda Wilk's Lambda değerinin yerine Pillai's Trace değerinin yorumlanması önerilmektedir (Akbulut, 2010:161; Field, 2009:614; Tabachnick ve Fidell, 200:269; Seçer, 2013:85). Diğer bir varsayım olan hata varyanslarının eşitliğinin Levene testlerine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{7-1241}= 1.661, p>.05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{7-1241}= .654, p>.05$) ve okula bağlılıkta ($F_{7-1241}= 1.356, p>.05$) sağlandığı görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda cinsiyete ve sınıf düzeyine göre dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 13.

Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Pillai's Trace λ	p	η^2
Cinsiyet	Dışsal Kor. Faktörler	.871	.351	4.76	.003*	.011
	İçsel Kor. Faktörler	11.899	.001			
	Okula Bağlılık	.002	.966			
Sınıf Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	3.166	.015	2.82	.003*	.07
	İçsel Kor. Faktörler	3.539	.014			
	Okula Bağlılık	2.435	.063			
Cinsiyet*Sınıf Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	3.464	.016	1.79	.06	.005
	İçsel Kor. Faktörler	.540	.655			
	Okula Bağlılık	2.975	.031			

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Cinsiyet, sınıf düzeyi ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde cinsiyet (Pillai's Trace (λ) = 4.76, p<.05) ve sınıf (Pillai's Trace (λ)= 2.82, p<.05) düzeyine göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu fakat cinsiyet ve sınıf düzeyinin ortak etkisi (Pillai's Trace (λ) = 1.79, p>.05) açısından anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Farkın kaynağını görmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına bakıldığında, cinsiyete göre psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde ($F_{1-1248}=11.89$, $\eta^2=.009$), sınıf düzeyine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{3-1248}=3.16$, $\eta^2=.008$) ve içsel koruyucu faktörler ($F_{3-1248}=3.53$, $\eta^2=.008$) alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Cinsiyet açısından içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde kız öğrencilerin ($\bar{X}$ = 53.50) erkek öğrencilere ($\bar{X}$ = 51.87) göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan

ortalamasına sahip oldukları, sınıf düzeyine göre ise dışsal koruyucu faktörler alt ölçeğinde 9. sınıf ($\bar{X} = 88.19$) öğrencilerinin almış oldukları puan ortalamasının 10. sınıf ($\bar{X} = 85.82$) öğrencilerine göre, içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde 9. sınıf ($\bar{X} = 53.25$) öğrencilerinin 10. sınıf ($\bar{X} = 51.93$) ve 11. sınıf ($\bar{X} = 52.09$) öğrencilerine göre, 12. sınıf ($\bar{X} = 53.48$) öğrencilerinin 10. sınıf ($\bar{X} = 51.93$) öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Yaşa göre dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapmadan önce kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{30-9370.93} = 1.799$, $p > .05$) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testlerine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{5-1243} = .767$, $p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{5-1243} = .887$, $p > .05$) ve okula bağlılıkta ($F_{5-1243} = 1.747$, $p > .05$) sağlandığı görülmektedir. Yaşa göre dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılarak elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 14.

Yaşa göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	p	η^2
Yaş	Dışsal Kor. Faktörler	3.359	.005	1.844	.012*	.07
	İçsel Kor. Faktörler	2.024	.073			
	Okula Bağlılık	1.969	.080			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Yaş ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bulgular, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde yaşa (Wilks' Lambda (λ) = 1.84, $p < .05$) göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir.

Farkın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için ANOVA sonuçları incelendiğinde, yaşa göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{5-1249}=3.35$, $\eta^2=.013$) boyutunda anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Farkın kaynağına bakıldığında 19 yaş diliminde ($\bar{X} = 93.27$) olan öğrencilerin 18 ($\bar{X} = 85.60$) ve 16 ($\bar{X} = 85.71$) yaş diliminde olanlara göre, 15 yaş diliminde ($\bar{X} = 88.43$) olan öğrencilerin 18 ($\bar{X} = 85.60$), 17 ($\bar{X} = 86.31$) ve 16 ($\bar{X} = 85.71$) yaş diliminde olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür.

Anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan ekonomik duruma göre kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{132-11478.04} = 1.308$, $p > .05$) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{5-1243} = .767$, $p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{5-1243} = .887$, $p > .05$) ve okula bağlılıkta ($F_{5-1243} = 1.747$, $p > .05$) sağlandığı görülmektedir. Ergenlerin psikolojik sağlamlıkları üzerinde anne-baba eğitim durumu ve algılanan ekonomik düzeyin ortak etkisine ilişkin yapılan MANOVA'dan elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 15.

Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Algılanan Ekonomik Duruma göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	p	η ²
Anne Eğitim Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	1.079	.340	.579	.748	.002
	İçsel Kor. Faktörler	1.132	.323			
	Okula Bağlılık	.103	.902			
Baba Eğitim Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	.426	.653	.378	.80	.003
	İçsel Kor. Faktörler	.685	.504			
	Okula Bağlılık	.358	.699			
Algılanana Ekonomik Durum	Dışsal Kor. Faktörler	1.425	.234	.661	.74	.002
	İçsel Kor. Faktörler	.704	.550			
	Okula Bağlılık	1.341	.260			
Anne Eğ.* Baba Eğ.	Dışsal Kor. Faktörler	.832	.505	1.591	.08	.005
	İçsel Kor. Faktörler	1.879	.112			
	Okula Bağlılık	1.355	.248			
Anne Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.660	.682	.698	.81	.003
	İçsel Kor. Faktörler	1.252	.277			
	Okula Bağlılık	.153	.989			
Baba Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.877	.511	1.119	.32	.006
	İçsel Kor. Faktörler	1.150	.331			
	Okula Bağlılık	1.769	.102			
Anne Eğ.* Baba Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.712	.681	1.368	.10	.009
	İçsel Kor. Faktörler	.462	.883			
	Okula Bağlılık	1.736	.086			

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Anne-baba eğitim durumu, algılanan ekonomik düzey ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bulgular, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anne*baba eğitim düzeyi (Wilks' Lambda (λ) = 1.59, $p>.05$), anne eğitim düzeyi*algılanan ekonomik düzey (Wilks' Lambda (λ) = .698, $p>.05$), baba eğitim düzeyi*algılanan ekonomik düzey (Wilks' Lambda (λ) = 1.1, $p>.05$) ve anne*baba eğitim durumu ve algılanan

ekonomik düzeyin (Wilks' Lambda (λ) = 1.36, $p > .05$) ortak etkisine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Anne-babanın öz/üvey olma durumuna göre kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{12-1318.806} = 1.044$, $p > .05$) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testi ise dışsal koruyucu faktörler ($F_{3-1245} = 1.097$, $p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{3-1245} = .621$, $p > .05$) ve okula bağlılıkta ($F_{3-1245} = .526$, $p > .05$) sağlandığını göstermektedir. Çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 16.

Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumuna göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	P	η^2
Anne	Dışsal Kor. Faktörler	2.145	.143	4.634	.003**	.011
	İçsel Kor. Faktörler	8.787	.003			
	Okula Bağlılık	7.146	.008			
Baba	Dışsal Kor. Faktörler	1.066	.302	4.220	.006**	.010
	İçsel Kor. Faktörler	5.709	.015			
	Okula Bağlılık	7.951	.005			
Anne-Baba	Dışsal Kor. Faktörler	.563	.453	4.632	.003**	.011
	İçsel Kor. Faktörler	5.328	.012			
	Okula Bağlılık	8.486	.004			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Anne-baba öz/üvey olma durumu ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen MANOVA sonuçları incelendiğinde, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anne (Wilks' Lambda (λ) = 4.63, $p < .05$) ve baba (Wilks' Lambda (λ) = 4.22, $p < .05$) öz/üvey olma durumuna

göre, bununla birlikte anne*baba öz/üvey (Wilks' Lambda (λ) = 4.63, $p < .05$) olma durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1249}=8.78$, $\eta^2=.007$) ve okula bağlılık ($F_{1-1249}=7.14$, $\eta^2=.006$) alt ölçeklerinde annenin öz/üvey olma durumuna göre, yine benzer şekilde içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1249}=5.70$, $\eta^2=.005$) ve okula bağlılık ($F_{1-1249}=7.95$, $\eta^2=.006$) alt ölçeklerinde babanın öz/üvey olma durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte anne*baba öz/üvey olma durumunun ortak etkisine bakıldığında, içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1249}=5.32$, $\eta^2=.004$) ve okula bağlılık ($F_{1-1249}=8.48$, $\eta^2=.007$) alt ölçeklerinde anne*baba öz/üvey olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Farkın kaynağına bakıldığında ise annenin öz/üvey olma durumu açısından psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 52.52$) olanların üvey ($\bar{X} = 41.07$) olanlara, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 13.83$) olanların annesi üvey ($\bar{X} = 9.57$) olanlara göre, babanın öz/üvey olma durumu açısından içsel koruyucu faktörlerde annesi öz ($\bar{X} = 51.41$) olanların üvey ($\bar{X} = 42.18$) olanlara, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 13.95$) olanların annesi üvey ($\bar{X} = 9.45$) olanlara göre ve anne*baba ortak etkisi açısından, içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde annesi üvey-babası öz olanların almış oldukları puan ortalamasının ($\bar{X} = 50.14$) babası üvey ($\bar{X} = 32.00$) olanlara göre, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi üvey-babası öz olanların almış oldukları puan ortalamasının ($\bar{X} = 14.14$) babası üvey ($\bar{X} = 5.01$) olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.3. Babadan Algılanan Duygusal İstismar Formunu Dolduran Öğrencilerin Sosyo-demografik Değişkenleri ve Psikolojik Sağlamlıklarına İlişkin Bulgular

Cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{42-310948.108} = 1.99, p < .05$) sağlanamadığı görülmektedir. Bu nedenle Wilk's Lambda değerinin yerine Pillai's Trace değeri yorumlanmıştır (Field, 2009:614; Tabachnick ve Fidell, 200:269) Diğer bir varsayım olan hata varyanslarının eşitliğinin Levene testlerine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{7-1226} = 1.233, p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{7-1226} = .594, p > .05$) ve okula bağlılıkta ($F_{7-1226} = 1.347, p > .05$) sağlandığı anlaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda cinsiyete ve sınıf düzeyine göre dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılarak elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17.

Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Pillai's Trace	p	η^2
Cinsiyet	Dışsal Kor. Faktörler	.822	.365	3.670	.012*	.009
	İçsel Kor. Faktörler	9.169	.003			
	Okula Bağlılık	.003	.956			
Sınıf Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	4.015	.007	2.922	.002**	.007
	İçsel Kor. Faktörler	3.388	.016			
	Okula Bağlılık	2.197	.087			
Cinsiyet*Sınıf Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	3.035	.021	1.705	.08	.005
	İçsel Kor. Faktörler	.558	.643			
	Okula Bağlılık	3.067	.027			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Cinsiyet, sınıf düzeyi ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde cinsiyet (Pillai's Trace (λ) = 3.67, $p < .05$) ve sınıf (Pillai's Trace (λ) = 2.92, $p < .05$) düzeyine göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu

fakat cinsiyet ve sınıf düzeyinin ortak etkisine (Pillai's Trace (λ) = 1.70, $p > .05$) göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Farklılığın kaynağını görmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına bakıldığında, cinsiyete göre psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde ($F_{1-1234}=9.16$, $\eta^2=.007$), sınıf düzeyine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{3-1234}=4.01$, $\eta^2=.010$) ve içsel koruyucu faktörler ($F_{3-1234}=3.38$, $\eta^2=.008$) alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Cinsiyet açısından içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde kız öğrencilerin ($\bar{X} = 56.72$) erkek öğrencilere ($\bar{X} = 55.17$) göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları, sınıf düzeyine göre ise dışsal koruyucu faktörler alt ölçeğinde 9. sınıf ($\bar{X} = 91.79$) öğrencilerinin almış oldukları puan ortalamasının 10. sınıf ($\bar{X} = 88.98$) öğrencilerine göre, yine benzer şekilde içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde 9. sınıf ($\bar{X} = 56.53$) öğrencilerinin 10. sınıf ($\bar{X} = 55.13$) öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Yaşa göre dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{24-16180.057} = 1.752$, $p > .05$) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testlerine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{4-1243} = .957$, $p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{4-1229} = 1.103$, $p > .05$) ve okula bağlılıkta ($F_{4-1229} = 2.367$, $p > .05$) sağlandığını göstermektedir.

Tablo 18.

Yaş'a göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	p	η ²
Yaş	Dışsal Kor. Faktörler	3.690	.005	1.902	.03*	.06
	İçsel Kor. Faktörler	2.035	.087			
	Okula Bağlılık	2.198	.067			

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Yaş açısından dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılığa ilişkin elde edilen MANOVA sonuçları, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde yaşa (Wilks' Lambda (λ) = 1.90, p<.05) göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir.

Yaş'a göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{5-1234}=3.69$, $\eta^2=.012$) boyutunda anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Farkın kaynağına bakıldığında 17 yaş diliminde ($\bar{X} = 88.99$) olan öğrencilerin 16 ($\bar{X} = 92.04$) yaş diliminde olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha düşük puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür.

Anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan ekonomik duruma göre kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{126-14388.723}= 1.308$, p>.05) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testi ise dışsal koruyucu faktörler ($F_{31-1202}= 1.410$, p>.05) içsel koruyucu faktörler ($F_{31-1202}= 1.478$, p>.05) ve okula bağlılıkta ($F_{31-1202}= 1.224$, p>.05) sağlandığını göstermektedir. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 19.

Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Algılanan Ekonomik Duruma göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	p	η ²
Anne Eğitim Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	.769	.464	.464	.83	.003
	İçsel Kor. Faktörler	1.017	.362			
	Okula Bağlılık	.107	.898			
Baba Eğitim Düzeyi	Dışsal Kor. Faktörler	.255	.775	.422	.86	.002
	İçsel Kor. Faktörler	.677	.508			
	Okula Bağlılık	.279	.757			
Algılanana Ekonomik Durum	Dışsal Kor. Faktörler	1.827	.140	.820	.59	.007
	İçsel Kor. Faktörler	.676	.567			
	Okula Bağlılık	1.457	.225			
Anne Eğ.* Baba Eğ.	Dışsal Kor. Faktörler	.647	.629	1.468	.12	.005
	İçsel Kor. Faktörler	1.902	.108			
	Okula Bağlılık	1.232	.296			
Anne Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.442	.851	.660	.85	.003
	İçsel Kor. Faktörler	1.161	.325			
	Okula Bağlılık	.178	.983			
Baba Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.945	.462	1.129	.36	.006
	İçsel Kor. Faktörler	1.194	.307			
	Okula Bağlılık	1.809	.094			
Anne Eğ.* Baba Eğ.*Ekon.	Dışsal Kor. Faktörler	.748	.649	1.357	.11	.009
	İçsel Kor. Faktörler	.412	.914			
	Okula Bağlılık	1.708	.092			

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Anne-baba eğitim durumu, algılanan ekonomik düzey ve psikolojik sağlamlığın alt ölçeklerine ilişkin elde edilen bulgular, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anne*baba eğitim düzeyi (Wilks' Lambda (λ) = 1.46, $p>.05$), anne eğitim düzeyi*algılanana ekonomik düzey (Wilks' Lambda (λ) = .660, $p>.05$), baba eğitim düzeyi*algılanan ekonomik düzey (Wilks' Lambda (λ) = 1.12, $p>.05$) ve anne*baba eğitim durumu ve algılanan

ekonomik düzeyin (Wilks' Lambda (λ) = 1.35, $p > .05$) ortak etkisine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Anne-babanın öz/üvey olma durumuna göre kovaryans matrislerinin ve hata varyanslarının eşitliğine ilişkin yapılan analiz sonuçları, kovaryans matrislerinin eşitliğinin ($F_{12-1318.811} = 1.023$, $p > .05$) ve hata varyanslarının eşitliğinin Levene testlerine göre dışsal koruyucu faktörler ($F_{3-1230} = 1.098$, $p > .05$) içsel koruyucu faktörler ($F_{3-1230} = .625$, $p > .05$) ve okula bağlılık ($F_{3-1230} = .533$, $p > .05$) sağlandığı görülmektedir. Çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 20.

Anne-Babanın Öz-Üvey Olma Durumuna göre Dışsal Koruyucu Faktörler, İçsel Koruyucu Faktörler ve Okula Bağlılığa İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	F	p	Wilks'λ	p	η^2
Anne	Dışsal Kor. Faktörler	2.088	.149	4.898	.002**	.012
	İçsel Kor. Faktörler	9.494	.002			
	Okula Bağlılık	7.074	.008			
Baba	Dışsal Kor. Faktörler	.753	.386	4.501	.004**	.011
	İçsel Kor. Faktörler	5.980	.015			
	Okula Bağlılık	7.871	.005			
Anne-Baba	Dışsal Kor. Faktörler	.393	.531	4.914	.002**	.012
	İçsel Kor. Faktörler	5.652	.012			
	Okula Bağlılık	8.388	.004			

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

MANOVA sonuçları incelendiğinde, dışsal koruyucu faktörler, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anne (Wilks' Lambda (λ) = 4.63, $p < .05$) ve baba (Wilks' Lambda (λ) = 4.22, $p < .05$) öz/üvey olma durumuna göre, bununla birlikte anne ve babanın öz/üvey (Wilks' Lambda (λ) = 4.63, $p < .05$) olma

durumunun ortak etkisine göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Farkın hangi bağımlı değişkenlerde olduğunu görmek için yapılan ANOVA sonuçları, psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1234}=8.78$, $\eta^2=.007$) ve okula bağlılık ($F_{1-1234}=7.14$, $\eta^2=.006$) alt ölçeklerinde annenin öz/üvey olma durumuna göre, yine benzer şekilde içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1234}=5.70$, $\eta^2=.005$) ve okula bağlılık ($F_{1-1234}=7.95$, $\eta^2=.006$) alt ölçeklerinde babanın öz/üvey olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte anne*baba öz/üvey olma durumunun ortak etkisine bakıldığında, içsel koruyucu faktörler ($F_{1-1234}=5.32$, $\eta^2=.004$) ve okula bağlılık ($F_{1-1249}=8.48$, $\eta^2=.007$) alt ölçeklerinde anne*baba öz/üvey olma durumunda da anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu görülmektedir.

Farkın kaynağına bakıldığında ise annenin öz/üvey olma durumu açısından psikolojik sağlamlığın içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 55.77$) olanların üvey ($\bar{X} = 43.00$) olanlara, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 13.87$) olanların annesi üvey ($\bar{X} = 9.57$) olanlara göre, babanın öz/üvey olma durumu açısından içsel koruyucu faktörlerde annesi öz ($\bar{X} = 54.45$) olanların üvey ($\bar{X} = 44.31$) olanlara, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi öz ($\bar{X} = 13.95$) olanların annesi üvey ($\bar{X} = 9.45$) olanlara göre ve anne*baba ortak etkisi açısından, içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde annesi üvey-babası öz olanların almış oldukları puan ortalamasının ($\bar{X} = 53.00$) babası üvey ($\bar{X} = 33.00$) olanlara göre, okula bağlılık alt ölçeğinde annesi üvey-babası öz olanların almış oldukları puan ortalamasının ($\bar{X} = 14.14$) babası üvey ($\bar{X} = 5.00$) olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.4. Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Bulgular

Veri analiz süreci iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada değişkenler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın öğrencilerin psikolojik rahatsızlıklarları üzerindeki etkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolü yapısal eşitlik modeli aracılığıyla incelenmiştir. Psikolojik rahatsızlıklar değişkeni kişisel bilgi formunda öğrencilere sorulan sorular ile değerlendirilmiştir. Sorulara verilen cevaplar kukla değişkene (dummy variable) dönüştürülerek analiz gerçekleştirilmiştir. Değişkenlere ilişkin korelasyon değerleri Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21.

Gözlenen Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerlerine İlişkin Analiz Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Şiddetli red.	1	.856**	.763**	.812**	.121**	-.245**	-.273**	-.167**	.087**
2.Gizli reddetme	.856**	1	.820**	.787**	.193**	-.248**	-.307**	-.151**	.085**
3.Ger.Olm. Bekl.	.763**	.820**	1	.751**	.290**	-.238**	-.311**	-.147**	.101**
4.Aşağılama	.812**	.787**	.751**	1	.363**	-.259**	-.288**	-.166**	.091**
5.Kabul saygı	-.121**	-.093**	.029	-.063*	1	.119**	.135**	.159**	-.121**
6.İçsel kor. fak.	-.245**	-.248**	-.238**	-.259**	.119**	1	.610**	.266**	-.090**
7.Dışsal kor. fak.	-.273**	-.307**	-.311**	-.288**	-.135**	.610**	1	.408**	-.124**
8. Okula bağlılık	-.167**	-.151**	-.147**	-.166**	-.059*	.266**	.408**	1	-.090**
9. Psikol. yard.	.087**	.085**	.101**	.091**	-.121**	-.090**	-.124**	-.090**	1

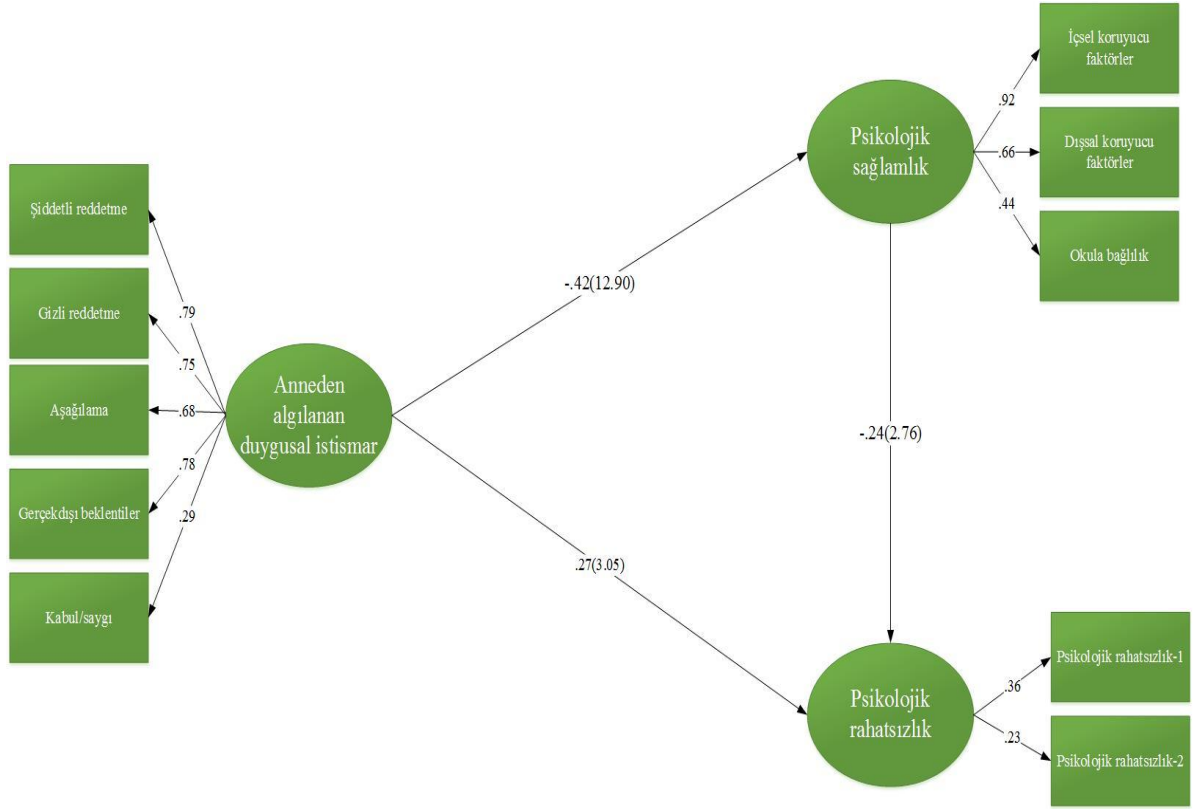
* $p < .05$, ** $p < .001$

Ergenlikte anneden algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiye bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismarın beş alt boyutu ile psikolojik sağlamlığın alt ölçeği olan içsel koruyucu faktörler, dışsal koruyucu faktörler ve okula bağlılık ile negatif yönde; psikolojik rahatsızlıklar ile pozitif yönde

ve anlamlı düzeyde bir ilişkiye sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca analiz sonuçları, psikolojik sağlamlığın alt ölçekleri ile psikolojik rahatsızlıklar arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren yapısal modele ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Anneden algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin yapısal modelde, ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyine bakılmış ve bu amaçla modele ilişkin t değerleri incelenmiştir. LISREL programında kırmızı renkte okların bulunması t değerinin anlamlı olmadığı anlamına geldiği belirtilmektedir (Jöreskog ve Sörbom, 1996). Diğer bir ifade ile parametre tahminleri 1.96 aşması durumunda .05 ve 2.56 değerini aşar ise .01 düzeyinde anlamlı olduğu anlamına gelir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2013). Elde edilen bulgulara tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Elde edilen t değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, anneden algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin yapısal modele ait standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Şekil 4.
Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait *t* değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde negatif ($\beta = -.42$, $p < .01$), psikolojik rahatsızlıklar üzerinde pozitif ($\beta = .27$, $p < .01$) yönde ve psikolojik sağlamlığın ise psikolojik rahatsızlıklar üzerinde negatif ($\beta = -.24$, $p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kline (2011) standartlaştırılmış yol katsayısının 0.10'dan düşük ise küçük; 0.30 civarında ise orta ve 0.50'den büyük ise yüksek etki ifade ettiğini belirtilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik

sağlamlık üzerinde yükseğe yakın bir etkiye, psikolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyde bir etkiye ve psikolojik sağlamlığın ise psikolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisinde psikolojik sağlamlığın aracı etkisi dikkate alındığında, ergenlikte algılanan duygusal istismar ve psikolojik rahatsızlıklar arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın kısmı aracı rol üstlendiği görülmektedir. Ergenlikte anne tarafından duygusal istismara maruz kalmayan psikolojik sağlamlık üzerinde bir risk faktörü olduğu ve ergenlerde bir takım psikolojik rahatsızlıklar a neden olduğu ifade edilebilir. Son olarak ise modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğunu Tablo 22.'de verilen uyum indekslerinden yararlanılmıştır.

Tablo 22.

Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	2.60	Mükemmel uyum
RMSEA	.036	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.98	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.024	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

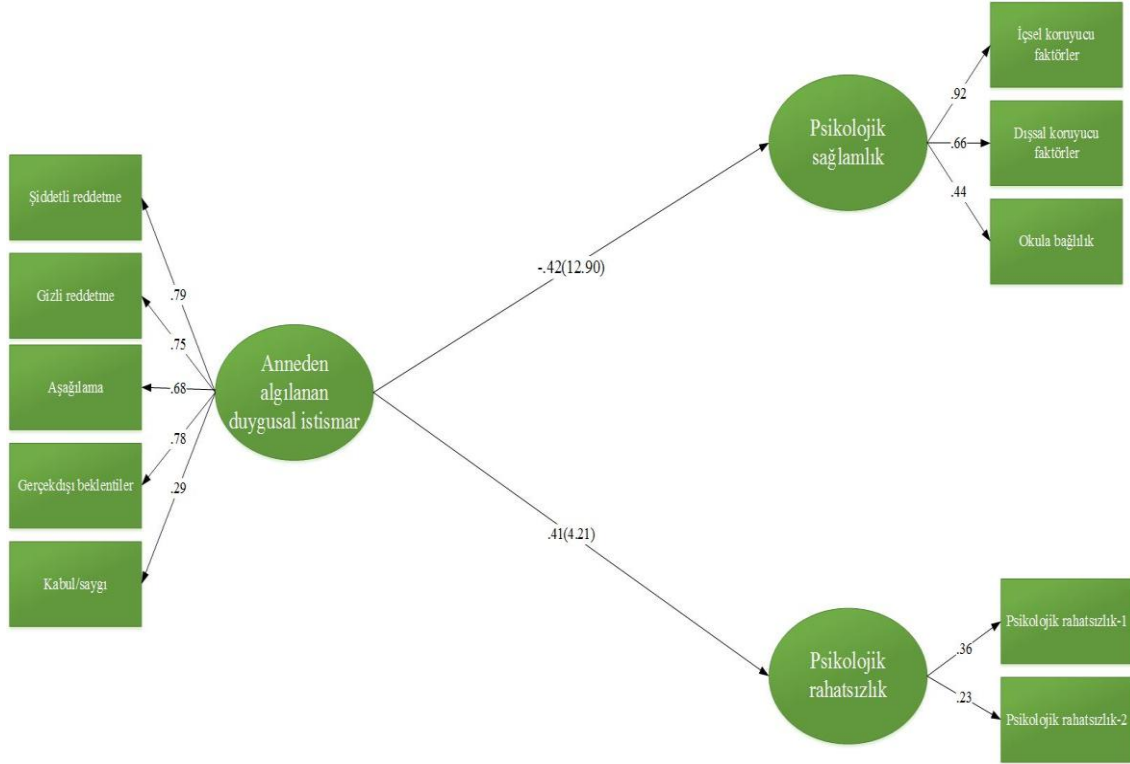
Uyum indekslerinin yorumlanmasından, modelin kabul edilip edilemeyeceğine ilişkin bir takım kabul edilebilir sınır değerler kullanılır. Diğer bir ifade ile analiz sonucunda elde edilen uyum istatistiklerinin bir takım değerlerin üstünde veya altında olması istenir (Şimşek, 2007). Bu nedenle bu çalışmada uyum istatistiklerinin değerlendirilmesinde Tablo 10'da verilen uyum kriterleri dikkate alınmış ve bu kriterler çerçevesinde model uyumları değerlendirilmiştir.

Anneden algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin yapısal modele ait diğer uyum indeksleri incelendiğinde

RMSEA değerinin .036 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen RMSEA uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.98 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal modelin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .024 olduğu ve SRMR uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığın %17'sinin açıkladığı, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %19'unun anneden algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık tarafından açıklandığı görülmüştür. Modele ilişkin doğrudan etkileri görebilmek amacıyla psikolojik sağlamlık değişkenine ait aracılık etkisi kaldırılmış ve model yeniden test edilmiştir.

Şekil 5.
Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait *t* değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Elde edilen *t* değerleri incelendiğinde tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen *t* değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisine ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde

negatif ($\beta = -.42, p < .01$), psikolojik rahatsızlıklar üzerinde pozitif ($\beta = .41, p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Psikolojik sağlamlığın aracı etkisi kaldırıldığında anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisinde anlamlı düzeyde bir artışın yaşandığı görülmektedir. Anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyin üzerinde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğunu değerlendirmede kullanılan uyum indeksleri Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23.

Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	2.90	Mükemmel uyum
RMSEA	.039	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.98	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.029	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

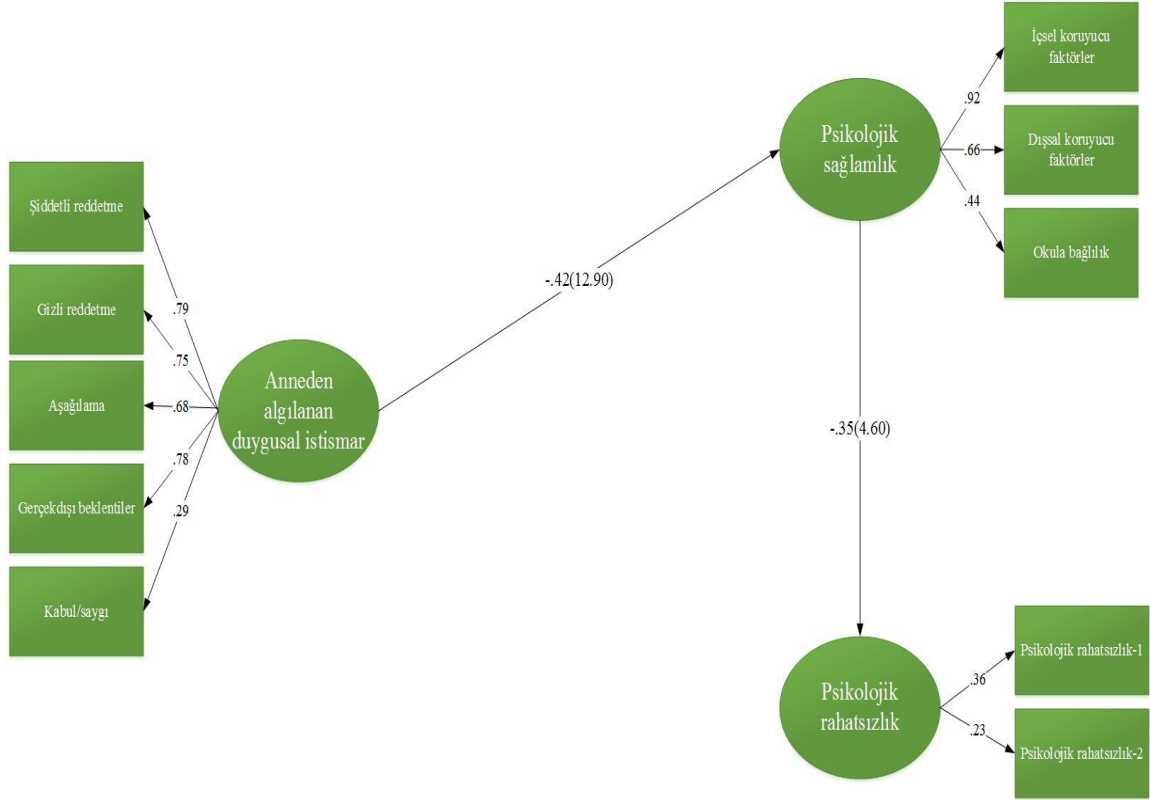
Elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde, $\chi^2 = 84.51$ ve $sd = 29$ olduğu görülmektedir. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 2.90 ($\chi^2/sd = 84.51/29 = 2.90$) sonucu elde edilir. Sonuç olarak, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir.

Modele ilişkin önerilen diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA değerinin .039 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen RMSEA uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.98 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal

modelin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise SRMR uyum indeksinin .029 olduğu ve SRMR uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığın %18'ini açıkladığı, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %17'sinin anneden algılanan duygusal istismar tarafından açıklandığı görülmüştür. Modele ilişkin psikolojik sağlamlığın tam aracı etkisini görebilmek amacıyla anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisi kaldırılarak model yeniden test edilmiştir.

Şekil 6.
Anneden Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık Aracılığı ile
Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş
Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait *t* değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Elde edilen *t* değerleri incelendiğinde tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen *t* değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık üzerindeki etkisine ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde

($\beta = -.42$, $p < .01$) ve psikolojik sağlamlığın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde negatif ($\beta = -.35$, $p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisi kaldırıldığında anneden algılanan duygusal istismarın, psikolojik sağlamlık ile birlikte, psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki önemli düzeyde bir artışın olduğu görülmektedir. Anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde, psikolojik sağlamlığın ise psikolojik rahatsızlıklar üzerinde yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğu değerlendirmede kullanılan uyum indeksleri Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24.

Anneden Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	2.62	Mükemmel uyum
RMSEA	.039	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.98	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.029	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

Elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde, $\chi^2 = 70.76$ ve $sd = 27$ olduğu görülmektedir. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 2.62 ($\chi^2/sd = 70.76/27 = 2.62$) sonucu elde edilir. Sonuç olarak, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. Modele ilişkin diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA değerinin .036 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen RMSEA uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.98 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal modelin mükemmel

düzeyde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise SRMR uyum indeksinin .022 olduğu ve SRMR uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %12'sinin psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik sağlamlığın %18'inin ise anneden algılanan duygusal istismar ile açıklandığı görülmektedir. Sonuç olarak anneden algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık ve psikolojik rahatsızlıklara ilişkin geliştirilen yapısal modelin doğrulandığı ifade edilebilir. Yapısal modele ilişkin t değerlerinin anlamlı olduğu ve uyum istatistikleri açısından ise uyum indekslerinin uyum kriterlerini karşıladığı görülmüştür.

4.5. Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Bulgular

Babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ve psikolojik rahatsızlıklara ilişkin korelasyon değerleri Tablo 25'te verilmiştir. Tablo 25'te görüldüğü gibi, ergenlikte babadan algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiye bakıldığında, babadan algılanan duygusal istismarın alt boyutları ile psikolojik sağlamlığın alt ölçeği olan içsel koruyucu faktörler, dışsal koruyucu faktörler ve okula bağlılık ile negatif yönde; psikolojik rahatsızlıklar ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkiye sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca analiz sonuçları, psikolojik sağlamlığın alt ölçekleri ile psikolojik rahatsızlıklar arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Psikolojik sağlamlığın aracı rolüne ilişkin yapısal modele ait bulgular aşağıda verilmiştir.

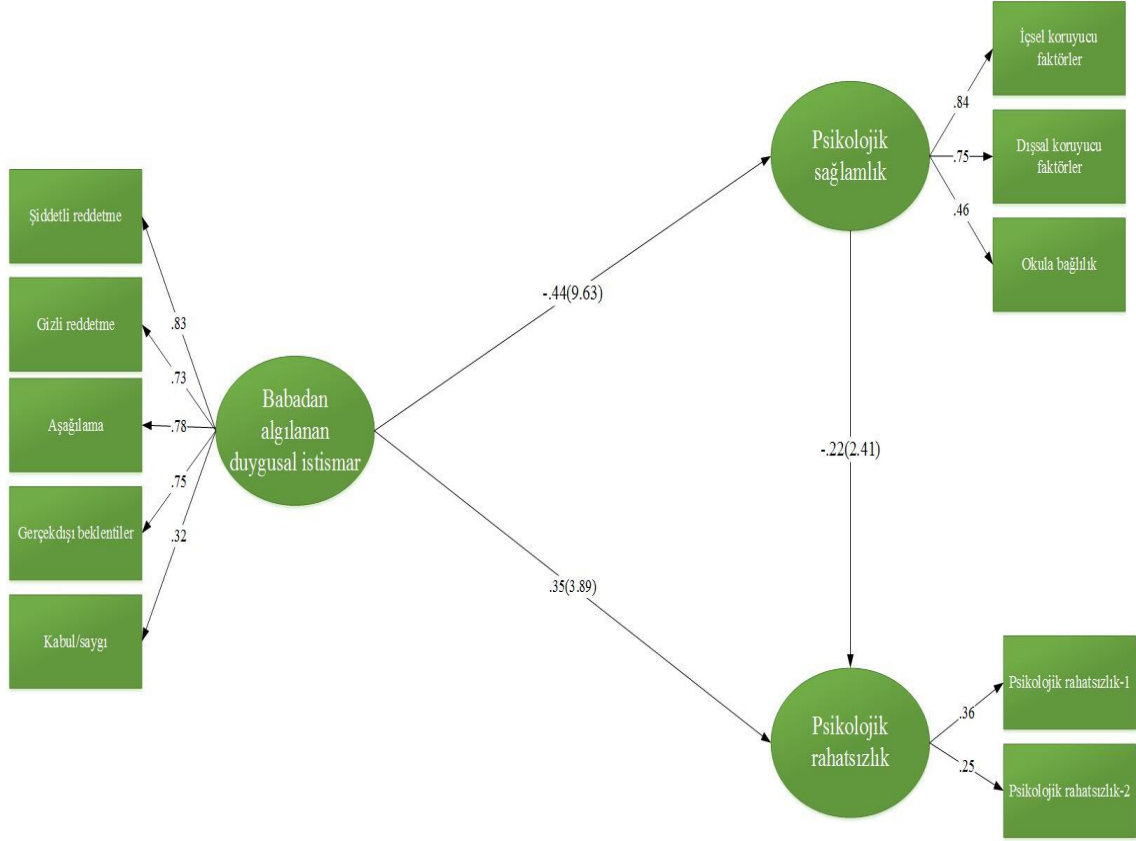
Tablo 25.
Gözlenen Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerlerine İlişkin Analiz
Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Şiddetli red.	1	.844**	.784**	.827**	-.175**	-.251**	-.261**	-.158**	.099**
2.Gizli redd.	.844**	1	.839**	.781**	-.222**	-.300**	-.330**	-.164**	.099**
3.Ger.Olm. Be.	.784**	.839**	1	.769**	-.141**	-.281**	-.297**	-.140**	.095**
4.Aşağılama	.827**	.781**	.769**	1	-.164**	-.253**	-.257**	-.161**	.101**
5.Kabul saygı	.175**	.222**	.141**	.164**	1	-.116**	-.114**	-.148**	.103**
6.İçsel kor. fak.	-.251**	-.300**	-.281**	-.253**	.116**	1	.630**	.270**	-.093**
7.Dışsal kor. fk.	-.261**	-.330**	-.297**	-.257**	.114**	.630**	1	.389**	-.110**
8. Okula bağl.	-.158**	-.164**	-.140**	-.161**	.048	.270**	.389**	1	-.056*
9. Psikol. yar.	.099**	.099**	.095**	.101**	.103**	-.093**	-.110**	-.056*	1

* $p < .05$, ** $p < .001$

Babadan algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin modelde, ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyine bakılmış ve bu amaçla ilk etapta model ilişkin t değerleri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara, tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Elde edilen t değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin yapısal modele ait standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Şekil 7.
Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait t değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına incelendiğinde, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde negatif ($\beta = -.44$, $p < .01$), psikolojik rahatsızlıklar üzerinde pozitif ($\beta = .35$, $p < .01$) ve psikolojik sağlamlığın ise psikolojik rahatsızlıklar üzerinde negatif ($\beta = .22$, $p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Standartlaştırılmış yol katsayısının 0.10'dan düşük ise küçük; 0.30 civarında ise orta ve 0.50'den büyük ise yüksek etkiyi belirtmektedir (Kline, 2011). Bu çerçevede değerlendirildiğinde babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde yükseğe yakın

bir etkiye, psikolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyde bir etkiye ve benzer şekilde psikolojik sağlamlığın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ergenlikte baba tarafından duygusal istismara maruz kalmanın psikolojik sağlamlık üzerinde oldukça önemli bir risk faktörü olduğu ve ergenlerde birtakım psikolojik rahatsızlıklar a neden olduğu ifade edilebilir. Son olarak ise modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğunu değerlendirmede uyum indekslerinden yararlanılmış ve Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26.

Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	1.31	Mükemmel uyum
RMSEA	.016	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.99	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.016	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

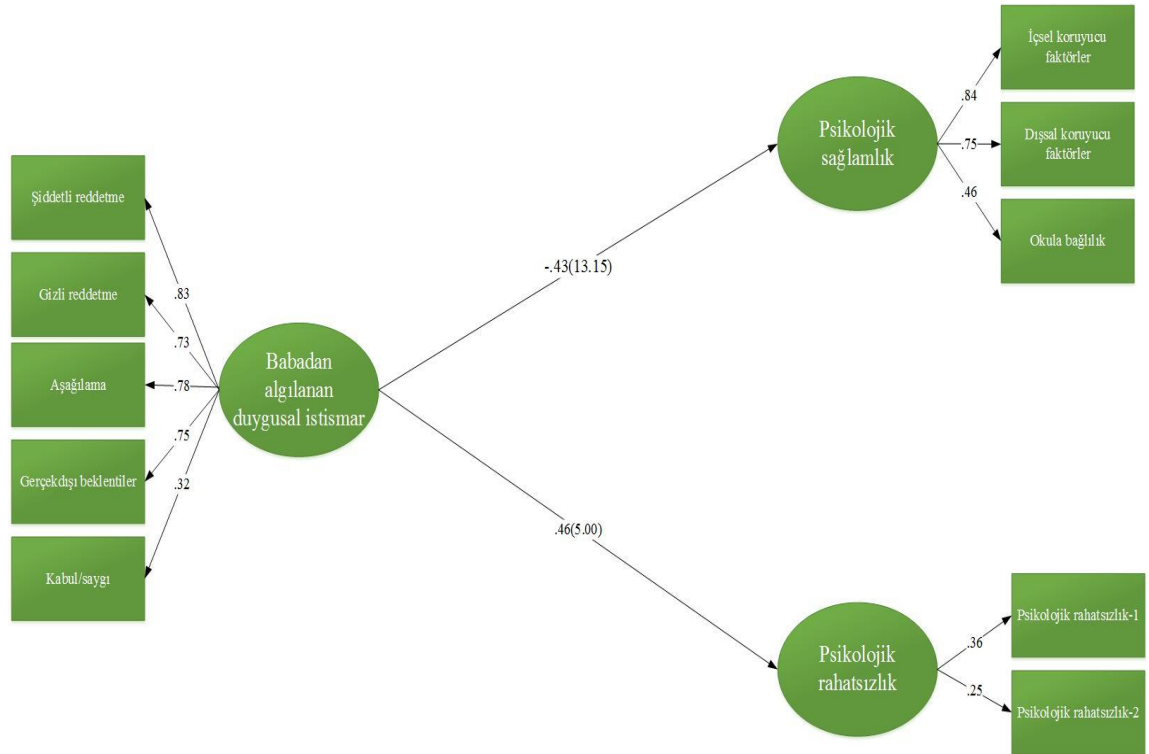
Elde edilen değerler incelendiğinde, $\chi^2 = 36.89$ ve $sd = 28$ olduğu görülmektedir. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 2.60 ($\chi^2/sd = 36.89/28 = 1.31$) sonucu elde edilir. Sonuç olarak, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. Babadan algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık ve psikolojik rahatsızlıklar ilişkin yapısal modele ait diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA değerinin .036 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen RMSEA uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.99 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal modelin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR

değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .016 olduğu ve SRMR uyum indeksinin de mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığın %17'sini açıkladığı ve psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %20'sinin de babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık tarafından açıklandığı görülmüştür. Modele ilişkin doğrudan etkileri görebilmek amacıyla psikolojik sağlamlık değişkenine ait aracılık etkisi kaldırılmış ve model yeniden test edilmiştir.

Şekil 8.

Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait *t* değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Elde edilen t değerleri incelendiğinde, tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen t değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık ve psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık üzerindeki doğrudan etkisine ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde negatif ($\beta = -.43$, $p < .01$), psikolojik rahatsızlıklar üzerinde pozitif ($\beta = .46$, $p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Psikolojik sağlamlığın aracı etkisi kaldırıldığında babadan algılanan duygusal istismarın etkisinde yaklaşık %40 oranında bir artışın yaşandığı görülmektedir. Babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık ve fizyolojik rahatsızlıklar üzerinde orta düzeyin üzerinde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğunu değerlendirmede kullanılan uyum indeksleri Tablo 27.'de verilmiştir.

Tablo 27.

Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık ile Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Doğrudan Etkisine İlişkin Uyum İndeksleri

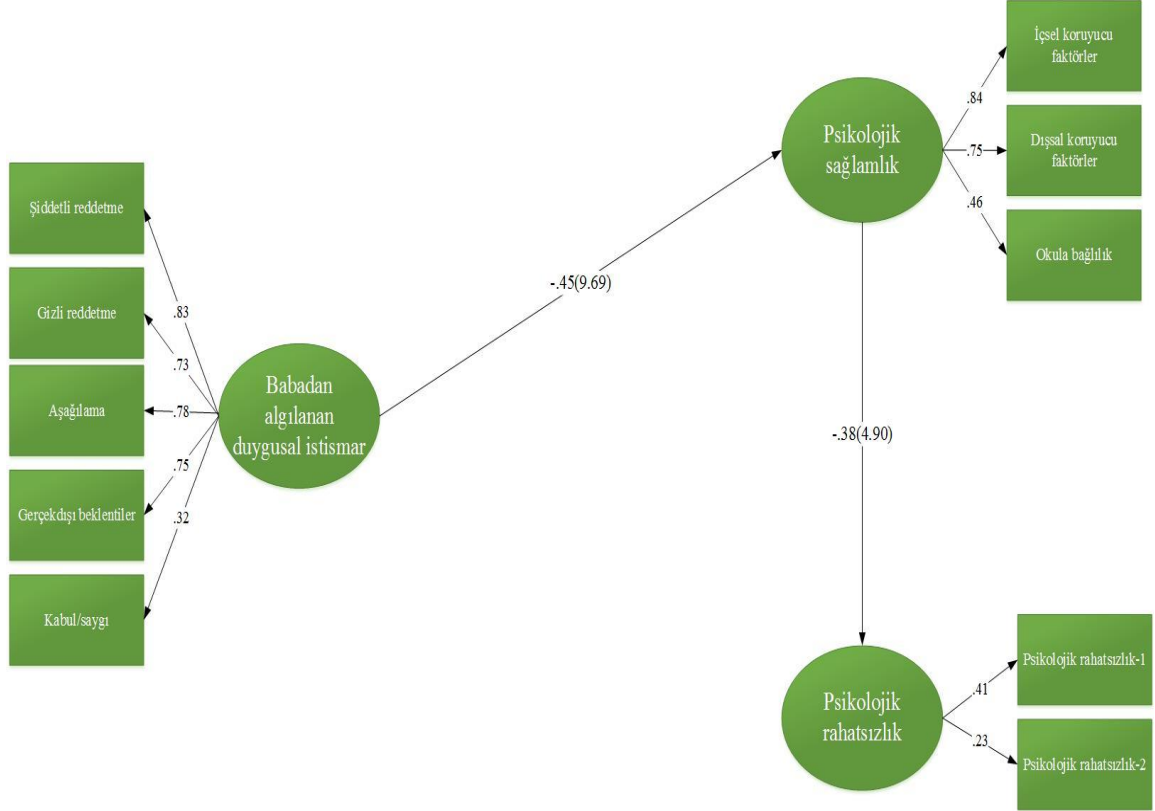
Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	1.54	Mükemmel uyum
RMSEA	.021	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.99	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.022	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

Elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde, $\chi^2 = 44.78$ ve $sd = 29$ olduğu görülmektedir. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 1.54 (χ^2/sd

=44.78/29=1.54) sonucu elde edilir. Sonuç olarak, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. Modele ilişkin diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA değerinin .021 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede elde edilen RMSEA uyum indeksinin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.99 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Uyum indekslerinin kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal modelin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .022 olduğu ve SRMR uyum indeksinin de mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığın %17'sini açıkladığı, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %16'sının anneden algılanan duygusal istismar tarafından açıklandığı görülmüştür. Modele ilişkin psikolojik sağlamlığın aracı etkisini görebilmek amacıyla anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisi kaldırılarak model yeniden test edilmiştir.

Şekil 9.
Babadan Algılanan Duygusal İstismarın Psikolojik Sağlamlık Aracılığı ile
Psikolojik Rahatsızlıklar Üzerindeki Etkisine İlişkin Standardize Edilmiş
Regresyon Katsayıları

Not: Parantez içerisinde gizil değişkenler arasındaki ilişkiye ait *t* değerleri verilmiştir. $P < .001$.

Elde edilen *t* değerleri incelendiğinde, tüm değişkenler arasında .01 düzeyinde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen *t* değerlerinin manidarlık düzeyleri incelendikten sonra, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık üzerindeki etkisine ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları incelenmiştir.

Yapısal modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında, babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde

($\beta = -.45, p < .01$) ve psikolojik sağlamlığın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde negatif ($\beta = -.38, p < .01$) yönde ve anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisi kaldırıldığında babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerindeki ve psikolojik sağlamlığın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisinin önemli bir artışın yaşandığı görülmektedir. Babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde, psikolojik sağlamlığın ise psikolojik rahatsızlıklar üzerinde yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Modele ilişkin uyum ve uyumsuzluğunu değerlendirmede kullanılan uyum indeksleri Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28.
Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum testi	Katsayı	Uyum düzeyi
χ^2/sd	1.29	Mükemmel uyum
RMSEA	.015	Mükemmel uyum
GFI	.99	Mükemmel uyum
NFI	.99	Mükemmel uyum
RFI	.99	Mükemmel uyum
CFI	.99	Mükemmel uyum
SRMR	.029	Mükemmel uyum
IFI	.99	Mükemmel uyum

Elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde, $\chi^2 = 34.92$ ve $sd = 27$ olduğu görülmektedir. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 1.29 ($\chi^2/sd = 34.92/27 = 1.29$) sonucu elde edilir. Sonuç olarak, yapılan analizden elde edilen χ^2/sd oranının mükemmel yakın düzeyde uyum verdiği ifade edilebilir. Modele ilişkin diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA değerinin .015 düzeyinde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca diğer uyum istatistiklerinden CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.99 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Kabul sınırları dikkate alındığında (Tablo 10) CFI, IFI, NFI, RFI ve GFI değerleri açısından yapısal modelin mükemmel düzeyde uyuma sahip olduğu

söylenebilir. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .014 olduğu ve SRMR uyum indeksinin de mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Açıklanan varyans miktarları açısından model incelendiğinde, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %35'inin psikolojik sağlamlık aracılığı ile, psikolojik sağlamlığın %42'sinin ise babadan algılanan duygusal istismar ile açıklandığı görülmektedir. Sonuç olarak babadan algılanan duygusal istismar psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin geliştirilen yapısal modelin doğrulandığı ifade edilebilir. Yapısal modele ilişkin t değerlerinin anlamlı olduğu ve uyum istatistikleri açısından ise uyum indekslerinin uyum kriterlerini karşıladığı görülmüştür.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin elde edilen bulgular, dışsal ve içsel koruyucu faktörler, okula bağlılık ile anne-babadan algılanan duygusal istismarın şiddetli ve gizli ret, gerçek dışı beklentiler ve aşağılama boyutları arasında anlamlı düzeyde ve negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin yapısal eşitlik modeliyle sınanmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak sosyo-demografik değişkenler açısından psikolojik sağlamlığın dışsal, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçekleri incelenmiştir. Ardından ergenlikte anne-babadan algılanana duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiyi içeren hipotetik modele ilişkin bulgular, alan yazın ışığında tartışılmıştır.

5.1. Ergenlikte Psikolojik Sağlamlık ve Sosyo-Demografik Değişkenlere İlişkin Sonuçlar

Cinsiyet açısından psikolojik sağlamlığa ilişkin elde edilen bulgular, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından psikolojik sağlamlığın içsel, dışsal faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın hem anne hem baba formunu dolduran öğrencilerde olduğu görülmüştür. Cinsiyet*sınıf düzeyinin ortak etkisi incelendiğinde ise ortak etkisi açısından anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir.

Cinsiyet açısından elde edilen sonuçlar, kız ergenlerin içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde erkekelere oranla daha yüksek puan ortalamasına sahip olduklarını göstermektedir. Kız ergenlerin herhangi bir travma ve olumsuz yaşantı karşısında erkelere göre işbirliği ve iletişim, empati, problem çözme, öz-yeterlik, öz-farkındalık, amaçlar ve eğitimsel beklentiler noktasında kendilerini psikolojik sağlamlık açısından daha yeterli algıladıkları söylenebilir.

Alan yazında yapılan bazı çalışmalar (Allan, McKenna ve Dominey, 2014; Esen-Aktay, 2010; Oktan, 2008; Sağlam, 2012; Ziaian ve ark., 2012) bu çalışma ile partalellik göstere, cinsiyet açısından farklılaşmanın olmadığına veya sınırlı bir farklılaşmanın olduğuna (Aydoğdu, 2013; Balcı Çelik, 2013; Fergus and Zimmerman, 2005; Morano, 2010; Sezgin, 2012; Terzi, 2008) ve erkeklerin psikolojik sağlamlıklarının kızlara göre daha yüksek olduğuna (Kurt Ulucan, 2013; Scoloveno, 2014; Yu ve ark, 2011; Von Soest ve ark, 2010) ilişkin bulgulara bulunmaktadır. Stratta ve ark. (2013) yapılan bir çalışmada, erkek ergenlerin psikolojik sağlamlığa ilişkin puanlarının kız ergenlere göre daha yüksek olduğuna ilişkin bulgular elde etmişken, Ziaian ve ark. (2012) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise aksi bulgulara ulaşılmıştır. Kabasakal ve Arslan (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise benzer bulgular elde edilmiş ve kızların psikolojik sağlamlık puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yılmaz ve Sipahioğlu (2012) tarafından ergen gelişim ölçeği kullanılarak yapılan bir çalışmada, arkadaş grubundaki ilgi, ev içi ilişkilerde ilgi, empati ve problem çözme becerisi alt ölçeklerinde cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu ve arkadaş grubundaki ilgi, ev içi ilişkilerde ilgi, empati alt ölçeklerinde kız ergenlerin erkelere göre daha yüksek puana sahip oldukları görülmüştür. Diğer yandan problem çözme alt ölçeğinde erkeklerin kendilerini daha yeterli gördükleri bulunmuştur. Ayrıca Allan, McKenna ve Dominey (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise cinsiyet açısından psikolojik sağlamlığa ilişkin anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır.

Sınıf düzeyi açısından elde edilen sonuçlar, içsel ve dışsal koruyucu faktörler alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Dokuzuncu ve on ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin psikolojik sağlık açısından kendilerini diğer sınıf düzeylerine daha yeterli algıladıkları görülmüştür. Ülkemizde ergenlik dönemi yaklaşık olarak ortaokul sekizinci sınıfta başlayıp ortaöğretim basamağında yer alan öğrencilerin içerisinde bulundukları bir dönem olarak değerlendirilebilir. Özellikle ergenliğe girişle birlikte uyum sorunlarında artışın başladığı ve ergenliğin sonuna doğru azaldığı belirtilmektedir (Steinberg ve Morris, 2001). Psikolojik sağlık açısından düşünüldüğünde ergenliğin ilk aşamasında yani ortaokul sekiz ve ortaöğretim dokuzuncu sınıf yıllarında ergenlerin on ve on birinci sınıfa göre psikolojik olarak kendilerini daha sağlıklı algıladıkları ifade edilebilir. Yaşanılan ani fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerle birlikte bireyin uyum sağlama süreci sekteye uğramakta ve psikolojik sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Artan uyum sorunları ile birlikte psikolojik sağlamlığın azalmaya başladığı ve ergenliğin bitimine doğru bireylerin kendilerini daha sağlıklı hissetmeye başladıkları söylenebilir.

Öğrencilerin belirtmiş oldukları yaşları açısından psikolojik sağlamlığa ilişkin sonuçlar, psikolojik sağlamlığın yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermektedir. Özellikler ergenlikle birlikte psikolojik sağlamlığın dışsal koruyucu faktörler alt ölçeğinde farklılaşmanın olduğu ve ergenlik öncesi ve sonrası yaş dilimlerinde bireylerin psikolojik olarak kendilerini daha sağlıklı algıladıkları ifade edilebilir. Elde edilen bu sonuçların alan yazında yapılan bazı çalışmalar ile paralellik gösterdiği görülmektedir (Sun ve Stewart, 2007; Ungar ve ark., 2012). Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda ise yaş ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Im ve Kim, 2011; Sağlam, 2012; Salami ve Uganda, 2010).

Her ne kadar ergenliğin başlangıç ve bitiş yaş dilimi konusunda ortak bir yaklaşım olmasa da, genel olarak 12-15 yaş dilimleri arasında ergenliğin başladığı ve 19-25 yaş dilimleri arasındada son bulduğu söylenebilir (Köknel, 2004; Yavuzer,

2003; Kulaksızoğlu, 2008; WHO, 2009). Ülkemizde ergenliğe giriş ortaokul son sınıftan itibaren başlayarak ortaöğretim birinci sınıfta da devam eden bir süreci ifade etmektedir. Bu dönemde ergen bir yandan büyüme, olgunlaşma, değişme ve gelişme için yeni fırsat ve yaşantılar kazanırken, aynı zamanda akademik, kişisel ve sosyal açıdan bir takım uyum problemleri yaşayabilmektedir (Duru ve Arslan, 2014). Bu uyum sorunlarının özellikle ortaöğretim onuncu ve on birinci sınıfta yoğunlaştığı söylenebilir. Yaş dilimi açısından ergenliğin ortalarına den gelen bu dönem, ergen açısından kimi zaman bir karamaşa dönemine dönüşebilmektedir. Gelişimsel süreçte uyum sağlamakta zorlanan birey, bir yandan yaşadığı ani değişimlere uyum sağlamaya çalışırken, aynı zamanda sağlığını bozabilecek ve gelişimsel görevlerini başarmasını engelleyebilecek bir çok risk faktörü ile karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin bireyin psikolojik sağlamlığı üzerinde önemli risk faktörlerinden bir tanes olan istismarda ergenliğe girişle birlikte ciddi bir artışın yaşandığı görülmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007; Tuna, 2010). Bu olumsuz durumlar ergenin yaşamını zorlaştırabilmekte ve tramva sonrası uyum sorunlarına neden olabilmektedir. Bu durumunda psikolojik sağlamlığı etkilediği söylenebilir.

Anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan ekonomik düzey açısından elde edilen sonuçlar, anne-baba eğitim düzeyi ve ekonomik düzey açısından psikolojik sağlamlığın dışsal, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın hem anne hem baba formunu dolduran öğrencilerde olmadığını göstermektedir. Benzer buguların elde edildiği Im ve Kim (2011) tarafından yapılan bir araştırmada ise, psikolojik sağlamlıkla ilişkili faktörler incelenmiştir. Araştırmada psikolojik sağlamlık ile yaş, akademik başarı, ekonomik durum, anne eğitimi ve annenin yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte doğrudan ergenlik döneminde anne-baba eğitim düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisine ilişkin alan yazında çok fazla çalışmaya rastlanılmamışsa da, Bahadır (2009) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, anne-baba eğitim düzeyi düştükçe psikolojik sağlamlığın arttığı bulunmuştur. Ayrıca ekonomik zorluklar psikolojik sağlamlık üzerinde risk faktörü olarak değerlendirilirken (Gizir, 2007; Kararımak, 2006), bu çalışmada

öğrencilerin algılamış oldukları ekonomik düzeyin psikolojik sağlamlık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Ekonomik düzeye ilişkin elde edilen sonuçlar Im ve Kim (2011) ve Bahadır (2009) tarafından yapılan çalışmalar ile örtüşmektedir.

Sağlam (2012) tarafından lösemi tanısıyla izlenen 15-18 yaş grubu ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelendiği bir çalışmada, anne-babanın çalışma durumlarıyla ilişkili olarak, algılanan sosyo-ekonomik duruma göre psikolojik sağlamlık puan ortalamaları arasında bir fark olmadığı saptanmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular aksine Çataloğlu (2011) tarafından yapılan bir çalışmada dışsal ve içsel koruyucu faktörlere ait alt ölçeklerinden okul-içi etkinliklere katılım, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, çevresel etkinliklere katılım, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, ev-içi ilişkilerde ilgi, ev içi etkinliklere katılım ve eğitimsel beklentiler alt ölçeklerinde sosyo-ekonomik durum açısından anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Diğer yandan okul içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, arkadaş grubundaki ilgi, ev-içi yüksek beklentiler, empati, problem çözme, öz yeterlik, işbirliği ve iletişim, amaçlar ve öz farkındalık alt ölçeklerinde ise ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Sonuç olarak alan yazın incelendiğinde sosyo-ekonomik durumun, ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerini etkilemediğini belirten çalışmaların (Bahadır, 2009; Im ve Kim, 2011) yanı sıra sosyo-ekonomik durumun önemli bir faktör olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Brody ve ark, 2013; Mersky and Topitzes, 2010).

Ergenlerin psikolojik sağlamlığının tüm alt ölçeklerinin anne-babanın öz veya üvey olma durumuna göre ve anne*baba ortak etkisi açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Annesi ve babası öz olan ergenleri annesi ve babası üvey olan ergenlere göre psikolojik olarak daha sağlam oldukları görülmektedir. Ayrıca anne*baba ortak etkisi açısından elde edilen sonuçlar, annesi öz ve babası üvey olan bireylerin babası üvey olanlara göre psikolojik olarak daha sağlıklı oldukları, diğer bir ifade ile puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Psikolojik sağamlık üzerindeki önemli faktörlerden bir tanesinde anne-babanın öz/üvey olma durumudur (Ayalew, 2011; Salami ve Uganda, 2010; Theron ve Dunn, 2010). Benzer bulguların elde edildiği Meinck, Cluver, Boyes ve Ndhlovu (2013) tarafından yapılan bir çalışmada, duygusal istismara ilişkin koruyucu ve risk faktörlerine bakılmıştır. Araştırmada istismar ile aile içi çatışma, yetersiz beslenme, tutarsız disiplin anlayışı, bakıcı değiştirme sayısı, anne-babanın üvey olması gibi sosyo-demografik faktörler ile istismar yaşama yoğunluğu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özellikle boşanma sonrası ergenlikte üvey anne-babaya sahip olmanın birey üzerinde önemli bir stres kaynağı oluşturduğu ve bireyin psikolojik sağamlığını olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

Boşanmadan hemen sonra yeni bir evlilik beraberinde ergen için yeni ilişkiler anlamına gelmektedir. Biyolojik bir bağın olmayışı, çocuk ile üvey anne veya baba arasındaki ilişkinin kurulmasını zorlaştırmakta ve ergenin üvey anne veya baba ile ilişkiye geçmesinde dirence neden olabilmektedir (Hopf, 2010). Diğer bir ifade ile boşanma sonrası yeni bir ebeveyn ergen için beraberinde bir takım uyum sorunları getirebilmektedir. Diğer yandan üvey anne ve/veya baba tarafından farklı uygulamalara (fiziksel şiddet, cinsel istismar gibi) maruz kalabilen bireylerin, rusal sorunlar yaşadıkları söylenebilir. Örneğin istismar psikolojik sağamlık üzerinde önemli bir risk faktörüdür. İstismarın yoğun olduğu ailesel özelliklere bakıldığında üvey anne veya baba ile yaşamının önemli bir faktör olduğu görölmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007). Diğer bir ifade ile anne veya babası üvey olanlar öz olanlara oranla daha fazla istismara maruz kalmakta ve budurm ise onların psikolojik sağamlıkları üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. İstismar sonrası anne ve/veya babası öz olan ergenlerin diğerlerine oranla daha sağlıklı bir şekilde uyum sağlayabildikleri, normal gelişimleri sekteye uğramasına rağmen daha hızlı kendilerini toparlayabildikleri söylenebilir.

5.2. Ergenlikte Anne-Babadan Algılanan Duygusal İstismar, Psikolojik Sağlamlık ve Psikolojik Rahatsızlıklara İlişkin Sonuçlar

Psikolojik sağlamlık, stresörler karşısında bireyin uyuma yönelik göstermiş olduğu özelliklerdir. Diğer bir deyişle bireyin ruh sağlığını ve gelişimini zedeleyebilecek nitelikteki olumsuz koşullara maruz kaldığında, olumlu sonuçlar ile bu sürecin üstesinden gelebilmesidir. Bireyler riskli durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, onlara ait bir takım kişisel, ailesel ve sosyal özellikler stresörlere karşı uyum sürecini kolaylaştırmakta ve başarılı bir şekilde olumsuz durumların üstesinden gelmelerine yardım etmektedir. Bu özellikler psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu faktörler olarak tanımlanır. Riskli durumlarda koruyucu faktörlerin olmayışı veya yetersizliği bir takım rahatsızlıklara neden olabilmektedir.

Ergenlik döneminde psikolojik sağlamlık üzerinde önemli risk faktörlerinden bir tanesi de duygusal istismardır. Duygusal istismara maruz kalan ergenler, gelişimsel açıdan sekteye uğramakta ve birçok psikolojik rahatsızlık yaşamaktadır. Diğer yandan bazı bireyler duygusal istismara maruz kalmalarına rağmen daha sağlıklı bir şekilde bu stresörün üstesinden gelebilmeleri, bireylere ait bir takım özelliklerin onları psikolojik olarak daha dayanıklı kıldığını, istismar sonrasında onlara toparlama gücü verdiğine işaret etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada anne-baba tarafından duygusal istismara maruz kalan ergenlerin psikolojik sağlamlıkları incelenmiş ve duygusal istismara maruz kalan bireylere sunulacak önleyici ve müdahale edici çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuş ve ardından alan yazın ışığında tartışılmıştır.

Anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin korelasyon sonuçları, içsel koruyucu faktörler, dışsal koruyucu faktörler ve okula bağlılık ile anne-babadan algılanan duygusal istismar arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca psikolojik rahatsızlıkları olan bireylerin anne-babalarından daha fazla duygusal istismar algıladıkları görülmüştür. Anne-babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ve

psikolojik rahatsızlıklar ilişkin sınıanan model sonuçları, anne-babadan algılanan duygusal istismarın doğrudan hem psikolojik sağlamlık hem psikolojik rahatsızlıklar üzerinde anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisi kaldırıldığında, algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerindeki doğrudan etkisinde ve psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki dolaylı etkisinde önemli bir atışın olduğu görülmüştür. Ayrıca psikolojik sağlamlığın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde hem duygusal istismar için bir aracı olarak hem duygusal istismarın etkisi kaldırıldığında psikolojik rahatsızlıklar üzerinde doğrudan anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Sonuç olarak ergenlerin anna-babalarından algıladıkları duygusal istismar arttıkça psikolojik sağlamlık düzeylerinin düştüğü ve bu durumun ise ergenlikte bir takım psikolojik sorunlara neden olabildiği ifade edilebilir.

Psikolojik sağlamlık üzerinde önemli risk faktörlerinden biride istismar ve ihmaldir (Afifi ve MacMillan, 2011; Cicchetti, 2013; Howell, 2011; Gizir, 2007; Klika ve Herrenkohl, 2013; Marriott Hamilton- Giachritsis ve Harrop, 2014). Bireyin benlik saygısına zarar verici, aidiyet duygusunu azaltıcı, sağlıklı şekilde çocuğun gelişimine engel olan, duygusal ve davranışsal problemleri tetikleyen ve çocuğun iyilik halini ortadan kaldıran ebeveyn davranışlarının duyarsızlık ve düşmanlığı içeren duygusal istismarın (Iwaniec, Larkin ve McSherry, 2007:204) ergenlikte psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğu söylenebilir.

Ergene psikolojik açıdan uygulanan yıkıcı ve süreklilik gösteren davranış örüntülerine maruz kalan bireylerin (Olive, Colines ve Levit, 2007) düşük benlik algısı ve öz-yeterlilik (Al-Fayez, Ohaeri ve Gado, 2012; Asgeirsdottir, Gudjonsson, Sigurdsson ve Sigfusdottir, 2010; Can Özcan, 2010; Yates, 2007), düşük problem çözme becerisi (Graham-Bermann, Gruber, Howell ve Girz, 2009), yoğun ailesel ve ebeveyn arası çatışma, aile içi etkileşim eksikliği (Arslan, 2012; Graham-Bermann, Gruber, Howell ve Girz, 2009; Asgeirsdottir, Gudjonsson, Sigurdsson ve Sigfusdottir, 2010), zayıf arkadaş ve sosyal ilişkiler (Schultz, Tharp-Taylor, Haviland Jaycox, 2009; Wong, Leung, Tang, Chen, Lee ve Ling, 2009) gibi

özellikler gösterdikleri belirtilmektedir. Benzer bulguların elde edildiği bu çalışmada da düşük empati, problem çözme becerisine, öz-yeterliliğe, zayıf iş birliği ve iletişime, düşük öz-farkındalığa ve eğitimsel beklentilere sahip olan bireylerin diğer ergenlere göre daha fazla duygusal istismara maruz kaldıkları görülmüştür. Benzer şekilde dışsal koruyucu faktörlere ilişkin elde edilen sonuçlar okul-içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, arkadaş grubundaki ilgi, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, ev-içi ilişkilerde ilgi, ev-içi yüksek beklentiler, ev-içi etkinliklere katılım azaldıkça anne-babadan algılanan duygusal istismarın arttığı görülmüştür.

İstismar yaşantısı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiye ortaya koymak için yapılan bir çalışmada (Karakuş, 2012) çocukluk dönemi istismar yaşantıları ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca yapılan regresyon analizi sonucunda çocukluk dönemi istismar yaşantılarının benlik saygısını, anlamlı düzeyde açıkladığı, sadece duygusal istismarın benlik saygısının önemli bir yordayıcısı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili elde edilen bu sonuç, ergenlerin çocukluk dönemi istismar yaşantıları arttıkça benlik saygısı düzeyleri azaldığını ortaya koymaktadır.

Yılmaz Irmak (2011) tarafından fiziksel istismara uğrayan ergenlerde koruyucu ve risk faktörlerinin incelendiği bir çalışmada, psikolojik olarak sağlam olmayan bireylerin daha fazla istismara maruz kaldıkları bulunmuştur. Ayrıca psikolojik olarak sağlam bireylerin anneye daha güvenli bağlandıkları, daha yüksek benlik elgisine sahip oldukları ve içsel denetimlerinin daha fazla olduğu belirtilmiştir. Çocukluk döneminde kimi zaman farkında olarak kimi zaman farkında olmadan ebeveyn tarafından çocuğun gelişimine ve sağlığına zarar verebilecek bir takım davranışlar sergilenebilmektedir. Ülkemizde disiplin yönteminin daha çok fiziksel cezaya dayalı olduğu düşünüldüğünde, bu durumun beraberinde bir takım duygusal ezinimleri getireceği söylenebilir. Kültürel açıdan bu tür aile ortamlarında yetişen bireylerin diğer bireylere göre düşük benlik saygısına sahip oldukları söylenebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara paralel sonuçların elde edildiği diğer bir çalışmada ise bireylerin ebeveyn kaybı, ev ve ev dışında destek yetersizliği, düşük benlik algısı ve öz-yeterlilik, düşük IQ, engellilik ve hastalık, düşük problem çözme becerisi, zor karaktere sahip oldukları ve bu özelliklerin psikolojik sağlamlığa ilişkin risk faktörleri olduğu, diğer yandan ortalamanın üzerinde bir zeka, yüksek benlik algısı ve özyeterlilik, olumlu mizaç özellikleri, olumlu okul bağı, sosyal yeterlilik, problem çözme becerisine ilişkin yeterlilik, destekleyici en az bir ebeveynin varlığı, olumlu akran guruplarının psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu faktörler olduğu ve duygusal istismarda olumlu uyum sağlamaya yardımcı olduğu bulunmuştur. Ayrıca çalışma kapsamında dışsal faktörler incelenmiş ve duygusal istismarın olduğu ortamdaki uzaklaşma fırsatının olmayışı, ev dışında ilgi, hobi ve becerilerin geliştirilebileceği olanakların sınırlı olması, arkadaşların az olması, destekleyici bir öğretmenin olmayışı, düşük okul performansı, sosyal izolasyon risk faktörleri; istismarın olduğu çevreden uzaklaşma olanağının olması, dışsal destek sistemlerine ulaşım ve kullanabilme, becerilere, ilgilere veya bir organizasyona üye olma, arkadaşların olması, destekleyici bir öğretmenin, iyi bir okul performansının olması ve oyuncak veya evcil bir hayvan gibi ek bir yaşama bağı olması psikolojik sağlamlığı arttırıcı faktörler olduğu bulunmuştur (Iwaniec, 2006).

Psikolojik sağlamlığa ilişkin koruyucu ve risk faktörlerinin yanı sıra olumlu sonuçların ortaya çıkması oldukça önemlidir. Çünkü psikolojik sağlamlık açısından, bireyin gelişimine veya uyumuna yönelik tehditlere ya da risklere rağmen olumlu sonuçların elde edilmelidir. Psikolojik sağlamlığa ilişkin olumlu sonuçlardan bir taneside okula bağlılığın devamıdır. Okula bağlılık (School connectedness), ergenin okul ortamındaki insanlara ilişkin, okul ilişkilerine ilişkin algıları ve okulun önemine yönelik tutumlarını içeren bir kavramdır (Barber ve Schluterman, 2008). Akademik başarı puanları ve çeşitli sınav ya da test sonuçları, okula devam etme, liseden mezuniyet gibi davranışlar bu kavram altında değerlendirilebilir (Masten ve Reed, 2002).

Psikolojik sağlamlığın bağımsız bir boyutu olan okula bağlılığa ilişkin elde edilen bulgular ise ebeveynden algılanan şiddetli ve gizli ret, gerçek dışı beklentiler ve aşağılanmaya ilişkin istismar arttıķa ergenlerin okula ilişkin tutumlarında da anlamlı düzeyde değişimin olduğu ve okula bağlılığın azaldığını göstermiştir. Bireyin gelişiminde okul oldukça önemli bir yere sahiptir. Bireyin ilgi ve yeteneklerinin ortaya çıktığı ve özel bir alana yönelmenin başladığı bir yer olarak okul, artan aktivitelerle birlikte kişinin öz-yeterliliğini(self-efficacy) ve olumlu benlik saygısını kazanmasına yardımcı olur. Bu nedenle duygusal istismarın bireylerin bilişsel ve okul performansları üzerinde bir çok olumsuz etkisinin bulunduğu belirtilmektedir (Iwaniec, Larkin ve Higin, 2006).

Yapılan alışmalar (Azizoğlu, 2009; Sharkey, You ve Schnoebelen, 2008; Türk, 2013) istismara maruz kalan bireylerin zayıf okul performansına sahip oldukları ve okulla olan bağlarının zayıf olduğunu göstermektedir. Dağlı (2008) tarafında yapılan bir çalışmada, istismar ile öğrencilerin derslerdeki başarı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. İstismar arttıķa akademik başarının azaldığı belirtilmiştir. Özellikle istismar sonrası çok az birey akademik performansını sürdürebilmektedir (Jaffee ve Gallop, 2007). Sonuç olarak çocuğun istismar ve ihmal sonrası okula devamının, istismarın sonuçlarının gözlenebilmesi ve ergenin travmanın etkisinden kurutlarak yaşamına devam edebilmesi açısından önemli bir yer edindiği söylenebilir. Okula ilişkin olumlu bir bağlılık geliştiren bir birey için okulun stresörlere karşı koruyucu bir faktör olduğu ifade edilebilir.

Elde edilen diğer bir bulgu ise psikolojik bir rahatsızlığa sahip ergenlerin anne-babaları tarafından daha fazla duygusal istismar maruz kaldıklarıdır. Diğer bir ifade ile anne-babadan algılanan duygusal istismar attıķa ergenlerde psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunlarında da artışın yaşandığı söylenebilir. Alan yazında yapılan çalışmalardan (Aktepe, 2009; Christoffersen ve Depanfıls, 2010; Collishawa ve diğer., 2007; Dönmez ve diğer., 2014; Gilbert ve diğer., 2009; Moretti ve Craig, 2013; Liu, 2009; ztepe, 2010; Pietrzak ve Southwick, 2011; Seok ve diğer., 2012) elde edilen sonuçlar, istismara maruz kalan bireylerin diğer bireylere göre daha fazla

bir takım sorunlar yaşadıklarını göstermektedir. Ayrıca sadece içerisinde bulunan dönemi değil, istismarın daha sonraki gelişim dönemlerinde de bazı uyum sorunlarına neden olduğuna ilişkin çalışmalarda bulunmaktadır (Hussain ve Munaf, 2012; Yates ve Wekerle, 2009).

Depresyon tanısı konmuş bireylerin çocukluk ve gençlik dönemin travmatik olaylarının incelendiği bir çalışmada çocukluk çağı travma maruziyeti olan hastaların hastalık seyrinin kötü olduğu (daha yüksek düzeyde hastalık şiddeti, erken yaşta hastalık başlangıcı, daha uzun hastalık süresi, daha fazla intihar girişimi ve düşüncesi, daha fazla sigara-madde kullanımı) bulunmuştur. Diğer taraftan baş etme stratejileri açısından özellikle fiziksel ihmali olanların madde kullanımı baş etme tutumlarını daha çok kullandığı, duygusal istismarı olanların dini olarak başa çıkma tutumlarını daha az kullandıkları bulunmuştur (Yalçın, 2013).

Liu ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan bir çalışmada depresyonun türleri ile istismar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Duygusal istismara maruz kalma miktarı arttıkça, minör, majör depresyon ve umutsuzluk (subtype of hopelessness depression) düzeyinde artışın olduğu bulunmuştur. Yapılan diğer bir çalışmada ise duygusal istismara uğramış ergenlerin dış denetim odağına daha yakın ve daha kaygılı, duygusal istismara uğramamış ergenlerin ise iç denetim odağına daha yakın ve daha az kaygılı oldukları bulunmuştur (Öztepe, 2010).

Dönmez ve arkadaşları (2014) istismara maruz kalan çocuk ve ergenlere ilişkin klinik özelliklerin incelendiği bir çalışmada olguların %81,9'unun istismar sonrası en az bir ruhsal bozukluk tanısı aldığı belirlenmiştir. Olguların %25,6'sına Akut Stres Bozukluğu (ASB), % 33,0'üne Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), %27,9'una Major Depresif Bozukluk (MDB) tanısının koyulduğu tespit edilmiştir. Olguların %7,4'ünde zekâ geriliği saptanmıştır. Benzer bir çalışmada ise DSM-IV-TR tanı ölçütlerine göre yapılan ruhsal muayeneleri sonucunda 307 (%76,4) olguda en azından bir tane ruhsal bozukluk olduğu ve olgularda en sık saptanan tanının Post Travmatik Stres Bozukluğu olduğu saptanmıştır (Metin, 2010).

İstismar türleri içerisinde etkileri ve sonuçları nedeniyle gözlenmesi, incelenmesi ve irdelenmesi en zor türlerden bir tanesi olan duygusal istismardır. Duygusal istismar çocuğun psikolojik gelişimine olumsuz yansıyacak sözel veya aşırı emirleri kapsayan, gereksinim duydukları ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak, çocuğun kimliğini zedeleyen ve sağlıksız davranışlara neden olan, toplumsal değerler ve yasalar tarafından yıkıcı davranışları kapsayan bir yapıyı ifade etmektedir. Ergenin yaşamda önemli stres kaynaklarından biri olan duygusal istismar, bireyin gelişimi, büyümesi ve duygusal uyumu üzerinde birçok olumsuz etki bırakabilmektedir. Yaşanılan bu duygusal yaralanmalar nedeniyle duygusal istismarın bir takım psikolojik rahatsızlıklara neden olduğu söylenebilir.

Ağırman ve Maner (2010) tarafından yapılan bir çalışmada travma öyküsü bulimik hastalarda, bulimik olmayan hastalara göre daha sık rastlanmaktadır. Travma ile ilgili yapılan ilk çalışmalar cinsel kötüye kullanım üzerine yoğunlaşmış olsa da, daha sonraki çalışmalarda yeme bozukluklarında travma spektrumunun cinsel kötüye kullanımdan fiziksel ya da duygusal kötüye kullanım, ihmal ve ilgisizliğe kadar uzandığı anlaşılmıştır.

Diğer yandan bir takım sağlık sorunları yaşayan bireylerin daha fazla istismara maruz kaldıklarına ilişkin çalışmalarda bulunmaktadır. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve özgül öğrenme güçlüğü olan çocukların aileleri üzerine yapılan bir çalışmada ise dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, özgül öğrenme güçlüğü ve her iki rahatsızlığa sahip çocukları olan ebeveynin daha fazla duygusal istismar uyguladıkları bulunmuştur (Aktaş, 2011). Herhangi bir rahatsızlığı olan çocuğa sahip ebeveynin daha fazla stres altında kaldığı ve bununla istismara neden olduğu söylenebilir.

Bütün istismar türlerinde duygusal istismarın varlığından söz etmek mümkündür. Bu nedenle diğer istismar türlerinin neden olduğu birçok rahatsızlığın temelinde duygusal istismarın varlığından bahsedilebilir. Özellikle fiziksel ve cinsel istismarın somut sonuçları düşünüldüğünde, birçok fizyolojik ve psikolojik

rahatsızlığın temelinde duygusal istismardan söz edilebilir. Örneğin fiziksel olmayan ebeveyn tutumları duygusal istismarı barındırdığı gibi fiziksel istismarı içeren ebeveyn tutumları da duygusal istismara neden olabilmektedir (Miller-Perrin ve Perrin, 2007).

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlık ile psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisine ilişkin elde edilen sonuçlar, alan yazında yapılan çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Duygusal istismara maruz kalan bireylerin diğer bireylere göre daha fazla psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları, ayrıca duygusal istismarın ergenlikte psikolojik sağlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğu, psikolojik sağlamlığı bozulan bireylerin sağlam olamayan bireylere göre daha fazla psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları söylenebilir.

Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlık aracılığıyla psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki dolaylı etkisine bakıldığında, bu etkinin orta düzeyin üzerinde ve pozitif yönde olduğu görülmektedir. Algılanan duygusal miktarı arttıkça psikolojik sağlamlığın azaldığı ve psikolojik sağlık azaldıkça psikolojik rahatsızlıklar da artışın yaşandığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar arttıkça ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının bozulduğu ve bu durumda bir takım rahatsızlıklarda artışa neden olduğu söylenebilir.

Ergenlikle birlikte ailenin öneminin azaldığı düşünülse de, bu dönem bireyin ailenin, özellikle ebeveynin desteğine ve rehberliğine en fazla gereksinim duyduğu dönemlerden biridir. Bu nedenle ebeveynin ergene yaklaşım biçimi onun uyum sağlama sürecini kolaylaştırarak gelişimsel görevlerini yerine getirebilmesi ve sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için oldukça önemlidir. Collishaw ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan bir çalışmada bu gereksinimlerinin giderilmediği ve istismara maruz kalan ergenlerin akranlarına oranla daha fazla psikopatolojik rahatsızlıklar yaşadıkları ve sosyal ilişkilerde daha zayıf oldukları bulunmuştur.

Ekolojik açıdan bireysel ve ailesel döngü içerisinde stresin azalması beraberinde yaşamdan zevk alan, mutlu ve psikolojik olarak daha sağlam bir birey getirecektir (Abolghasemia ve Varaniyaba, 2011; Xing ve Sun, 2012). Görüldüğü gibi ergenlikte psikolojik sağlamlık üzerinde sağlıklı bir aile yapısı önemli bir koruyucu faktör olarak bulunmuştur (Li, Martin, Armstrong ve Walker, 2011). Bu nedenle daha az duygusal istismara maruz kalan ergenlerin psikolojik olarak daha sağlam oldukları söylenebilir.

Bu çalışmada anne-babadan algılanan duygusal istismarın dolaylı olarak bir takım psikolojik rahatsızlıklar üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. İstismarın psikolojik sağlamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğunu belirten çalışmaların (Aktepe, 2009; Christoffersen ve Depanfilis, 2010; Göker, Aktepe, Hesapçıoğlu ve Kandil, 2010; Moretti ve Craig, 2013; Özcan, 2010; Tonmyr, Wekerle, Zangeneh ve Fallon, 2011) yanı sıra psikolojik olarak dayanıklı olmayan bireylerin diğerlerine oranla daha fazla psikopatolojik rahatsızlıklar yaşadıklarına ilişkin çalışmalarda (Abolghasemia ve Varaniyaba, 2011; Pietrzak ve Southwick, 2011; Yalçın, 2013; Wingo ve diğer., 2013) bulunmaktadır. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerinde hem doğrudan hem dolaylı olarak önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Duygusal istismar arttıkça ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının bozulduğu ve bu durumun bir takım psikopatolojik problemlere yol açtığı söylenebilir. Ergenlik dönemiyle birlikte bireyde birçok değişim ve gelişim yaşanmaktadır. Bu değişimlere ayak uydurmaya çalışan birey kimi zaman bir karmaşanın içerisinde kendisini bulabilmektedir. Ayrıca ergenin yaşamında yer alabilecek diğer bir takım stresörler, bocalama evresinde olan ergenin psikolojik sağlamlığını da olumsuz etkileyecektir. Normal gelişiminin gerektirdiği gelişimsel görevleri başarmaya çalışan ergene anne-babası tarafından duygusal istismarın uygulanması, bu dönemi daha çıkılmaz bir hale sokacaktır. Özellikle kimlik gelişimi açısından önemli bir dönem olduğu düşünüldüğünde, yaşanabilecek olumsuzlukların ergenin içinde bulunduğu ve ilerleyen gelişimsel dönemler de, bir takım psikopatolojik rahatsızlıklara neden olabileceği söylenebilir.

Benzer bulguların elde edildiği Zihin, Anstiss, Antoniou, Baghurst ve Sawyer (2012) tarafından yapılan bir çalışmada depresif semptomlar ile psikolojik sağlamlık arasında yakın bir ilişki bulunmuştur. Depresif semptomlara sahip bireylerin olmayanlara göre daha düşük psikolojik sağlamlığa sahip oldukları görülmüştür. İstismar ve ihmale maruz kalan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri üzerinde yapılan bir diğer çalışmada (Shirley, 2012) ise olumlu uyum gösteren öğrencilerde istismarın daha az görüldüğü, olumsuz yaşam olayları ile istismar arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu, sosyal-duygusal kaynaklar arttıkça istismarın azaldığı ve psikolojik sağlamlık ile istismar arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Grossman, D'augelli ve Frank (2011) tarafından psikolojik sağlamlığın incelendiği bir çalışmada psikolojik sağlamlığa ilişkin benlik saygısı, sosyal destek, kişisel yeterlilik (Personal mastery) ve duygusal baş etme alt boyutlarının içe yönelim ve dışa yönelim problemleri, ruh sağlığı semptomları, depresyon tarafından anlamlı düzeyde yordandığı bulunmuştur.

Sonuç olarak bu araştırmada test edilen modelin bağımsız değişkeni olan anne-babadan algılanan duygusal istismarın beklendiği gibi hem psikolojik sağlamlık üzerinde hem psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik rahatsızlıklar üzerinde anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Dolaylı etkiler genel olarak değerlendirildiğinde, anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığı, psikolojik sağlamlık aracılığı ile psikolojik rahatsızlıkları yordadığı görülmüştür. Ergenlikte duygusal istismar nedeniyle bireyler, olumsuz duygu düşünceler içerisinde girmekte ve uyumlu bireyler olarak yaşamı sürdürmeye yönelik çabalarını zayıflatmaktadır.

6.4. Sonuç

Bu çalışmada ergenlikte anne-babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin bir model önerilmiş, bu modeli test etmek için yapısal eşitlik analizinden faydalanarak örtük değişkenler arasındaki yordayıcılık ilişkisi incelenmiştir. İlk etapta çalışma kapsamında sosyo-demografik

değişkenler açısından psikolojik sağlamlığın farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ardından anne-babadan algılanan duygusal istismar, psikolojik sağlamlık ile psikolojik rahatsızlıklara ilişkin hipotetik model test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- Sosyo-demografik değişkenlere ilişkin elde edilen sonuçlar cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından psikolojik sağlamlığın içsel, dışsal faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın hem anne hem baba formunu dolduran öğrencilerde olduğu görülmüştür. Cinsiyet*sınıf düzeyinin ortak etkisi incelendiğinde ise ortak etkisi açısından anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmamıştır. Cinsiyet açısından elde edilen sonuçlar, kız ergenlerin içsel koruyucu faktörler alt ölçeğinde erkekelere oranla daha yüksek puan ortalamasına sahip olduklarını göstermektedir. Kız ergenlerin herhangi bir tramva ve olumsuz yaşantı karşısında erkelere göre işbirliği ve iletişim, empati, problem çözme, öz-yeterlik, öz-farkındalık, amaçlar ve eğitimsel beklentiler noktasında kendilerini psikolojik sağlamlık açısından daha yeterli algıladıkları söylenebilir.
- Sınıf düzeyi açısından elde edilen sonuçlar, içsel ve dışsal koruyucu faktörler alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Dokuzuncu ve on ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin psikolojik sağlamlık açısından kendilerini diğer sınıf düzeylerine daha yeterli algıladıklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir..
- Öğrencilerin belirtmiş oldukları yaşları açısından psikolojik sağlamlığa ilişkin sonuçlar, psikolojik sağlamlığın yaşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Özellikler ergenlikle birlikte psikolojik sağlamlığın dışsal koruyucu faktörler alt ölçeğinde farklılaşmanın olduğu ve ergenlik öncesi ve sonrası yaş dilimlerinde bireylerin psikolojik olarak kendilerini daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.
- Anne-baba eğitim düzeyi ve algılanan ekonomik düzey açısından elde edilen sonuçlar, anne-baba eğitim düzeyi ve ekonomik düzey açısından psikolojik

sağlamlığın dışsal, içsel koruyucu faktörler ve okula bağlılık alt ölçeklerinde anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın hem anne hem baba formunu dolduran öğrencilerde olmadığını göstermiştir.

- Ergenlerin psikolojik sağlamlığın tüm alt ölçeklerinin anne-babanın öz veya üvey olma durumuna göre ve anne*baba ortak etkisi açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Annesi ve babası öz olan ergenleri annesi ve babası üvey olan ergenlere göre psikolojik olarak daha sağlam olduklarına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca anne*baba ortak etkisi açısından elde edilen sonuçlar, annesi öz ve babası üvey olan bireylerin babası üvey olanlara göre psikolojik olarak daha sağlıklı oldukları, diğer bir ifade ile puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Araştırma sonuçları anne-babadan algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin korelasyon sonuçları, düşük empati, problem çözme becerisine, öz-yeterliliğe, zayıf iş birliği ve iletişime, düşük öz-farkındalığa ve eğitimsel beklentilere sahip olan bireylerin diğer ergenlere göre daha fazla duygusal istismara maruz kaldıklarını göstermiştir.
- Diğer yandan okul-içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, arkadaş grubundaki ilgi, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, ev-içi ilişkilerde ilgi, ev-içi yüksek beklentiler, ev-içi etkinliklere katılımın duygusal istismar üzerinde koruyucu faktörler olduğu ve bunlar arttıkça duygusal istismarın azaldığı görülmüştür. Psikolojik sağlamlığın bağımsız bir boyutu olan okula bağlılığa ilişkin elde edilen bulgular ise ebeveynlerden algılanan şiddetli ve gizli ret, gerçek dışı beklentiler ve aşağılanmaya ilişkin istismar arttıkça ergenlerin okula ilişkin tutumlarında da anlamlı düzeyde değişimin olduğu ve okula bağlılığın azaldığını göstermiştir.
- Bu çalışma kapsamında geliştirilen hipotetik modelde örtük değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve örtük değişkenlerin göstergeleri de

analizlere dahil edilmiştir. Yapısal eşitlik analizleri sonucunda, önerilen hipotetik modelde yer verilen tüm yol katsayılarına ait t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur.

- Modelin test edilmesi sonucunda anneden algılanan duygusal istismara ilişkin elde edilen uyum indeksleri $\chi^2 = 73.06$ ve $sd = 28$ olarak bulunmuştur. Bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 2.60 ($\chi^2/sd = 73.06/28 = 2.60$) sonucu elde edilmiştir. RMSEA değerinin .036; CFI 0.99; IFI; 0.99, NFI; 0.99, RFI; 0.98 ve GFI; 0.99 olarak bulunmuştur Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .024'tür.
- Babadan algılanan duygusal istismar modeline ilişkin elde edilen değerler incelendiğinde, $\chi^2 = 36.89$ ve $sd = 28$ olduğu ve bu değerler bir birine oranlandığında χ^2/sd oranının 1.31 ($\chi^2/sd = 36.89/28 = 1.31$) sonucu elde edilmiştir. RMSEA değerinin .036; CFI değeri 0.99, IFI değeri 0.99, NFI değeri 0.99, RFI değeri 0.99 ve GFI değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Standardize edilmiş RMR değerine bakıldığında ise, SRMR uyum indeksinin .016 olduğu görülmüştür.
- Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlık üzerinde doğrudan etkisi açısından bakıldığında, anne-babadan algılanan duygusal istismar arttıkça psikolojik sağlamlık azalmakta, psikolojik rahatsızlıklar artmaktadır.
- Modeldeki değişkenler arasında doğrudan etkilerin yanında dolaylı etkiler de bulunmaktadır. Buna göre, psikolojik sağlamlık değişkeni, anne-babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik rahatsızlıklar değişkenleri arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Diğer bir ifade ile anne-babadan algılanan duygusal istismar arttıkça psikolojik sağlamlık azalmakta, psikolojik sağlamlık azaldıkça bireyler daha fazla psikolojik problemler yaşamakta ve psikolojik rahatsızlıklar artmaktadır.
- Açıklanan varyans miktarları açısından bakıldığında, anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik sağlamlığın %15'ini açıkladığı, psikolojik rahatsızlıklar değişkeninin %17'sinin anneden algılanan duygusal istismar ve

psikolojik sağamlık tarafından açıklandığı görölmüşür. Anneden algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisi kaldırıldığında psikolojik rahatsızlıklar değışkeninin %30'unun psikolojik sağamlık aracılığı ile psikolojik sağamlığın %34'ünün ise anneden algılanan duygusal istismar ile açıklandığı görölmektedir.

- Babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağamlığın %17'sini açıkladığı ve psikolojik rahatsızlıklar değışkeninin %20'sinin de babadan algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağamlık tarafından açıklandığı görölmüşür. Babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisi kaldırıldığında psikolojik rahatsızlıklar değışkeninin %35'inin psikolojik sağamlık aracılığı ile psikolojik sağamlığın %42'sinin ise babadan algılanan duygusal istismar ile açıklandığı görölmüşür.

Sonuç olarak ergenlikte psikolojik sağamlık üzerinde anne-babadan algılanan duygusal istismarın önemli bir risk faktörü olduğu ve bununda bir takım psikolojik sorunlara neden olduğu söylenebilir. Sinanan hipotetik modele ilişkin elde edilen sonuçlar anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik sağamlık üzerinde önemli bir risk faktörü olduğunu göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki doğrudan etkisine ilişkin sonuçlar, anne-babadan duygusal istismara maruz kalan ergenlerin akranlarına göre daha fazla psikolojik rahatsızlık yaşadıklarını göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki dolaylı etkisine ilişkin sonuçlar, anne-babadan algılanan duygusal miktarı arttıkça psikolojik sağamlığın azaldığı ve psikolojik sağamlık azaldıkça psikolojik rahatsızlıklarda artışın yaşandığını göstermiştir. Anne-babadan algılanan duygusal istismarın doğrudan hem psikolojik sağamlık hem psikolojik rahatsızlıklar üzerinde anlamlı düzeyde bir etkiye sahip olduğu görölmüşür.

6.5. Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak uygulayıcılara, araştırmacılara ve politika yapıcılara yönelik aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- I. Bu çalışma kapsamında psikolojik sağlamlık üzerinde önemli risk faktörlerinden bir tanesi olan anne-babadan algılanan duygusal istismar değişkeni incelenmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen sonuçların sadece duygusal istismar ile sınırlı olması nedeniyle, ileriye yönelik yapılacak çalışmalarda istismarın diğer formlarının da ele alınması yararlı olacaktır.
- II. Bu çalışmada örneklem eğitim-öğretim sürecinde yer alan normal bireylerden meydana gelmektedir. Farklı risk gruplarında istismarın psikolojik sağlamlık üzerindeki etkilerinin incelenebilir.
- III. Psikolojik rahatsızlıklara ilişkin veriler, kişisel bilgi formu aracılığı ile elde edilmiştir. Bu durum bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir ve farklı ölçme araçları kullanılarak farklı çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.
- IV. Bu çalışma ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Elde edilen sonuçların deneysel araştırmalar ile desteklenmesi sağlanabilir. Ayrıca çalışma kesitsel olarak düzenlenmiştir. Boylamsal araştırmalar aracılığıyla uzun süreli duygusal istismarın etkilerinin incelenmesi faydalı olacaktır.
- V. Bu araştırma kapsamında duygusal istismara ilişkin beş boyut ele alınmıştır. Diğer boyutlarının da ele alındığı çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Fakat ölçme aracında yer alan bazı boyutlar alanyazınla uyuşmamaktadır. Bu nedenle farklı ölçme araçları aracılığıyla duygusal istismarın tüm boyutlarını kapsayıcı çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.
- VI. Ergenlik dönemi ülkemizde ortaokul ile ortaöğretim dönemlerini kapsamaktadır. Bu nedenle okul psikolojik danışmanlarına yönelik, istismar ve psikolojik sağlamlığa ilişkin hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir.

- VII. İstismarda ebeveyn tutumları oldukça önemli yer edinmektedir. Okul psikolojik danışmanları tarafından ebeveyne yönelik psiko-eğitim programları düzenlenebilir.
- VIII. Bakanlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlar aracılığıyla istismarı önlemeye yönelik projeler geliştirilebilir. Bu projelerde ergenlikte bireylerin psikolojik sağlamlıklarını geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Abolghasemi, A., ve Varaniyab, S. T. (2010). Resilience and Perceived Stress: Predictors of Life Satisfaction In The Students of Success and Failure. **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 5 (2010), 748-752.
- Acuna E. ve Rodriguez C. A., (2004). Meta Analysis Study of Outlier Detection Methods In Classification, Technical Paper, Department of Mathematics, University of Puerto Rico At Mayaguez, Retrived From Academic.Uprm.Edu/ Ea-Cuna/Paperout.Pdf.
- Afifi, T. O., ve Macmillan, H. L. (2011). Resilience Following Child Maltreatment: A Review of Protective Factors. **Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie**, 56(5), 266-272.
- Ağırman, A. ve Maner, F. (2010). Yeme Bozuklukları ve Duygusal İstismar: Olgu Sunumu, **Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, 23 (2), 121-127.
- Akbulut, Y. (2010). **Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları**. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Aktaş, E. (2011). Çocuklardaki Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ve Özgül Öğrenme Güçlüğü'nün, Anne Babaların Duygusal İstismar Farkındalığı, İstismar Potansiyeli ve Çocukların Kabul/Red Algısı İle İlişkisi, Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Aktay, T. (2010). Risk Altındaki Ortaöğretim 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Kendini Toparlama Güçlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı, **Current Approaches In Psychiatry**, 1:95-119.
- Akyüz, E. (2012). **Çocuk Hukuku**, Pegem Akademi, Ankara.
- Alantar, M. (1989). Psychological Maltreatment: An Attempt of Its Definition By Experts and Its Assessment Among A Group of Adolescents, Unpublished Thesis, Bogaziyi University.

- Al-Fayez, G. A., Ohaeri, J. U., ve Gado, O. M. (2012). Prevalence of Physical, Psychological, and Sexual Abuse Among A Nationwide Sample of Arab High School Students: Association With Family Characteristics, Anxiety, Depression, Self-Esteem, and Quality of Life. **Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology**, 47(1), 53-66.
- Allan, J. F., Mckenna, J., ve Dominey, S. (2014). Degrees of Resilience: Profiling Psychological Resilience and Prospective Academic Achievement In University Inductees. **British Journal of Guidance ve Counselling**, 42(1), 9-25.
- Alston, R. J., Harley, D. ve Lenhoff, K. (1995). Hirschi's Social Control Theory: A Sociological Perspective On Drug Abuse Among Persons With Disabilities, **Journal of Rehabilitation**, 61 (4), 31-.
- Andrews, G., Corry, J., Slade, T., Issakidis, C. ve Swanson, H. (2004). Comparative Quantification of Health Risks, World Health Organization, Geneva.
- Anglim, J. (2007). Cluster Analysis ve Factor Analysis, [Http://Web.Psych.Unimelb.Edu.Au/Jkanglim/03clusterandfactoranalysis.Pdf](http://Web.Psych.Unimelb.Edu.Au/Jkanglim/03clusterandfactoranalysis.Pdf) (09.10.2013).
- Antalyalı, Ö. L. (2010). Varyans Analizi, (Edit). Kalaycı, Ş., **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Ankara: Asil Yayınları.
- Arslan, G. (2012). Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Aile Sorunları ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Ary, D., Jacobs, L. C. ve Sorensen, C. K. (2010). **Introduction To Research In Education**, Nelson Education, Ltd, Canada.
- Asgeirsdottir, B. B. ve Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F., ve Sigfusdottir, I. D. (2010). Protective Processes For Depressed Mood and Anger Among Sexually Abused Adolescents: The Importance of Self-Esteem. **Personality and Individual Differences**, 49(5), 402-407.

- Aydın, B. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Umut Düzeyleri İle Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Aydın, G. ve Gizir, C. (2006). Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği'nin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 26(3), 87-99.
- Aydoğdu, T. (2013). Bağlanma Stilleri, Başa Çıkma Stratejileri İle Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Azizoğlu, M. (2009). Lise Ergenlerinde Duygusal İstismarın Başarıya Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bahadır, E. (2009). Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bal, S. (2010). Çocukluk Örselenme Yaşantıları, Ana-Baba-Ergen İlişki Biçimleri ve Sosyal Destek Algısının, Kural Dışı Davranışlarla İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Barber BK ve Schluterman JM. (2008). Connectedness İn The Lives of Children and Adolescents: Acall For Greater Conceptual Clarity. **J Adolesc Health**, 43, 209–16.
- Barett, P. (2007). Structural Equation Modelling: Adjudging Model Fit. **Personality and Individual Differences**, 42(5), 815-824. Doi:10.1016/J.Paid.2006.09.018.
- Basim, H. N., ve Cetin, F. (2011). The Reliability and Validity of The Resilience Scale For Adults-Turkish Version. **Turkish Journal of Psychiatry**, 22(2).
- Beins, B. C. ve Mccarthy, M. A. (2012). **Research Methods and Statistics**, Pearson Higher Education, Inc, United States of America.
- Belsky, J. (1980). Child Maltreatment: An Ecological İntegration. **American Psychologist**, 35, 320-335.

- Black, D. A., Smith Slep, A. M., ve Heyman, R. E. (2001). Risk Factors For Child Psychological Abuse. **Aggression and Violent Behavior**, 6(2), 189-201.
- Bolat, Z. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıkları İle Öz Anlayışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nemettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Bolger, K. E., ve Patterson, C. J. (2003). Sequelae of Child Maltreatment: Vulnerability Ad Resilience. In S. S. Luthar (Ed.). **Resilience and Vulnerability: Adaptation In The Context of Childhood Adversities** (Pp. 156–181). New York: Cambridge University Press.
- Brody, G. H., Yu, T., Chen, E., Miller, G. E., Kogan, S. M. ve Beach, S. R. H. (2013). Is Resilience Only Skin Deep?: Rural African Americans' Socioeconomic Status-Related Risk and Competence In Preadolescence and Psychological Adjustment and Allostatic Load At Age 19, **Psychological Science**, 24(7) 1285–1293, DOI: 10.1177/0956797612471954.
- Brown, T. A. (2006). **Confirmatory Factor Analysis For Applied Research**, New York: A Division of Guilford Publications, Inc.
- Brunschot, E. G. V. ve Brannigan, A. (2002). Childhood Maltreatment and Subsequent Conduct Disorders The Case of Female Street Prostitution, **International Journal of Law and Psychiatry**, 25, 219–234.
- Bulut, F. (2010) Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile İşlevselliği, Aile Risk Faktörleri ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Bulut-Serin, N. (2012). Erkek Ergenlerin Anne- Baba ve Genç İlişkilerine Yönelik Duygusal İstismar Algıları, **Turkish International Journal of Special Education and Guidance ve Counseling**, 1 (2), 18-26.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi.

- Byrne, B. M. (2009). **Structural Equation Modeling With AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming (2nd Ed.)**. Madison, NY: Routledge.
- Can, A. (2013). **SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi**, Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Caskey, M. M., ve Anfara, V. A., Jr. (2007). Research Summary: Young Adolescents' Developmental Characteristics, [Http://Www.Nmsa.Org/Research/Researchsummaries/Developmentalcharacteristics/Tabid/1414/Default.aspx](http://www.nmsa.org/research/researchsummaries/developmentalcharacteristics/Tabid/1414/Default.aspx) (17. 12. 2011).
- Christoffersen, M. N., ve Depanfilis, D. (2010). Psychological Maltreatment and Adolescents' Suicidal Behavior: A Nationwide Sample of 1,055 Children At Risk. *Journal of Child ve Adolescent Trauma*, 3(2), 109-124.
- Cicchetti, D. (2013). Annual Research Review: Resilient Functioning In Maltreated Children—Past, Present, and Future Perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54 (4), 402-422.
- Cicchetti, D. ve Lynch, M (1993). Toward An Ecological/Transactional Model of Community Violence and Child Maltreatment For Children's Development. *Psychiatry*, 56, 96-118.
- Cicchetti, D. ve Rizley, R. (1981). Developmental Perspectives On The Etiology Intergenerational Transmission, and Sequelae of Child Maltreatment. **Developmental Perspectives On Child Maltreatment New Directions For Child Development**, 11, 31-56.
- Clark, S. N., ve Clark, D. C. (1993). Middle Level School Reform: The Rhetoric and The Reality. *Elementary School Journal*, 93, 447-460.
- Cloutier, R. (1982). **Theories De L'adolescence: Psychologie De l'Adolescence**, Çeviren: Bekir ONUR, Geaten Morin Editeur, Quebec.
- Collishawa, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C. ve Maughana, B. (2007). Resilience To Adult Psychopathology Following Childhood Maltreatment: Evidence From A Community Sample, **Child Abuse ve Neglect** 31 (2007) 211–229.

- Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005). Best Practices İn Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations For Getting The Most From Your Analysis. **Practical Assessment Research ve Evaluation**, 10(7).
- Creswell, J. W. (2005). **Educational Research Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research. (Second Edition)** United States of America: Pearson Prentice Hall.
- Crockett, L. ve Crouter, A. (1995). **Pathways Through Adolescence**, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Crosson-Tower, C. (2008). **Understanding Child Abuse and Neglect**, Perarson Education Inc., Boston.
- Culbertson, J. L., Newman, J. E. and Willis, D. (2003). Childhood and Adolescent Psychologic Development, **Pediatr Clin Nort America**, 50: 741– 764.
- Cüceloğlu, D. (2008). **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çataloğlu, B. (2011). Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çeçen Eroğul., A. R., Türk, Ş. B. (2013). Ergenlerde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Öfke İfade Tarzları İle Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1421-1439.
- Çeçen, A. R.(2007). Çocuk Cinsel İstismarı: Sıklığı, Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 4/1.
- Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi, **E-Akademi: Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, 36.
- Çeşmeci, M. (1995). Further Reliability and Validity Study of The Perception of Psychological Maltreatment Inventory For Adolescents. Unpublished Master's Thesis, Boğaziçi University.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). **Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları**, Ankara: Pegem Akademi.
- Davey, A., ve Savla, J. (2010). **Statistical Power Analysis With Missing Data: A Structural Equation Modeling Approach**. Philadelphia: Routledge.
- Demirbaş, N. (2010). Yaşamda Anlam ve Yılmazlık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Deniz, E. M. (2006). Ergenlerde Bağlanma Stilleri İle Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Atasındaki İlişki, **Eurasian Journal of Educational Research**, 22, 89-99.
- Djang, L. (2011). **Early Adolescent Development: A Content Analysis of Adolescent Development Textbooks**, Proquest LLC, United States.
- Doyle, C. (1997) Emotional Abuse of Children: Issues for Intervention. **Child Abuse Review**, 6(5): 330-342.
- Dönmez Y.E., Soylu N., Ozcan O.O., Yuksel T., Demir A.C., Bayhan P.C., Miniksar D.Y. (2014). Sociodemographic and Clinical Features of Our Sexually Abused Child and Adolescent Cases. **J Turgut Ozal Med Cent** 2014;21 (1):44-48: DOI:10.7247/Jtomc.2013.1170
- Dönmezer, İ. (2003). **Eğitim Psikolojisi**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Duckworth, A. L., Steen, T. A. ve Seligman, M.E.P. (2005). Positive Psychology In Clinical Practice, **Annual Rev. Clin. Psychol**, 1:629–51 Doi: 10.1146/Annurev.Clinpsy.1.102803.144154.
- Er, T. (2010). Cinsel İstismara Maruz Kalan ve Kalmayan Ergenlerin Anksiyete, Depresyon ve Benlik Algısı Açısından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2003). Gelişim ve Öğrenme, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Ergün Başak, B. (2012). Düşük Gelirli Ailelerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Öz Duyarlık, Sosyal Bağlılık ve İyimserlik İle Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Erickson, M. F. ve Egeland, B. (2002). **The APSAC Handbook On Child Maltreatment: Child Neglect**, Sage Publication Inc., California, WwW.Google/Books(03.07.2013).
- Erkman, F. ve Görkem, E. (2012). **A Perceived Emotional Abuse Inventory: Development of The Short Form (POPMIFA–Short Form)**, Paper Presented Child Abuse and Neglect Prevention Conference In İstanbul.
- Eroğlu, A. (2010). Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri Varsayımları, Edit. Kalaycı, Ş., **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Ankara: Asil Yayınları.
- Eryigit, S. (2004) Turkish Adolescents' Level of Psychological Adjustment; In Relation To Adolescents' Perception of Parental Psychological Maltreatment ve Physical Punishment, Unpublished Thesis, Bogaziyi University.
- Ewen, R. (2003). **An Introduction Theories of Personality**, Lawrence Erlbaumassociation, London.
- Feldman, R. S. (1997). **Essential of Understanding Psychology**, The Mcgraw - Hill Companies, North America.
- Fergus, S. ve Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent Resilience: A Framework For Understanding Healthy Development In The Face of Risk, **Annu. Rev. Public Health** 26:399–419 Doi: 10.1146/Annurev.Publhealth.26.021304.144357.
- Field, A. (2009). **Discovering Statistics Using SPSS**, Londra: Sage Publications.
- Floyd, F. J. ve Widaman, K.F. (1995). Factor Analysis In The Development and Refinement of Clinical Assessment Instruments, **American Psychological Association**, Inc, I040-3590/95/S3.00.
- Fraser, M. W., Richman, J. M. ve Galinsky, M. J. (1999). Risk, Protection and Resilience: Toward A Conceptual Framework For Social Work Practice. **Social Work Research**, 23, 129-208.

- Fraser, M.W., Richman, J.M., ve Galinski, M.J. (1999). Risk, Protection, and Resilience: Toward A Conceptual Framework For Social Work Practice. **Social Work Research**, 23(3), 131- 143.
- Freysteinsdóttir, J. F. (2004). Risk Factors For Repeated Child Maltreatment, Thesis Submitted In Partial Fulfillment of The Requirements For The Doctor of Philosophy Degree In Social Work In The Graduate College of The University of Iowa.
- Gagne, P., ve Hancock, G. R. (2006). Measurement Model Quality, Sample Size, and Solution Propriety In Confirmatory Factor Models. **Multivariate Behavioral Research**, 41(1), 65-83. DOI: 10.1207/S15327906mbr4101_5.
- Garmezy, N. (1993). Children In Poverty: Resilience Despite Risk. *Psychiatry*, 56(1), 127-130.
- Gerber, S.B. ve Finn, K.V. (2005). **Using SPSS For Windows: Data Analysis and Graphics (2nd Ed)** New York: Springer Science Business Media Inc.
- Gesinde, A. M. (2011). Dimensions of Emotional Maltreatment of School Adolescents At Home: Implications For Counselling Practice. *IFE Psychologia: An International Journal*, 19(1), 40-55.
- Ghasemi A. ve Zahediasl, S. (2012). Normality Tests For Statistical Analysis: A Guide For Non-Statisticians, **Int J Endocrinol Metab.**, 10(2):486-489. DOI: 10.5812/ijem.3505.
- Gibb, B. E., Chelminski, I., ve Zimmerman, M. (2006). Childhood Emotional, Physical and Sexual Abuse and Diagnoses of Depressive and Anxiety Disorders In Adult Psychiatric Outpatients. **Depression and Anxiety**, 24(4), 256-263.
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., ve Janson, S. (2009). Burden and Consequences of Child Maltreatment In High-Income Countries. **The Lancet**, 373(9657), 68-81.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerinde Bir Derleme Çalışması. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 3(28),113-128.

- Gizir, C. ve Aydın, G. (2006). Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği'nin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 26(3), 87-99.
- Glaser, D. (2002). Emotional Abuse and Neglect (Psychological Maltreatment): A Conceptual Framework. **Child Abuse ve Neglect**, 26(6), 697-714.
- Glaser, D. ve Prior, V. (1997) Is The Term Child Protection Applicable To Emotional Abuse? **Child Abuse Review**, 6(5): 315-329.
- Glasser, M., Kolvin, I., Campell, D., Glasser, A., Leitch, I. ve Farrelly, S. (2001). Cycle of Child Sexual Abuse: Links Between Being A Victim and Becoming A Perpetrator, **British Journal of Psychology**, 179, 482-494.
- Goldsmith, R. E., ve Freyd, J. J. (2005). Awareness For Emotional Abuse. *Journal of Emotional Abuse*, 5(1), 95-123.
- Göker, Z., Aktepe, E., Tural Hesapçıoğlu, S., ve Kandil, S. (2010). Cinsel İstismar Mağduru Olan Çocukların Başvuru Şekilleri, Klinik ve Sosyodemografik Özellikleri. **Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 17, 15-21.
- Graham, J. W. (2009). Missing Data Analysis: Making It Work In The Real World, **Annu. Rev. Psychol.** 60:549–576.
- Graham-Bermann, S. A., Gruber, G., Howell, K. H., ve Girz, L. (2009). Factors Discriminating Among Profiles of Resilience and Psychopathology In Children Exposed To Intimate Partner Violence (IPV). **Child Abuse ve Neglect**, 33(9), 648-660.
- Grossman, A. H., D'augelli, A. R., ve Frank, J. A. (2011). Aspects of Psychological Resilience Among Transgender Youth. **Journal of LGBT Youth**, 8(2), 103-115.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler, **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi** 24 (3):128 – 134.

- Güloğlu, B. ve Kararımak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık, **Ege Eğitim Dergisi** (11) 2: 73–88
- Gürkan, U. (2006). Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürkan, U. (2006). Yılmazlık Ölçeği (YÖ):Ölçek Geliştirme, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 39, Sayı: 2, 45-74
- Hair, J. F., Black, B., Babin, B., Anderson, R. E., ve Tatham, R. L. (2010). **Multivariate Data Analysis**. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Haroz, E. E., Murray, L. K., Bolton, P., Betancourt, T., ve Bass, J. K. (2013). Adolescent Resilience In Northern Uganda: The Role of Social Support and Prosocial Behavior In Reducing Mental Health Problems. **Journal of Research On Adolescence**, 23(1), 138-148.
- Hefferon, K., ve Boniwell, I. (2011). **Positive Psychology: Theory, Research and Applications**. Mcgraw-Hill International.
- Hemenway, D., Solnick, S., ve Carter, J. (1994). Child-Rearing Violence. **Child Abuse ve Neglect**, 18(12), 1011-1020.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B. ve Yuen, T. (2011). What Is Resilience?, **La Revue Canadienne De Psychiatrie**, Vol 56, No 5.
- Hoe, S. L. (2008). Issues and Procedures In Adopting Structural Equation Modeling Technique. **Journal of Applied Quantitative Methods**, 3(1), 76-83.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. R. “Structural Equation Modelling: Guidelines For Determining Model Fit.” **The Electronic Journal of Business Research Methods**, 6 (1), 53 – 60.
- Houshyar, S., ve Kaufman, J. (2005). Resiliency In Maltreated Children. In S. Goldstein ve R. B. Brooks (Eds.), **Handbook of Resilience In Children** (Pp. 181–200).New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers

- Howitt, D., ve Cramer, D. (2011). **Introduction To Research Methods In Psychology**. England: Pearson Education.
- Hussain, S. ve Munaf, S. (2012). Perceived Father Acceptance-Rejection In Childhood and Psychological Adjustment In Adulthood, **International Journal of Business and Social Science**, 3, 1.
- Im, Y.J. ve Kim, D.H., (2011). Factors Associated With The Resilience of Schoolaged Children With Atopic Dermatitis, **Journal of Advanced Nursing**, 21, 80-88.
- Iwaniec, D. (2006). **The Emotionally Abused and Neglected Child: Identification, Assessment and Intervention A Practice Handbook**, JohnwileyveSon, Ltd, England.
- Iwaniec, D., Larkin, E. ve Higgins, S. (2006). Research Review: Risk and Resilience In Cases of Emotional Abuse, **Child and Family Social Work**, 11, Pp 73–82.
- Iwaniec, D., Larkin, E. ve Mcsherry, D. (2007). Emotionally Harmful Parenting, **Child Care In Practice**, 13 (3), 203-220.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile İçi Şiddet. **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 4(2), 204-222.
- Jaffee, S. R., ve Gallop, R. (2007). Social, Emotional, and Academic Competence Among Children Who Have Had Contact With Child Protective Services: Prevalence and Stability Estimates. **Journal of The American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry**, 46(6), 757-765.
- Jaffee, S. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Polo-Tomás, M. ve Taylor, A.(2007). Individual, Family, and Neighborhood Factors Distinguish Resilient From Non-Resilient Maltreated Children: A Cumulative Stressors Model, **Child Abuse ve Neglect**, 31(3), 231-253.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). **LISREL 8: Structural Equation Modeling With The SIMPLIS Command Language**. New York: Scientific Software International, Inc.

- Jöreskog, K.G. ve Sörbom, D. (2002). **LISREL 8.52 For Windows** [Computer Software]. Scientific Software International, In.
- Juby, C. L. (2005). Using A Structural Equation Model To Examine Child Maltreatment Potential Across Ecological Systems In A Population of Families In Poverty, Unpublished Doctor Thesis, The University of Texas At Arlington.
- Kairys, S. W., ve Johnson, C. F. (2002). The Psychological Maltreatment of Children—Technical Report. **Pediatrics**, 109(4), E68-E68.
- Kaplan, S. J. (2004). **Intervention With Children and Adolescents, Interdisciplinary Perspective**. Boston: Person Education Inc., Boston.
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. ve Labruna, V.(1999). Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of The Past 10 Years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect, **American Academy of Child and Adolescent Psychiatry**, 38(10), 1214-122.
- Kararımk, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 3(26).
- Kararımk, Ö. ve Siviş-Çetinkaya, R. (2011). Benlik Saygısının ve Denetim Odağının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi: Duyguların Aracı Rolü, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 4 (35), 30-43.
- Karakuş, Ö. (2012). Relation Between Childhood Abuse and Self Esteem İn Adolescence. **International Journal of Human Sciences** [Online]. (9)2, 753-763.
- Karasar, N. (2012). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Karson, M. (2001). **Patterns of Child Abuse : How Dysfunctional Transactions Are Replicated İn Individuals, Families, and The Child Welfare System**, The Haworth Press, Inc, Binghamton.
- Kayri, M. (2009). Araştırmalarda Gruplar Arası Farkın Belirlenmesine Yönelik Çoklu Karşılaştırma (Post-Hoc) Teknikleri, **F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, 19 (1).

- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Doregemueller, W. ve Silver, H. K. (1985). The Battered-Child Syndrome, **Child Abuse ve Neglect**, 9, 143-154.
- Kılınç, H. (1999). The Partial Norm Study of The Perception of Psychological Maltreatment Inventory For Adolescents. Unpublished Master's Thesis, Boğaziçi University.
- Kitchenham, B. ve Pfleeger, L. (2002). Principles of Survey Research Part 5: Populations and Samples, **Software Engineering Notes**, 27 (5).
- Kittler, J. E., Menard, W. ve Phillips, K. A. (2007). Weight Concerns In Individuals With Body Dysmorphic Disorder. **Eating Behaviors**, 8, 115–120.
- Klika, J. B. ve Herrenkohl, T. I. (2013). A Review of Developmental Research On Resilience In Maltreated Children. **Trauma Violence Abuse**. 14(3): 222–234. Doi:10.1177/1524838013487808
- Kline, R. B. (2005). **Principles and Practices of Structural Equation Modeling**. New York: The Guil-Ford Press.
- Kline, R. B. (2011). **Principles and Practices of Structural Equation Modeling**. New York: The Guil-Ford Press.
- Korbin, J. E. (1983). **Child abuse and Neglect: Cross-Cultural Perspectives**, University of California Press, Ltd., London.
- Korkmazlar, Ü., Navaro, L., Oktay, A., Razon, N. ve Yavuzer, H. (2004). **Anan-Baba Okulu**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kothari, C. R. (2004). **Reaserarch Metodology: MethodsveTecniques**, New Age International, New Delhi.
- Köse, E. (2013). Bilimsel Araştırma Modelleri, (Ed.) Kıncal, R. Y. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Krejcie, R. V., ve Morgan, D. W. (1970). **Determining Sample Size For Research Activities**. Educ Psychol Meas.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). **Ergenlik Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Langness, L. L. (1983). Child Abuse and Cultural Values: The Case of New Guinea, Korbin, J. E. (Eds.). **Child abuse and Neglect: Cross-Cultural Perspectives**, University of California Press, Ltd., London.

- Li, H., Martin, A. J., Armstrong, D., ve Walker, R. (2011). Risk, Protection, and Resilience In Chinese Adolescents: A Psycho-Social Study. **Asian Journal of Social Psychology**, 14(4), 269-282.
- Lindzey, G., Thompson, F. ve Spririg, B.J. (1988). **Psychology**, New York: Worth Publ.
- Liu, R. T., Alloy, L. B., Abramson, L. Y., Iacoviello, B. M., ve Whitehouse, W. G. (2009). Emotional Maltreatment and Depression: Prospective Prediction of Depressive Episodes. **Depression and Anxiety**, 26(2), 174-181.
- Luthar S. (2005). Resilience at An Early Age and Its Impact On Child Psychosocial Development. In: Encyclopedia on Early Childhood Development [Online]. Montreal, Quebec: Centre of Excellence For Early Childhood Development;1-6.[Http://Www.Child-Encyclopedia.Com/Documents/Lutharangxp.Pdf](http://www.child-encyclopedia.com/Documents/Lutharangxp.Pdf).(28.07.2013).
- Luthar S.S. Cicchetti D. ve Becker B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines For Future Work. **Child Development**,71(3):543-562.
- Luthar, S. S. (2003). **Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities**. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Luthar, S. S., ve Cushing, G. (2002). Measurement Issues in The Empirical Study of Resilience. **In Resilience and Development** (Pp. 129-160). US: Springer.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. ve Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines For Future Work, **Child Dev.**, 71(3): 543–562.
- Malik, F. (2010). Determinants of Child Abuse In Pakistani Families: Parental Acceptance-Rejection and Demographic Variables. **International Journal of Business and Social Science**, 1(1), 67-80.
- Malinosky-Rummell, R.R. ve Hansen, D.J. (1993). Long-Term Consequences of Childhood Physical Abuse, **Psychological Bulletin**, C.114, S.1, Ss.68-79.
- Markey, C. N. (2010). Invited Commentary: Why Body Image Is Important To Adolescent Development, **Jyouth Adolescence**, 39, 1387 – 1391.

- Marriott, C., Hamilton-Giachritsis, C., ve Harrop, C. (2014). Factors Promoting Resilience Following Childhood Sexual Abuse: A Structured, Narrative Review of The Literature. **Child Abuse Review**, 23(1), 17-34.
- Masten A. S. (2001). Resilience Process İn Development. **American Psychologist**, 56 (3), 227-238.
- Masten AS, Gewirtz AH. (2006). Resilience in Development: The Importance of Early Childhood. Tremblay RE, Barr RG, Peters Rdev, (Eds). Encyclopedia On Early Childhood Development [Online]. Montreal, Quebec: Centre of Excellence For Early Childhood Development;1-6.[Http://Www.Child-Encyclopedia.Com/Documents/Masten-Ewartzangxp.Pdf](http://www.child-encyclopedia.com/Documents/Masten-Ewartzangxp.Pdf). (28.07.2013).
- Masten, A. S., ve Reed, M. G. (2002). Resilience İn Development. S. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.).The Handbook of Positive Psychology. Oxford, England: Oxford University Press.[Www.Books.Google.Com.Tr](http://www.books.google.com.tr)(28.07.2013).
- Masten, A.S. ve Coastworth, J. D. (1998). The Development of Competence İn Favorable and Unfavora-Ble Environments: Lessons From Research On Successful Children. **American Psychologist**, 53, 2, 205-220.
- Mathews, C. A., Kaur, N., ve Stein, M. B. (2007). Childhood Trauma and Obsessive-Compulsive Symptoms. **Depression and Anxiety**, 26(2), 174-181.
- Mccabe, K. (2003). **Child Abuse and Criminal Justice System**, Peter Lang Publishing, Inc., New York.
- Mcglon, J., ve Widom, C. S. (2001). Resilience Among Abused and Neglected Children Grown Up. **Development and Psychopathology**, 13(04), 1021-1038.
- Mcqueen, R. A. ve Knussen, C. (2006). **Introduction To Research Methods and Statistics İn Psychology**, Pearson Education Limited, England.
- Meinck, F., Cluver, L., Boyes, M., ve Ndhlovu, L. (2013). Risk and Protective Factors For Physical and Emotional Abuse Victimization Amongst Vulnerable Children İn South Africa. **Child Abuse Review**. Retrieved From [Doi:10.1002/Car.2283](https://doi.org/10.1002/Car.2283)

- Meredith, L. S., Sherbourne, C. D., Gaillot, S., Hansell, L., Ristchard, H., Parker, A. M. ve Wrenn, G. (2011). **Promoting Psychological Resilience in the U.S. Military**, RAND Corporation, Santa Monica.
- Mersky JP. ve Topitzes J. (2010). Comparing Early Adult Outcomes of Maltreated and Non-Maltreated Children: A Prospective Longitudinal Investigation. **Child and Youth Services Review**.32:1086–1096.
- Meydan, C.H., Şeşen, H., (2011). **Yapısal Eşitlik Modellemesi (AMOS Uygulamaları)**. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Miller, P. (1989). **Theories of Develomantal Pscychology**, W. H. Freeman and Company, New York.
- Miller-Perrin, C. L. ve Perrin, R. D. (2007). **Child Maltreatment: An Introduction**, Sagepublication, London.
- Milli Eğitim Müdürlüğü [MEM]. (2013). Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı. İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Isparta
- Moretti, M. M., ve Craig, S. G. (2013). Maternal Versus Paternal Physical and Emotional Abuse, Affect Regulation and Risk For Depression From Adolescence To Early Adulthood. **Child Abuse ve Neglect**, 37(1), 4-13.
- Morgan, E. ve Huebner, A. (2008). Adolescent Growth and Development, Virginiatech, <Http://Www.Nvc.Vt.Edu/Mft/Huebner.Html>, (20. 12. 2011).
- Morris, A. and Steinberg, L. (2001). Adolescent Development, **Annual Reviews**, 52: 83-110.
- Morsünbül, Ü. (2010). Ergenlik Kimlik Gelişimini Açıklayan Yaklaşımlar/Modeller: Ergen Ruh Sağlığı Açısından Sonuçları, **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 17 (2).
- Nasvytienė, D., Lazdauskas, T. ve Leonavičienė, T. (2012). Child's Resilience In Face of Maltreatment: A Meta-Analysis of Empirical Studies, **Psichologija**, 46, 7-26, ISSN 1392-0359.
- Neff, K. D., ve Mcgehee, P. (2010). Self-Compassion and Psychological Resilience Among Adolescents and Young Adults. **Self and Identity**, 9(3), 225-240.

- Newberger, E., Moore Newberger, C. ve Hampton, R. L.(1983). Child Abuse: The Current Theory Base and Future Research Needs, *Journal of The American Academy of Child Psychiatry*, 22, 3:262-268, <http://www.elinewberger.com>(20.07.2013).
- Newman, B. ve Newman, P. (1986). **Adolescent Development**, Bell ve Howell Company, London
- Okan İblioğlu, A. (2012). Aile İçi Şiddet, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, **Current Approaches In Psychiatry**, 4(2):204-222.
- Oktan, V. ve Şahin, M. (2010). Kız Ergenlerde Beden İmajı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 7 (2).
- Olive, M. F., Chrisitne, C., ve Levitt, P. (2007). **Child Abuse and Stress Disorders**. Chelsea: House Pub
- Osborne, J. W., ve Costello, A. B. (2004). Sample Size and Subject To İtem Ratio İn Principal Components Analysis. Practical Assessment, **Research ve Evaluation**, 9(11), 8.
- Overstreet, S. ve Mazza, J. (2003). An Ecological-Transactional Understanding of Community Violence: Theoretical Perspectives., **School Psychology Quarterly**, 18(1), 66-87. Doi: 10.1521/Scpq.18.1.66.20874
- Öğülmüş, S. (2001). **Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık**. 1. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmaları. Ankara, 29-30.
- Önen- Doğan, Ö. (2009) Cinsel İstismara Uğrayan Ergenlerde Bireysel, Ailesel ve İstismara Ait Özelliklerin Tanımlanarak, İstismara Uğrama ve Psikiyatrik Bozukluk Oluşumu Üzerine Etkilerinin Araştırılması: Kontrollü Bir Çalışma. Uzmanlık Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi
- Öz, F., ve Yılmaz, E. B. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık. **Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, (7), 82-89.

- Öz, P. D. F., ve Yılmaz, U. H. E. B. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık, **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, 16 (3), 82-89.
- Özcan, B. (2005). Anne-Babaları Boşanmış ve Anne-Babaları Birlikte Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Özellikleri ve Koruyucu Faktörler Karşılaştırması.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özcan, C. M. (2010). İstismar ve İhmalin Çocuklar Üzerindeki Fiziksel ve Psikolojik Etkilerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Öztep, İ. C. (2010). Duygusal İstismar Aagılayan ve Algılamayan Ergenlerin Kaygı Düzeyleri ve Denetim Odaklarının Karşılaştırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Pallant, J. (2005). **SPSS Survival Manual. A Step By Step Guide To Data Analysis Using SPSS For Windows**. Berkshire: Open University Press.
- Paras, M. L., Murad, M. H., Chen, L. P., Goranson, E. N., Sattler, A. L., Colbenson, K. M., ... ve Zirakzadeh, A. (2009). Sexual Abuse and Lifetime Diagnosis of Somatic Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis. **Jama**, 302(5), 550-561.
- Pietrzak, R. H., ve Southwick, S. M. (2011). Psychological Resilience in OEF–OIF Veterans: Application of A Novel Classification Approach and Examination of Demographic and Psychosocial Correlates. **Journal of Affective Disorders**, 133(3), 560-568.
- Polat, O. (2007). Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, I-II, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Raubenheimer, J. (2004). An Item Selection Procedure To Maximise Scale Reliability and Validity, **SA Journal of Industrial Psychology**, 30 (4), 59-64.
- Raykov, T., ve Marcoulides, G. A. (2006). **A First Course In Structural Equation Modeling**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Ass.

- Richardson, G. E. (2002). The Metatheory of Resilience and Resiliency, **Journal Clinival Psychology**, 58:307-321, Doi:10.1002/Jclp.10020.
- Roosevelt, E. (2014). Risk, Resilience and Wellness For Transition Age Youth, [Http://Www.Cmhda.Org/Go/Portals/0/Cmhda%20files/Committees/Tay%20subcommittee/Resource%20guide/Tay_Rg_Final_Chap.Iii\(4-29-05\)_Pdf.Pdf](http://Www.Cmhda.Org/Go/Portals/0/Cmhda%20files/Committees/Tay%20subcommittee/Resource%20guide/Tay_Rg_Final_Chap.Iii(4-29-05)_Pdf.Pdf) (28.02.2014).
- Rowan, E. L. (2006). **Understanding Child Sexual Abuse**, University Press of Mississippi, American University Presses.
- Ruffin, N. (2009). Adolescent Growth and Development, Virginiatech, 350 – 850, [Http://Pubs.Ext.Vt.Edu/350/350-850/350-850.Html](http://Pubs.Ext.Vt.Edu/350/350-850/350-850.Html)(18. 12. 2011).
- Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. **American Journal of Orthopsychiatry**, 57(3), 316- 331.
- Rutter, M. (1999). Resilience Concepts and Findings: Implications For Family Therapy. **Journal of Family Therapy**, 21(2), 119-144.
- Sameroff, A. (2005). Early Resilience and Its Developmental Consequences. In: Tremblay RE, Barr RG, Peters Rdev, Eds. Encyclopedia on Early Childhood Development [Online]. Montreal, Quebec: Centre of Excellence For Early Childhood Development; 2005:1-6. [Http://Www.Child-Encyclopedia.Com/Documents/Sameroffangxp.Pdf](http://Www.Child-Encyclopedia.Com/Documents/Sameroffangxp.Pdf)(28.07.2013).
- Santrock, J. W. (2012). **Adolescence**, Mcgrow-Hill Companies, Inc., New York.
- Saul, J. ve Audage, N. C.(2007). **Preventing Child Sexual Abuse Within Youth-Serving Organizations:Getting Started On Policies and Procedures**. Atlanta (GA): Centers for Disease Control and Prevention, National Center For Injury Prevention and Control.
- Saunders, M. N., Saunders, M., Lewis, P., ve Thornhill, A. (2009). **Research Methods For Business Students**. Pearson Education India.
- Scannapieco, M. ve Connell-Carrick, K. (2005). **Understanding Child Maltreatment An Ecological and Developmental Perspective**, Oxford University Press, Unated State.

- Schoon, I. (2006). **Risk and Resilience: Adaptations In Changing Times**. Cambridge University Press.
- Schreiber, J. B., Stage, F. K., King, J., Nora A. ve Barlow, E. A. (2006). Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review. **Journal of Educational Research**, 99(6), 323-337.
- Schultz, D., Tharp-Taylor, S., Haviland, A., ve Jaycox, L. (2009). The Relationship Between Protective Factors and Outcomes For Children Investigated For Maltreatment. **Child Abuse ve Neglect**, 33(10), 684-698.
- Schumacker, R. E., ve Lomax, R. G. (2010). **A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Ass.
- Scoloveno, R. (2014). A Theoretical Model of Health-Related Outcomes of Resilience In Middle Adolescents. **Western Journal of Nursing Research**, 0193945914524640.
- Seçer, İ. (2013). **SPSS ve LISREL İle Pratik veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma**, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Seligman, M.E. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. **American Psychologist**, 55, 5–14.
- Seok, J. H., Lee, K. U., Kim, W., Lee, S. H., Kang, E. H., Ham, B. J., ... ve Chae, J. H. (2012). Impact of Early-Life Stress and Resilience On Patients With Major Depressive Disorder. **Yonsei Medical Journal**, 53(6), 1093-1098.
- Sharkey, J. D., You, S., ve Schnoebelen, K. (2008). Relations Among School Assets, Individual Resilience, and Student Engagement For Youth Grouped By Level of Family Functioning. **Psychology In The Schools**, 45(5), 402-418.
- Sheckter, M. E. (2000). **Risk and Protective Faktors For Adolescent Substance Use**, National Library, Canada.
- Shirley, L. A. (2012). Resilience To Childhood Abuse and Neglect In College Students, Doctoral Dissertation, Colorado State University.
- Sipahioğlu, Ö. (2008). Farklı Risk Gruplarındaki Ergenlerin Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Skaar, N. (2009). Development of The Adolescent Exploratory and Risk Behavior Rating Scale, Unpublished Doctoral Thesis, University of Minnesota.
- Slade, E. P., ve Wissow, L. S. (2007). The Influence of Childhood Maltreatment On Adolescents Academic Performance. **Economics of Education Review**, 26, 604-614.
- Smetana, J., Campione-Bar, N. and Metzger, A. (2006). Adolescent Development İn Interpersenal and Social Context, **Annual Reviews**, 57: 255- 84.
- Stang J. ve Story M. (2005). Adolescent Growth and Development, Guidelines For Adolescent Nutrition services, http://www.epi.umn.edu/let/pubs/adol_book.shtm, (17.12.2011).
- Steinberg, L. (2007). **Ergenlik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- Steinberg, L. (2001). We Know Some Things: Parents- Adolescent Relationships İn Retrospect and Prospect, **Journal of Research On Adolescence**, 11(1), 1-19.
- Steinberg, L., ve Morris, A. S. (2001). Adolescent Development. **Journal of Cognitive Education and Psychology**, 2(1), 55-87.
- Stewart, M., Reid,G.J. ve Mangham, C. (1997). Fostering Children's Resilience. **Journal of Pediatric Nursing**, 12 (1), 21-31.
- Stoltzfus, E.(2009). The Child Abuse Prevention and Treatment Act (CAPTA): Background, Programs, and Funding, Congressional Research Service, <https://openers.com>(03.07.2013).
- Sun, J. ve Stewart, D. (2007). Age and Gender Effects On Resilience İn Children and Adolescents, **International Journal of Mental Health Promotion**, 9 (4), 16-25.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. **Türk Psikoloji Yazıları**, 3(6), 49-74.
- Şimşek, Ö. F. (2007). **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları**. Ankara: Ekinoks Yayınevi.

- Şimşek, S., ve Cenkseven-Önder, F. (2011). An Investigation The Behavioral Problems of Adolescents, Who Perceived Emotional Abuse From Parents and Teachers. **Elementary Education Online**, 10(3), 1124-1137.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2007). **Using Multivariate Statistics**. Boston: Allyn and Bacon.
- Taylor, J. ve Daniel, B.(2003) **Child Nelect: Practice Issues for Health and Social Care**, Jessica Kingsley Publishers, London.
- Taylor, J. ve Daniel, B.(2005). **Child Neglect: Practice Issues For Health and Social Care**, Jessica Kingsley Publishers, London.
- TCK, (2004). Türk Ceza Kanunu, [Http://Www.Mevzuat.Gov.Tr/](http://www.mevzuat.gov.tr/)(23.09.2013).
- Terzi, Ş. (2006). Kendini Toparlama Gücü Ölçeği'nin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 26(3), 77-86.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi, **H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)**, 35 (2008), 297-306.
- Theron, L., ve Dunn, N. (2010). Enabling White, Afrikaans-Speaking Adolescents Towards Post-Divorce Resilience: Implications For Educators. **South African Journal of Education**, 30(2), 231-244.
- Thompson, B. (2004). **Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. Understanding Concepts and Applicaitons**. Washington: American Psychological Association.
- Tonmyr, L., Wekerle, C., Zangeneh, M. ve Fallon, B. (2011). Childhood Maltreatment, Risk and Resilience, **Int J Ment Health Addiction**, 9 (3):343–346, DOI 10.1007/S11469-011-9344-3.
- Tosuntaş-Karakuş, F. (2006). Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar İle Sosyal Beceri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tucker, L. R. ve Maccallum, R. C. (1997). Exploratory Factor Analysis, <http://www.unc.edu/~rcm/book/factor.pdf>(08.10.2013).

- U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau (2012). Child Maltreatment 2011. Available From <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/research-data-technology/statistics-research/child-maltreatment>.
- Ulucan, K. T. (2013). Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerin Yılmazlık, Benlik Saygısı, Başa Çıkma ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Vardar, B. (1994). The Reliability and Validity Study of Perception of Psychological Maltreatment Inventory For Adolescents, Unpublished Master's Thesis, Boğaziçi University.
- Vieira, A. L. (2011). **Interactive LISREL İn Practice Getting Started With A SIMPLIS Approach**, New York: Springer Heidelberg Dordrecht.
- Voltan Acar, N. (2012). **Dictionary of Psychological Counseling and Guidance Terms: English/Turkish**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Watson, J. (2005). Child Neglect: Literature Review, Produced By Centre For Parenting ve Research, Nsw Department of Community Services, www.community.nsw.gov (03.07.2013).
- Werner, E.E. (1989). High Risk Children İn Young Adulthood: A Longitudinal Study From Birth To 32 Years. **American Journal of Orthopsychiatry**, 59(1), 72- 81.
- Wested. (2002). Resilience and Youth Development Module: Aggregated California Data—Fall 1999 To Spring 2002. <https://chks.wested.org> (08.10.2013).
- Wested. (2013). Resilience and Youth Development Module: A-B California School District Secondary School Survey Results, Fall 2007 /Spring 2008, <http://chks.wested.org> (08.10.2013).
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D., F. ve Summers, G. (1977), Assessing Reliability and Stability İn Panel Models, **Sociological Methodology**, 8 (1), 84-136.
- Windle, M. (1999). Critical Conceptual and Measurement Issues İn The Study of Resilience. (Ed: M. D. Glantz ve J. L. Johnson) Resilience and Develop-

- Ment: Positive Life Adaptations. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, [http://books.google.com.tr\(28.07.2013\)](http://books.google.com.tr(28.07.2013)).
- Wingo, A. P., Wrenn, G., Pelletier, T., Gutman, A. R., Bradley, B., ve Ressler, K. J. (2010). Moderating Effects of Resilience On Depression In Individuals With A History of Childhood Abuse Or Trauma Exposure. **Journal of Affective Disorders**, 126(3), 411-414.
- World Health Organization (WHO), (1999). **Report of The Consultation On Child Abuse Prevention**, 29–31 March 1999, WHO, Geneva.
- Xing, C., ve Sun, J. M. (2013). The Role of Psychological Resilience and Positive Affect In Risky Decision-Making. **International Journal of Psychology**, 48(5), 935-943.
- Yalçın, B. M. (2013). Major Depresyon Hastalarında Travmatik Yaşam Olaylarının Baş Etme Tutumları Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İst. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi / Psikiyatri Anabilim Dalı, Sağlık Bakanlığı.
- Yalçın, S. (2007). Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismar İle Uyum Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yates, T. M. (2007). The Developmental Consequences of Child Emotional Abuse: A Neurodevelopmental Perspective. **Journal of Emotional Abuse**, 7 (2), 9-34.
- Yates, T. M., ve Wekerle, C. (2009). The Long-Term Consequences of Childhood Emotional Maltreatment On Development:(Mal) Adaptation In Adolescence and Young Adulthood. **Child Abuse ve Neglect**, 33(1), 19.
- Yavuzer, H. (2003). **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2009). **Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Pegem Akademi Yayınları, İstanbul.
- Yenibaş, R. ve Şirin, A. (2007). **Ailede Çocuğun İstismarı ve Umutsuzluk**, Nobel Yayınları, Ankara.

- Yılmaz, H ve Sipahioğlu, Ö. (2012). Investigating Resilience of Adolescents In Different Risk Groups, **Elementary Education Online**, 11(4), 927-944
- Yılmaz-Irmak, T. (2008). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlişkili Faktörler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yörükoğlu, A. (2004). **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Ziaian, T., De Anstiss, H., Antoniou, G., Baghurst, P., ve Sawyer, M. (2012). Resilience and Its Association With Depression, Emotional and Behavioural Problems, and Mental Health Service Utilisation Among Refugee Adolescents Living In South Australia. **International Journal of Population Research**.
- Zigler, E., ve Hall, N. W. (1997). Physical Child Abuse In America: Past, Present and Future. In Cicchetti, D. and Carlson, V. K. (Eds.). **Child Maltreatment: Theory and Research On The Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect**, 38–75. Cambridge University Press, New York.

EKLER

EK I
ARAŞTIRMA İZNİ

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

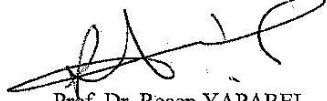
SAYI : B.08.6.YÖK.2.DE.0.72.0.03.504-
KONU: Gökmen ARSLAN

14.05.2013* 00789

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ: a) 08.04.2013 tarih ve B.08.6.YÖK.2.DE.E.27.0.72.00/742 sayılı yazınız,
b) Isparta Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 29.04.2013 tarih ve 27749142/730/771844 sayılı yazısı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı öğrencisi Gökmen ARSLAN'ın "Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki" konulu tez çalışmasının uygun görüldüğü hakkında Isparta Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan ilgi yazı fotokopisi ve eki ilişikte sunulmuştur.
Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Recep YAPAREL
Rektör Yardımcısı

Ek: 2 sayfa.

Cumhuriyet Bulvarı No:144 35210 Alsancak-İzmir/TÜRKİYE
Telefon : +90 (232) 464 81 23 Faks: +90 (232) 412 14 03
e-posta : student@deu.edu.tr Elektronik ağ: www.deu.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat: R

15.05.2013
1242

T.C.
ISPARTA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27749142/730/771844
Konu: Gökmen ARSLAN'ın Anket
İzni.

29/04/2013

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİNE
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

İlgi 15.04.2013 tarihli ve 638 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı Öğrencisi Gökmen ARSLAN'ın "Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki" konulu araştırmasını İlimiz merkezindeki tüm Liselerde yapacağı ile ilgili izin onayı ektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

EKİ : Onay(1 adet)

Eşref ÖZKAN
İl Millî Eğitim Müdür V.

Güvenli Elektronik İmza:
Aşlı ile Aynıdır 29/04/2013

Türkân UYUMAZ
Millî Eğitim Personel Şefi

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden d7b5-7148-3997-a3da-53a7 kodu ile yapılabilir.

6 Mart Atatürk Caddesi.İSPARTA
Elektronik Ağ: arge32@meb.gov.tr
e-posta: isparta@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: MEHMET KARAKOÇ
Tel: (0 2462) 2231020
Faks: (0 312) 2322242

T.C.
İSPARTA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27749142/730/743161
Konu: Gökmen ARSLAN'ın
Anket izni.

26/04/2013

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 15.04.2013 tarihli ve 638 sayılı yazısı

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı Öğrencisi Gökmen ARSLAN'ın "Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Ardasındaki İlişki" konulu tez çalışmasını İlimiz Merkezindeki tüm Liselerde yapacağı hakkındaki ilgi yazı ekte gönderilmiştir.

Adı geçen Anketin Merkez tüm Orta Öğretim Okullarında yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine yönelik izin ve uygulama yönergesine göre (2012/13 Sayılı Genelge) izin verilmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Rahmi ULU
İl Millî Eğitim Müdür V.

OLUR
26/04/2013

Mestan DENİZ,
Vali a.
Vali Yardımcısı

Güvenli Elektronik İmza:
Aslı ile Aynıdır 26/04/2013

Türkân UYUMAZ
Millî Eğitim Personel Şefi

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

6 Mert Atatürk Caddesi.İSPARTA
Elektronik Ağ: arge32@meb.gov.tr
e-posta: isparta@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: MEHMET KARAKOÇ
Tel: (0 2462) 2231020
Faks: (0 312) 2322242

EK II
VERİ TOPLAMA ARAÇLARINA İLİŞKİN ÖRNEK MADDELER

Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği

Aşağıdaki ifadeler ile ilgili hislerinizi, her ifadenin yanındaki kısımda size en uygun olan seçenekteki harfin üzerine (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.

Aşağıda okulunuzla ilgili yazılan ifadelere ne kadar katılıyorsunuz?

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Bu okuldaki insanlara kendimi yakın hissediyorum.	A	B	C	D
2. Bu okulda olmaktan mutluyum.	A	B	C	D
3. Kendimi bu okulun bir parçası gibi hissediyorum.	A	B	C	D
4. Bu okuldaki öğretmenler öğrencilere tarafsız davranırlar.	A	B	C	D
5. Okulumda kendimi güvende hissediyorum.	A	B	C	D

Aşağıdaki ifadelerin **OKULUNUZ ve orada yapabildiğiniz şeyler** açısından ne kadar doğru olduğunu, her ifadenin yanındaki kısımda size en uygun olan seçenekteki harfin üzerine (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.

Okulumda bir öğretmenim ya da başka bir yetişkin kişi ...

	Doğru Değil	Biraz Doğru	Oldukça Doğru	Çok Doğru
6. benimle gerçekten ilgilenir.	A	B	C	D

7. iyi bir şey yaptığımda bunu bana söyler.	A	B	C	D
8. benim yokluğumu farkeder.	A	B	C	D
9. her zaman elimden gelenin en iyisini yapmamı ister.	A	B	C	D
10. anlatacak birşeyim olduğunda beni dinler.	A	B	C	D
11. benim başarılı olacağıma inanır.	A	B	C	D
12. benden kurallara uymamı bekler.	A	B	C	D

Okulda...

	Doğru Değil	Biraz Doğru	Oldukça Doğru	Çok Doğru
13. ilginç faaliyetlerde bulunurum.	A	B	C	D
14. sınıf içi faaliyetler ya da kurallarla ilgili kararlar alınmasına yardımcı olurum.	A	B	C	D
15. farklılık yaratacak birşeyler yaparım.	A	B	C	D
16. başka kişilere yardım etmek için birşeyler yaparım.	A	B	C	D
17. spor, eğitsel kollar ya da diğer ders dışı faaliyetlere katılırım.	A	B	C	D

Yetişkin Genç İlişkiler Ölçeği

YETİŞKİN – GENÇ İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ: BABA

AÇIKLAMA:

Yetişkinlerin gençlere yönelik bazı davranışları hakkında bir araştırma yürütüyoruz. Bu konuda en doğru bilgiyi yine gençlerden alacağımızı düşünerek sizin kişisel deneyimlerinize başvurmayı düşündük. Bu anket bir bilgi sınavı değildir. Hiçbir ifadenin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Araştırmamızın sağlıklı olabilmesi için kendi özel konumuzu samimiyetle yanıtlamamız çok önemli. Her soruyu cevaplarken, anne ve babanızın ayrı ayrı; şimdi veya geçmişteki davranışlarını göz önünde bulundurursanız bize çok yardımcı olursunuz. Kağıda kimliğinizle ilgili hiçbir şey yazmayın. Bizim için kimliğiniz değil, nasıl hissettiğiniz önemli. Yardımların için çok teşekkür ederiz.

Seçenekler:

Hemen hemen her zaman	Sık sık	Nadiren	Hemen hiçbir zaman
☐	☐	☐	☐

Örneğin; babanın sana hemen her zaman sana saygı gösterdiğini düşünüyor isen, aşağıdaki gibi işaretlemelisin.

BABAM	HEMEN HEMEN HER ZAMAN	SIK SIK	NADIREN	HEMEN HEMEN HIC BIR ZAMAN
Bana saygı gösterir/gösterirdi.	X			
F. Erkman1993 ; Kısa Form: F. Erkman, E.Görkem 2012				
BABAM	HEMEN HEMEN HER ZAMAN	SIK SIK	NADIREN	HEMEN HEMEN HIC BIR ZAMAN
1. Sevdiğim şeyleri yapmamı engelleyerek, beni cezalandırır/cezalandırırdı.				
2. Öfkeli olduğu anda lafa karıştığım, yaramazlık yaptığım zaman beni tokatlar/tokatlardı.				

3. Sorunların çözümünde düşüncelerime önem vermez /vermezdi.				
4. Arkadaşlarımla beraber olmami, eğlenmemi engeller /engellerdi.				
5. Kardeşlerimin benimle alay etmesine göz yumar / yumardı.				
6. Bana çocukmuşum gibi davranır/davranırdı.				
7. Aile kararlarında fikrimi sormaz / sormazdı.				
8. Bana saygı gösterir/gösterirdi.				
9. Aile dışında kimselerle beraber olmami istemez /istemezdi.				
10. Bana karşı bazen yumuşak, bazen çok sert davranır/ davranırdı.				
11. Geleceğimle ilgili gerekli olmayan beklentiler içinde / içindeydi.				
12. Başarılarımın karşısında sevinmez, memnun olmaz /olmazdı.				
13. Sevgisi ile tehdit ederek beni cezalandırır / cezalandırırdı.				
14. Yemek, yiyecek ve giyecek ihtiyacımın dışında diğer ihtiyaçlarımı karşılamaz / karşılamazdı.				
15. Başarısızlıklarımnda bana kardeş ve /veya arkadaşlarımı örnek göstererek eleştirir / eleştirirdi.				

YETİŞKİN – GENÇ İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ: ANNE

AÇIKLAMA:

Yetişkinlerin gençlere yönelik bazı davranışları hakkında bir araştırma yürütüyoruz. Bu konuda en doğru bilgiyi yine gençlerden alacağımızı düşünerek sizin kişisel deneyimlerinize başvurmayı düşündük. Bu anket bir bilgi sınavı değildir. Hiçbir ifadenin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Araştırmamızın sağlıklı olabilmesi için kendi özel konumuzu samimiyetle yanıtlamamız çok önemli. Her soruyu cevaplarken, anne ve babanızın ayrı ayrı; şimdi veya geçmişteki davranışlarını göz önünde bulundurursanız bize çok yardımcı olursunuz. Kağıda kimliğinizle ilgili hiçbir şey yazmayın. Bizim için kimliğiniz değil, nasıl hissettiğiniz önemli. Yardımların için çok teşekkür ederiz.

Seçenekler:

Hemen hemen her zaman Sık sık Nadiren Hemen hiçbir zaman

☐ ☐ ☐ ☐

Örneğin; annenin sana hemen her zaman sana saygı gösterdiğini düşünüyor isen, aşağıdaki gibi işaretlemelisin.

ANNEM	HEMEN HEMEN HER ZAMAN	SIKSIK	NADIREN	HEMEN HEMEN HIC BIR ZAMAN
Bana saygı gösterir/gösterirdi.	X			
F. Erkman, 1993; Kısa Form: F. Erkman, E. Görkem 2012				
ANNEM	HEMEN HEMEN HER ZAMAN	SIKSIK	NADIREN	HEMEN HEMEN HIC BIR ZAMAN
1. Sevdiğim şeyleri yapmami engelleyerek, beni cezalandırır/cezalandırırdı.				
2. Öfkeli olduğu anda lafa karıştığım, yaramazhk yaptığım zaman beni tokatlar/tokatlardı.				
3. Sorunlann çözümünde düşüncelerime önem vermez /vermezdi.				

4. Arkadaşlarımla beraber olmami, eğlenmemi engeller /engellerdi.				
5. Kardeşlerimin benimle alay etmesine göz yumar / yumardı.				
6. Bana çocukmuşum gibi davranır/davranırdı.				
7. Aile kararlarında fikrimi sormaz / sormazdı.				
8. Bana saygı gösterir/gösterirdi.				
9. Aile dışında kimselerle beraber olmami istemez /istemezdi.				
10. Bana karşı bazen yumuşak, bazen çok sert davranır/ davranırdı.				
11. Geleceğimle ilgili gerekli olmayan beklentiler içinde / içindeydi.				
12. Başarılarımın karşısında sevinmez, memnun olmaz /olmazdı.				
13. Sevgisi ile tehdit ederek beni cezalandırır / cezalandırırdı.				
14. Yemek, yiyecek ve giyecek ihtiyacımın dışında diğer ihtiyaçlarımı karşılamaz / karşılamazdı.				
15. Başarısızlıklarımda bana kardeş ve /veya arkadaşlarımı örnek göstererek eleştirir / eleştirirdi.				

EK III
KİŞİSEL BİLGİ FORMU
Kişisel Bilgi Formuna İlişkin Örnek Sorular

Cinsiyeti:	(1)Kız	(2)Erkek			
Yaşı:					
Anne Eğitim:	(1) İlkokul	(2) Lise	(3) Üniversite ve üstü		
Baba Eğitim	(1) İlkokul	(2) Lise	(3) Üniversite ve üstü		
Ailenin Ekonomik	(1) Düşük	(2)Orta	(3) İyi	(4) Çok İyi	
Anne:	(1) Ölü	(2) Sağ			
Baba:	(1) Ölü	(2) Sağ			
Anne:	(1) Öz	(2) Üvey			
Baba:	(1) Öz	(2) Üvey			
Herhangi bir psikiyatrik tanı aldınız mı?	(1) Hayır		(2) Evet		